

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alis Bedenk

Transseksualnost – utrjevanje ali preseganje binarnega spolnega sistema?

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Alis Bedenk

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Transseksualnost – utrjevanje ali preseganje binarnega spolnega sistema?

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Transseksualnost – utrjevanje ali preseganje binarnega spolnega sistema?

V magistrskem delu je obravnavan relativno nov fenomen zahodne kulture, definiran kot transseksualnost, ki predstavlja eno izmed najbolj znanstveno preučevanih in medijsko izpostavljenih spolnih identitet. Predvsem na osnovi množice tekstov, nastalih v 20. stoletju, je razvidno, da je fenomen transseksualnosti sprožil številne polemike o družbeni konstrukciji spola in reproduciranju spolnih stereotipov. Čeprav so bile transseksualne osebe večinoma tarča neposrednega in neusmiljenega očitanga, da reproducirajo binarni spolni sistem, se je sčasoma pojavilo nasprotovanje prevladujočemu stališču. Prav ti dve medsebojno nasprotujoči poziciji sta povod za nastanek pričujočega dela, katerega namen je analizirati, ali transseksualne osebe utrjujejo ali presegajo binarni spolni sistem. Poleg tega transseksualnost odpira tudi zelo pomembno vprašanje o (ne)spremenljivosti spolne identitete. Kvalitativno naravnani raziskovalni proces sestavljata teoretični segment, ki temelji na metodi analize in interpretacije sekundarnih virov ter empirični segment, ki je potekal v Nemčiji in v katerem so predstavljeni biografski intervjuji štirih transseksualnih oseb. Tako na osnovi teoretičnega kot tudi empiričnega raziskovanja se je izkazalo, da je transseksualnost zelo kompleksen pojav, ki ga ni mogoče zreducirati zgolj na nekaj, kar bodisi utrjuje bodisi izpodbija binarni spolni sistem.

Ključne besede: transseksualnost, spolna identiteta, spol, spolni stereotipi, binarni spolni sistem.

Transsexuality – reproducing or transcending the sex/gender binary system?

This Master thesis examines a relatively new phenomenon of the western culture which is defined as transsexuality and represents one of the most scientifically studied and media exposed gender identities. On the basis of a variety of texts produced in the 20th century it is evident that transsexuality has triggered several controversies regarding social construction of sex/gender and reproduction of sex/gender stereotypes. Although mostly indirect and ruthless reproaches about reproducing the binary sex/gender system were heaped on transsexuals, opposition to the predominant view gradually appeared. The two mutually exclusive aspects represent the grounds for making the present thesis which seeks to analyze whether transsexuals are reaffirming or transcending the sex/gender binary. In addition, transsexuality poses a very important question concerned with (im)mutability of gender identity. Qualitative research process consists of theoretical part which is based on the analysis and interpretation of secondary sources and empirical part that took place in Germany and in which biographical interviews of four transsexuals are introduced. Theoretical as well as empirical research has shown that transsexuality is a highly complex phenomenon that is impossible to reduce on something that either reproduces or challenges the sex/gender binary.

Key words: transsexuality, gender identity, sex/gender, gender stereotypes, sex/gender binary.

KAZALO

1	UVOD.....	5
	TEORETSKI DEL	8
2	V SREDIŠČU: SPOL IN SPOLNOST.....	8
2.1	BIOLOŠKI SPOL.....	10
2.2	DRUŽBENI SPOL	12
2.3	SPOLNOST	13
2.4	SPOLNA IDENTITETA	15
2.5	SPOLNA VLOGA IN STEREOTIPI.....	17
3	DIMENZIJE BINARNEGA SPOLNEGA SISTEMA.....	20
4	ANTROPOLOŠKE RAZISKAVE VARIACIJ SPOLA IN SPOLNOSTI.....	26
5	TRANSSEKSUALNOST SKOZI ČAS	33
5.1	NASTANEK KLINIČNE IN ANALITIČNE KATEGORIJE TRANSSEKSUALNOSTI.....	40
5.2	ASIMetriJA MED TRANSSEKSUALNIMI ŽENSKAMI IN MOŠKIMI.....	44
5.3	FORMIRANJE TRANSSEKSUALNE IDENTITETE IN PROCES TELESNE TRANSFORMACIJE	46
5.3.1	HORMONI	51
5.3.2	OPERACIJA	52
5.4	TRANSSEKSUALNOST KOT UTRJEVANJE BINARNEGA SPOLNEGA SISTEMA	56
5.5	TRANSSEKSUALNOST KOT PRESEGANJE BINARNEGA SPOLNEGA SISTEMA	65
6	RAZISKOVANJE TRANSSEKSUALNOSTI V NEMČIJI.....	68
	EMPIRIČNI DEL.....	72
7	METODOLOGIJA DELA	72
7.1	ŽIVLJENJSKE ZGODBE TRANSSEKUSALNIH OSEB	76
7.1.1	MARINA	76
7.1.2	MAX.....	83
7.1.3	THOMAS.....	89
7.1.4	ANA.....	97
8	DISKUSIJA	111
9	ZAKLJUČEK	119
10	LITERATURA.....	121

1 UVOD

Vse od druge polovice 19. stoletja naprej so kategorije spola, spolne identitete in spolnosti postale pomembno področje raziskovanja, ki je vrhunec doseglo zlasti v zadnjih desetletjih. Številne družboslovne vede in naravoslovne znanosti so se pričele intenzivno ukvarjati s tematiko spola, spolne identitete in spolnosti, kateri je bilo vedno več pozornosti posvečeno tudi v množičnih medijih. Eno izmed najbolj znanstveno preučevanih in medijsko izpostavljenih spolnih identitet nedvomno predstavlja transseksualna identiteta, s katero so se intenzivno ukvarjali tako evropski kot tudi ameriški seksologi. Toda po drugi svetovni vojni se je središče raziskovanja preselilo v Ameriko, kjer je sčasoma doseglo vrhunec. Ena izmed ključnih osebnosti z vidika razumevanja in zdravljenja fenomena – ameriški endokrinolog in seksolog Harry Benjamin, je transseksualnost opredelil kot odsotnost identifikacije z biološkim spolom, ki je bil posamezni osebi dodeljen na osnovi anatomske strukture telesa oziroma genitalij, kar v osebi vzbudi izredno močno nelagodje (1966, 13). Posledično transseksualne osebe na različne načine (navzkrižno oblačenje, prekrivanje ali poudarjanje določenih karakteristik spola, hormoni, operacije) stremijo k usklajevanju svoje telesne podobe s spolno identiteto. Transseksualnemu fenomenu pa se niso posvečali le znotraj medicinskega in medijskega aparata, saj so se ga v svojih tekstih lotili številni avtorji in avtorice iz različnih teoretskih tokov in socialnih ozadij. Fenomen je sprožil mnogo diskusij in polemik, še posebej o družbeni konstruiranosti spola in reproduciranju spolnih stereotipov. Nastalo je ogromno tekstov, v katerih je bila transseksualna identiteta tarča zelo neposrednih in neusmiljenih kritik, ki so temeljile na nazoru, da transseksualne osebe poustvarjajo binarni spolni sistem. Izrazitega nasprotovanja prevladujočemu stališču sprva ni bilo, pojavilo se je šele sčasoma v bistveno manjši meri.

Prav to veliko nesorazmerje med dvema medsebojno nasprotujočima pozicijama je vzbudilo mojo radovednost, ki se odraža v prizadevanju, da bi ugotovila, če transseksualne osebe presegajo ali afirmirajo binarno spolno ureditev. Tekom razreševanja ključnega raziskovalnega vprašanja sem si zastavila primarno tezo, ki jo bom preverila s teoretičnega in empiričnega vidika: transseksualnost je zelo kompleksen pojav, ki ga ni mogoče zreducirati zgolj na nekaj, kar bodisi izpodbija bodisi utrjuje binarni spolni sistem. Nadalje se pojavi tudi vprašanje, kako poteka proces oblikovanja spolne identitete pri transseksualnih osebah. Predpostavljam namreč, da se spolna identiteta izoblikuje že v zgodnjih otroških letih in ni spremenljiva.

Teoretski del naloge temelji na analizi in interpretaciji sekundarnih virov, medtem ko jedro empiričnega dela predstavlja študija primera na podlagi biografske metode. V prvem poglavju je predstavljen kratek zgodovinski in družbeni kontekst v povezavi s preučevanjem spola, spolne identitete in spolnosti. V nadaljevanju so opisani določeni koncepti, brez poznavanja katerih binarnega spolnega sistema in transseksualnosti ni mogoče razumeti, pri čemer je najbolj bistveno razlikovanje med biološkim spolom, družbenim spolom in spolnostjo. Skladno z obrazložitvijo ključnih pojmov je posebno poglavje posvečeno tudi problematiziranju binarnega spolnega sistema. Tretje poglavje, ki na osnovi antropoloških virov ponazarjanja konkretne primere variacij spola v različnih kulturah in zgodovinskih obdobjih funkcionira kot dodatna opora raznolikim razpravam o problematičnosti spolne dihotomije. Sledeči vsebinski sklop se nanaša na rojstvo klinične in analitične kategorije transseksualnosti ter njene pojavne razsežnosti, začenši z definiranjem fenomena, kakor se je izoblikovalo v akademskih krogih. Poleg tega zajema nekaj besed o prvih medicinskih poskusih preoblikovanja telesnih karakteristik ob pomoči hormonov in operativnih posegov, oziroma zgodovinski potek razvoja razumevanja transseksualne identitete znotraj medicine, izpostavitve razlike med obravnavanjem transseksualnih žensk in moških, deskripcijo formiranja transseksualne identitete, procesa telesne transformacije in nazadnje še pregled teoretiziranja o transseksualnosti kot utrjevanju, in na drugi strani, preseganju binarnega spolnega sistema. Gre za pomembno poglavje, ki razkriva, da je transseksualnost pravzaprav relativno nov fenomen zahodne kulture, čigar nastanek je pogojen s tehnološkim in z medicinskim napredkom, ki sta predvsem tekom 20. stoletja omogočila precej radikalne modifikacije telesa. Operativna sprememba spola v kombinaciji z nekaterimi drugimi posegi v telo (npr. hormoni, operacije na področju prsi in obraza) namreč predstavlja glavno razločevalno točko, ki transseksualno identiteto umesti izven že obstoječih variacij spola. Potemtakem transseksualna identiteta, kakor jo definiramo dandanes, pred uvedbo določenih novosti v medicini ni obstajala.

Kot uvod v empirični del sledi krajši opis zgodovinskega in družbenega konteksta transseksualnosti v Nemčiji, oziroma predstavitev ključnih nemških osebnosti, katerih delo je privedlo do očitnih premikov v raziskovanju ter doumevanju spolnih identitet in spolnosti. Glavnina mojega raziskovanja je namreč 5 mesecev potekala v Nemčiji, na univerzi Leuphana Universität Lüneburg, kamor sem se v okviru Erasmus programa za študijsko izmenjavo odpravila na začetku marca 2014, prav z namenom pripravljanja magistrskega dela. Čeprav je

Lüneburg manjše hanzeatsko mesto, se približno 45 km stran nahaja drugo največje nemško mesto Hamburg, kjer ima svoj sedež tudi nekaj organizacij in skupin, namenjenim transseksualnim osebam. Zelo hitro sem ugotovila, da transseksualna skupnost v multikulturnem in kozmopolitanskem mestu obstaja in je dobro organizirana. Po opisu metodologije mojega raziskovalnega procesa so predstavljene 4 življenjske pripovedi transseksualnih oseb, s katerimi sem opravila biografski intervju. Njihove zgodbe razkrivajo različne socialne in psihološke aspekte življenja, oziroma načine, kako se le-ti prepletajo in učinkujejo drug na drugega. In kar je, upoštevajoč namen magistrskega dela, bistvenega pomena: spregovorijo o svojem odnosu do očitkov o reproduciranju spolnih stereotipov in značaju spolne identitete. V diskusiji bom medsebojno primerjala izpovedi in razmišljanja intervjuvanih oseb, izpostavila podobnosti in razlike v odnosu do predelane literature ter navedla svoja spoznanja. Zaključek pa bo vseboval glavne ugotovitve in dokončno ovrednotenje teze, ki je bila zastavljena v uvodu.

TEORETSKI DEL

2 V SREDIŠČU: SPOL IN SPOLNOST

Analiziranje diskurzov o spolu, spolnosti, spolni identiteti in ureditvi bi lahko opredelili kot razmeroma nov, (post)modernistični fenomen, katerega korenine pa segajo v čas 19. stoletja. Takrat se je namreč začelo sistematično proučevanje človeške spolnosti, poznano kot seksologija.¹ Izraz za poimenovanje nastajajočega področja znanosti v Evropi je leta 1907 v svoji monografiji *Das Sexualleben unserer Zeit* vpeljal nemški zdravnik in seksolog Iwan Bloch. Spolne identitete, spolne preference, spolna vedenja in funkcije so postali priznani kot formalni predmeti znanstvenega in zdravstvenega raziskovanja. Avstrijsko-nemški psihiater Richard Freiherr von Krafft-Ebing, ki se na splošno smatra za enega izmed utemeljitev seksologije, je v svojem temeljnem delu *Psychopathia sexualis* (1886) vplival na spremembo v konceptualizaciji »spolnih perverzij«. Odklona od normativne heteroseksualnosti ni obravnaval kot greh ali zločin, temveč jo je predstavil kot bolezen, s čimer pa jo seveda ni rešil patologizacije. Med prvimi prominentnimi seksologi so se znašli Karl-Heinrich Ulrichs, Richard Freiherr von Krafft-Ebing, Magnus Hirschfeld in Henry Havelock Ellis. Prvi seksologi so spolno identiteto in seksualnost vpeljali v znanstveno proučevanje; razvili koncepte in terminologijo, ki so še danes v uporabi; izzvali prevladujočo ortodoksnost glede spolne raznolikosti; in omogočili »spolnim prestopnikom« pripovedovanje ter objavo svojih zgodb (Clarke in dr. 2010, 10). S poimenovanjem spolno raznolikih praks so vplivali na načine razmišljanja o spolno raznolikih posameznikih in posameznicah. Vendar je bila izmed vseh sprememb najbolj radikalna prav umestitev spolnosti in spolne identitete v središče človeškega obstoja, kar je sčasoma privedlo do popularizacije ideje o univerzalni prirojenosti spolne usmerjenosti, oziroma do esencialističnega razumevanja organizacije spolnega vedenja. Kot pomembno osebnost moderne seksologije, ki se je razvila po 2. svetovni vojni, se velikokrat omenja Alfred Kinsey, čigar dela so prav tako izzvala splošno razširjena prepričanja o seksualnosti. Kinsey je namreč spolno usmerjenost razumel kot kontinuum in dvoumno kategorijo, kar je predstavljalo izziv tedanjemu psihiatričnemu modelu, po katerem so bili posamezniki in posamezniki bodisi heteroseksualni ali homoseksualni.

Že sredi 60-ih let 20. stoletja so se s strani feminizma pojavila prva nasprotovanja esencializmu, ki so jih socialni konstruktivisti sredi 80-ih let le še dodatno podkrepili. Socialni

---

¹ Seksologija se v splošnem deli na klasično, ki je zaznamovala evropski prostor vse do 2. svetovne vojne in na moderno, ki je v povojnem obdobju vzniknila v Ameriki.

konstruktivisti so na osnovi lastnega preučevanja aspektov spolne identitete in seksualnosti izpodbijali esencialistične koncepcije. Socialni konstruktivizem je raziskoval spolnost in proces formiranja spolne identitete in opozarjal na družbeno produkcijo kategorij, ki so veljale za samoumevne in naravne (Clarke in dr. 2010, 31–33). Še posebej velik poudarek pri argumentaciji konstruiranosti posameznih kategorij je bil namenjen upoštevanju specifičnosti zgodovinskih, političnih, ekonomskih, družbenih in kulturnih kontekstov. Socialni konstruktivisti niso zanikali obstoja materialne realnosti, ampak le biološki determinizem. Ravno tako ne smemo pozabiti na številna feministična gibanja in teorije, ki so privedla do pomembnih sprememb na socialnem, kulturnem in političnem področju. Še posebej kritični do esencialističnih postavk v obdobju od konca 70-ih do konca 90-ih let so bile poststrukturalistična feministična teorija, feministična psihoanaliza in *queer* teorija, ki sta se med drugim lotili tudi problematiziranja spola, spolnosti in identitet. *Queer*² teorija na osnovi preučevanja institucionalnih praks in diskurzov, ki proizvajajo znanje o spolnosti in njihovih učinkov na organizacijo družbenega življenja, dekonstruira in denaturaliza heteronormativno ideologijo. *Queer* teoretičarji in teoretičarke zavzemajo stališče, da so identitete vedno mnogovrstne, arbitrarne, spremenljive in ekskluzivne konstrukcije. Poleg tega menijo, da imajo identitete deloma disciplinsko in regulatorsko vlogo, saj delujejo kot šablone za definiranje osebnosti in vedenj, ki izključujejo vrsto možnih načinov oblikovanja sebe, telesa, želja, dejanj in družbenih razmerij (Seidman 1996, 12). Feministične in *queer* študije so vzpostavile določene intelektualne smernice, ki so jih v začetku 90. let prevzele in nadgradile transspolne študije. Podobno kot feministične in *queer* teorije, imajo tudi transspolne študije politično konotacijo, saj stremijo k odpravi hierarhičnih razmerij, temelječih na spolu. Področje transspolnih študij se ukvarja z družbenimi fenomeni in praksami, ki razkrivajo in izpodbijajo normativne predpostavke o biološkem in družbenem spolu, oziroma z raziskovanjem in razumevanjem vsebine ter mehanizmov povezav med spolom, identiteto in kulturo. Transspolne študije analizirajo hierarhično organiziranost razlik, ki so utelešene, in njihovo učinkovanje na posameznike in posameznice v določeni družbi. Stryker (2006, 3–4) trdi, da gre za pomembno in kontinuirano kritično spopadanje z nekaterimi pozornost zbujujočimi problemi v sodobni humanistiki, družboslovju in biomedicinskemu raziskovanju.

---

² Izraz *queer* se je sprva uporabljal kot pridevnik za opisovanje nečesa nenavadnega, potem je postal žaljiva oznaka za homoseksualno osebo, dandanes pa v glavnem predstavlja krovni pojem za vse, ki presegajo družbene norme povezane s spolom in spolnostjo. Izraz se je vzpostavil kot nasprotje heteronormativnemu diskurzu. Epstein (1996, 153–154) v svojem delu *A Queer Encounter: Sociology and the Study of Sexuality* obrazloži 9 načinov uporabe izraza, med katerimi se nekateri medsebojno izključujejo.

Spol je postal pomembna analitična kategorija v okviru številnih družboslovnih disciplin kot so sociologija, antropologija, psihoanaliza, feministična teorija, študiji spolov, *glbt* in *queer* študije, itd. Relativno novo interdisciplinarno področje preučevanja kulturnih konstrukcij, reprezentacij ter pomenov spolov, spolnih razmerij in/ali spolnosti, je opredeljeno kot študije spola oziroma spolov. Zopet je vzniknila vrsta razmišljanj in teorij o tem, kaj sploh je spol in kakšni so njegovi učinki? Biološka danost, družbeni konstrukt, način družbene kategorizacije ali celo sredstvo zatiranja, družbenega nadzora in represije? Čeprav so si bila mnenja dokaj raznolika ali celo povsem nasprotujoča, je bilo pri mnogih konceptualizacijah spola mogoče zaslediti delitev na biološki (*sex*) in družbeni (*gender*) spol. Tovrstno razlikovanje predstavlja eno ključnih sprememb v družboslovju, na katero je vplival feminizem drugega vala, ki je vse od leta 1960 opozarjal na nujnost disciplinarne samorefleksije in razvoja novih, bolj ustreznih analitičnih ogrodij (Sørensen 2005, 42). Zgodovinsko gledano se je to razlikovanje začelo z Johnom Moneyem in njegovimi kolegi v 50-ih letih 20. stoletja, ko so z biološkim spolom pričeli označevati anatomske značilnosti in z družbenim spolom psihološke karakteristike ter vedenje oseb (Germon v Rubin 2011, 14; Muehlenhard in Peterson 2011, 791). Definicij glede razlikovanja biološkega in družbenega je resda ogromno, toda v splošnem jim je vendarle skupno to, da prvega običajno bolj povezujejo z naravo, drugega pa s kulturo. Čeprav je večina avtorjev in avtoric razločevanje prevzela, je vendarle prišlo do nekaterih odstopanj, tako pri samem definiranju biološkega in družbenega spola, kot tudi pri uporabi. Veliko nesporazumov je nastalo še posebej kadar sta se koncepta uporabljala izmenično kot sinonima. V splošnem je imela diferenciacija med biološkim in družbenim spolom zelo pomembno vlogo tudi v feminizmu, tj. pri izpodbijanju dogme, da biološke danosti determinirajo potek človekovega življenja (biologija je usoda).

2.1 BIOLOŠKI SPOL

»Ali ima biološki spol zgodovino? Ali ima vsak biološki spol drugačno zgodovino, ali zgodovine?« (Butler 1990, 11)

Biološki spol naj bi osebo klasificiral na podlagi zunanjih in notranjih spolnih organov, spolnih žlez, kromosomov (normalna konstelacija za moški spol je XY in za žensko XX), hormonov in drugih fizičnih ali kemičnih prvin. Wilchins (2004, 85) opozarja, da je biološki spol »primarna lastnost vseh človeških teles«, vendar pa ne temelji izključno na reprodukciji vrste, genih, kromosomih in hormonih, ker se s pomočjo te kategorije pojasnjujejo tudi zgradba človeškega okostja, telesna drža, telesna maščoba, t. i. »instinkti« (npr. materinski),

čustvena labilnost, psihološka in čustvena nagnjenja, spolna usmerjenost in odzivnost, atletske zmožnosti, umetniške sposobnosti, družbena prevlada ter potrošniške navade. Za Bornstein (1999, 31) pomeni »prepričanje o biološkem spolu v resnici prepričanje o prevladi telesa pri določanju identitete«. Biološki spol se je namreč pogosto navajal kot naravno danost; kot nekaj, kar nas določa. Takoj ko se otrok rodi, se mu ob pregledu in kategorizaciji genitalij dodeli bodisi ženski (vagina) bodisi moški (penis) spol. Kessler in McKenna (1985, 18) pripisovanje spola razumeta kot kompleksen in interaktiven proces, kot metodo, s katero konstruiramo svet dveh spolov.³ V svoji študiji (prav tam: 145–153) sta ugotovila, kako pomembno vlogo ima pri pripisovanju spola prisotnost penisa. Sama prisotnost penisa se je izkazala za zadostno znamenje dodelitve moškega spola, medtem ko vagina ni imela enakovrednega učinka. Biti moški pomeni »imeti« nekaj in biti ženska pomeni »ne imeti« nečesa, kar razkriva, da je določanje spola falocentrično in genitalno. Večina ljudi sorazmerno s pripisanim spolom izoblikuje še družbeni spol, spolno identiteto in spolno vlogo, kar spodbuja tudi okolica, ki v odnosu do novorojenega otroka deluje v skladu z družbeno, oziroma s kulturno konstruiranimi lastnostmi določenega spola. Že na samem začetku je spol, ki se dojema skozi binarno klasifikacijo v središču. Nemalokrat se koncept biološkega spola kritizira kot enega izmed zelo razširjenih in najbolj evidentnih primerov esencializma (glej Carothers in Reis 2013). Gre za prepričanje, da ima vsak človek neko naravno, nespremenljivo in prirojeno bistvo, ki ga določa, kar pa neizogibno vodi v poenostavljanje kompleksne družbene realnosti. Predpostavljajo se določene esencialne značilnosti spolov, ki reproducirajo obstoječi družbeni red in spolne stereotipe kot npr., da so moški močnejši, aktivnejši in agresivnejši; ženske pa bolj pasivne, šibke in odvisne.

Vodilno vlogo na ravni akademskega proučevanja spola so imele medicina, psihiatrija in psihologija, ki so znatno prispevale k reprodukciji spolnega esencializma. Kmalu je prišlo do nasprotovanj esencialističnim postavkam biološkega spola, saj so se začela pojavljati postmodernistična stališča, da je vsakršna percepcija bioloških dimenzij spola oziroma telesa prav tako družbena kot kulturna. Številna antropološka raziskovanja so pokazala, da se značilnosti kategorij biološkega spola med kulturami lahko razlikujejo. Kaj je naravno in kaj ni, se razlikuje od kulture do kulture. Kar se v posamezni kulturi smatra za naravno in normalno, izhaja iz načinov osmišljanja sveta, ki pa so »že vnaprej ideološko investirani v obstoječi družbeni red« (Ingraham 1996, 184). Ker je naše razumevanje naravnosti družbeno

---

³ Kessler in McKenna sicer uporabljata izraz *gender assignment*, vendar bi bil izraz *sex assignment* morda bolj primeren, saj se sprva določi biološki spol.

konstruirano, je biološki spol prav tako družbena konstrukcija in torej ni medkulturna univerzalija (Wittig 2000, 18; Švab 2002, 203–204; Rubin 2011, 39). Predvsem Michel Foucault in Judith Butler sta z vključitvijo elementov socialnega konstruktivizma na področje spola in seksualnosti v svojih delih pomembno vplivala na nadaljnji razvoj teoretiziranja v akademskih krogih in aktivizem nekaterih (na podlagi spola ali spolne usmerjenosti) zatiranih skupin. Njuno kritiziranje, oziroma dekonstruiranje »tradicionalnih« identitetnih kategorij je vsaj del zahodne družbe spodbudilo k novemu načinu razmišljanja in dvomu v *status quo* spolnega sistema. Nasprotno Wilchins (2004, 86) meni, da je dekonstrukcija biološkega spola nemogoča, ker biološki spol sam po sebi v bistvu ne zahteva razlage in tako simbolizira popolno transcendentalno Danost, ki je izvorna, prvobitna in neizpodbitna.

2.2 DRUŽBENI SPOL

»/.../ družbeni spol je prej sistem družbene kot pa biološke klasifikacije, ki medkulturno variira in se skozi čas spreminja /.../« (Conkey in Spector 1984, 16)

Večina avtorjev in avtoric psihološke, družbene in kulturne aspekte moškosti ter ženskosti označuje kot družbeni spol. Družbeni spol se nanaša na kulturne reprezentacije in socialno konstruirane spolne vloge, katerim družba pripisuje določene karakteristike in pričakovanja, npr. obnašanje, vedenje, prepričanja in vrednote, ki se navezujejo na koncept moškosti in ženskosti v partikularni kulturi (Newman 2002, 353). Stoller (1968, 9) je nekoliko poenostavljeno zapisal, da izraz »moški« in »ženska« ustrezata biološkemu spolu, medtem ko »moškost« in »ženskost« odražata družbeni spol in nista nujno posnetek biološkega spola. Toda, kaj je tisto, kar naredi moškega ali žensko? Moškost in ženskost nista omejena le na moško ali žensko telo in njune učinke, temveč predstavljata arbitrarno diferencirane lastnosti, vloge in vedenja, ki naj bi konstituirali moškega in žensko. Oba koncepta se od kulture do kulture razlikujeta in spreminjata skozi čas. Percepcija moškosti in ženskosti zahodne družbe današnjega časa je v primerjavi s prejšnjimi stoletji bistveno drugačna. Tradicionalno so se ženskam, v glavnem omejenim na zasebno sfero, pripisovale pasivnost, empatija, skrbnost, čustvenost in občutljivost; moškim, katerim je pripadala javna sfera, pa aktivnost, dominantnost, moč, pomanjkanje čustev in neodvisnost. Ostanke »tradicionalne« miselnosti so nedvomno prisotni, vendar radikalna odstopanja od nekdanjih normativov niso več tako stigmatizirana, diskriminirana ali kaznovana kot nekoč. Še vedno se moškost povezuje s številnimi družbenimi, kulturnimi in političnimi pojavnimi razsežnostmi v obliki moči, privilegijev in legitimnosti. Toda moškost ni le ena sama, temveč obstaja množica različnih

moškosti. Vendar običajno le ena oblika moškosti nastopa kot dominantna, kar ji dopušča upravičevanje in reproduciranje družbenih relacij, ki omogočajo njeno prevlado. Modeli možatosti 19. stoletja so bili osrednjega pomena za okrepitev moči srednjega razreda belcev, katerih ideal moškosti, ki je temeljil na konceptih neodvisnosti ter samoobvladovanja, so pričeli na prelomu stoletja izpodbijati in preoblikovati delavski razred, temnopolti moški, priseljenci in celo feministke (Bederman v Halberstam 2004, 49). Ravno tako ne obstaja ena sama, univerzalna koncepcija ženskosti. Irigaray (1985, 84) dominantno ženskost zahodne kulture vidi kot s strani moških sistemov reprezentacije vsiljeno vlogo, podobo ali vrednost. Kljub reproduciranju hegemonskih diskurzov moškosti in ženskosti, navzočnost alternativnih oblik oba koncepta spremeni v prostor ideoloških bojev, ki povzročata destabilizacijo spolnega binarizma. Tako pojmovanje moškosti kot tudi ženskosti je nenehno potekajoč dinamičen proces, odvisen od kulturnega, družbenega in zgodovinskega konteksta. Ker sta spol in spolnost prepletena, se moškost in ženskost kažeta tudi kot naravni, komplementarni nasprotji znotraj heteroseksualnosti, čeprav nista prirojeni, ampak pridobljeni. Garber (1992, 101–102) opozarja, da je bilo v zahodni kulturi že veliko rečenega o »konstrukciji ženske« in bistveno manj o »konstrukciji moškega«, kar je posledica še vedno prisotne želje, da bi moške videli kot naravne in bistvene, ne pa konstruirane.

Skratka, družbeni spol je večdimenzionalen družbeni konstrukt. Zgodnje feministične refleksije so družbeni spol dojemale kot kulturno interpretacijo biološkega spola, kar se nekaterim kasnejšim teoretičarkam feminizma ni zdelo smiselno. Kajti že kategorija biološkega spola je obeležena z družbenim, zato družbeni spol ni le vpis pomena na vnaprej dani biološki spol (Butler 2001, 19). Butler (prav tam: 45) je družbenemu spolu zaradi njegove konstruiranosti v času in stiliziranega ponavljanja dejanj oziroma stilizacije telesa pripisala celo performativno razsežnost. Sicer pa je že sociolog Harold Garfinkel v referenčnem delu *Studies on ethnomethodology* (1987) ponazoril, da je družbeni spol družbeno razmerje, ki se udejanja in konstantno ponavlja preko načina govora, glasu, vedenjskih vzorcev, manirizmov, predstavljanja samih sebe itd.

2.3 SPOLNOST

»Spolnost je hkrati področje omejevanja, represije in nevarnosti kot tudi področje raziskovanja, užitka in delovanja.« (Vance v Lovaas in Jenkins 2007, 1).

Ko beseda nanese na spolnost, o njej ni mogoče govoriti brez omembe enega izmed pomembnejših francoskih mislecev druge polovice 20. stoletja, čigar vpliv je zaslediti še danes. Prav Michel Foucault (filozof, psiholog, zgodovinar, socialni teoretik, literarni kritik, pogosto naveden kot poststrukturalist ali postmodernist, aktivist) se je v svojem delu *Zgodovina seksualnosti* lotil obsežne analize diskurza spolnosti in prišel do nekaterih revolucionarnih ugotovitev. Foucault (2010, 161) pravi, da se je pojem spolnost (in oseba homoseksualec) pojavil šele v začetku 19. stoletja in kot tak sovпада s kulturno in družbeno specifičnimi fenomeni tega časa. Začetke mehanizma seksualnosti (prav tam: 102), ki ga je razvila moderna družba, je moč zaslediti že v 18. stoletju. Družbena identiteta, izoblikovana na osnovi spolnega vedenja, je pravzaprav relativno nov izum, saj pred tem spolne prakse niso igrale vloge pri identifikaciji. Kar naenkrat je spolna aktivnost, ki »ni nujno implicirana v naravi človeškega bitja«, postala eno izmed ključnih sredstev definiranja spolov in razmerij med njima (De Beauvoir 1999, 36–37). Še več, spolnost ni več le ena; je le krovni pojem za novo nastale podkategorije, ki so se oblikovale na podlagi biološkega spola. Vendar seksualnost ni biološko determinirana, marveč je družbeno in zgodovinsko konstituirana, kar pomeni, da je spolnost nemogoče pojmovati zgolj na osnovi biologije. Določeno spolno vedenje je lahko v različnih družbah in obdobjih zahtevano ali prepovedano, nagrajeno ali kaznovano, začasno ali stalno. Spolnost se obsoja in upravlja (Foucault 2010, 28), vrednoti in hierarhično organizira, vpeta je v sisteme moči, ki na eni strani nagrajujejo in spodbujajo, na drugi pa kaznujejo in zatirajo. Duševno zdravje, socialna in fizična mobilnost, čast, zakonitost, institucionalna podpora in materialne ugodnosti so koristi, ki so jih deležne heteroseksualne osebe na vrhu piramide; zlasti v zakonskem, reproduktivnem odnosu (Rubin 2011, 149).⁴

Katz (2007, 27) trdi, da je izum heteroseksualnosti inherenten nastajanju meščanske družbe. Poleg tega ugotavlja (prav tam: 32), da se je v poznem 19. stoletju v Nemčiji, Angliji, Franciji, Italiji in Ameriki pričela formirati moderna, zgodovinsko specifična ideja o heteroseksualni osebi. Kot antiteza spolne usmerjenosti poimenovane heteroseksualnost, v okviru katere individuuma spolno privlačijo osebe nasprotnega⁵ biološkega spola (moški-ženska), se je uveljavil izraz homoseksualnost, tj. spolna privlačnost do oseb istega

---

⁴ Najnižji položaj v piramidi imajo promiskuitetni homoseksualni odnosi, spolnost transseksualnih oseb, fetišizem, sadomazohizem, medgeneracijska razmerja. Medtem ko Rubin piramido uporabi za prikaz hierarhične urejenosti spolnosti, jo Bornstein (1998) aplicira na družbeni spol.

⁵ Kadarkoli je uporabljena besedna zveza »nasprotni spol«, se to nanaša zgolj na spol, kakor je razumljen znotraj binarnega spolnega sistema.

spola (moški-moški ali ženska-ženska). Homoseksualnost je bila v zahodni družbi nedavno kriminalizirana in patologizirana (še le v 80-ih letih prejšnjega stoletja je bila v celoti odstranjena s seznama mentalnih bolezni), v nekaterih drugih kulturah pa je bila celo institucionalizirana (glej npr. Dragoin, 1997). Heteroseksualnost in homoseksualnost, kot sta opredeljeni v današnjem času, časovno in prostorsko gledano nista bili prisotni že od nekdaj in nista bili vedno razumljeni kot medsebojno izključujoči se kategoriji. Seidman (v Katz 2007, 28–29) poudarja, da sta koncepta postala glavni kategoriji spolnega režima za definiranje osebne in spolne identitete ter normativnega reguliranja vedenja v zgodnjem 20. stoletju. Tako kot heteroseksualnost je tudi homoseksualnost postala neko naravno, biološko zakoreninjeno in psihološko stanje, ki naj bi določalo biološko, psihološko in družbeno bistvo posameznika ali posameznice. Področje seksualnosti je v splošnem razdeljeno na tri kategorije: hetero-, homo- in biseksualnost, toda biseksualnost kot spolna privlačnost do obeh spolov je še vedno pogosto spregledana, stereotipno reprezentirana ali celo zaničevana. Ingraham (1996, 187) je v preteklem stoletju še vztrajala, da »heteroseksualnost funkcionira kot neraziskana, neizprašana organizirana institucija in ideologija (heteroseksualni imaginarij) družbenega spola.« Temu ni več tako, saj je spolnost v postmodernizmu ali bolje rečeno postmodernistični politiki postala konstitutiven element, ki je podvržen stalni analizi in kritikam predvsem na področjih študij spola, kulturnih študij, feminističnih in *queer* teorij. Kljub mnogim kritikam heteronormativnosti, je heteroseksualnost še vedno zapovedana družbena norma ali po besedah Monique Wittig »družbena pogodba«, ki se ideološko reproducira in prikazuje kot univerzalna, samoumevna ter naravna. Posledično izključuje vse druge in drugačne možnosti spolnih razmerij. Heteronormativnost se nanaša na prakse in institucije, ki legitimirajo in privilegirajo normativno heteroseksualnost, ter ji na ta način dajejo videz edine naravne manifestacije seksualnosti (Cohen v Clarke in dr. 2010, 120). Prav s pomočjo institucionalizacije heteroseksualnosti se proizvaja in ohranja heteronormativnost. Fee (2010, 213) ugotavlja, da je heteroseksualnost institucionalizirana skozi zakon in državo, vcepljena v socialno interakcijo in prakso.

2.4 SPOLNA IDENTITETA

»Spolne identitete so bolj stvaritev subjekta in družbe kot pa neposreden produkt anatomskih razlik med tistimi, ki se rodijo kot moški, ženske ali interseksualni.« (Weeks 2007, 7)

Identitete današnjega (post)moderne človeka so kot skupek zgodovinskih, kulturnih in socialnih dejavnikov ter osebnih izkustev izredno fragmentirane, heterogene in kompleksne. Vsakdo ima svoje mišljenje o tem, kaj determinira osebo, kar nakazuje na družbeno in kulturno konstruiranost identitete. Na nek način so identitete paradoksalne, saj po eni strani poudarjajo, kar nam je skupno, in po drugi strani, kar nas razdvaja.⁶ Weeks (2007, 44–47) vidi spolne identitete kot izjemno protislovne iz štirih razlogov: so zelo osebne in hkrati kolektivne; so zgodovinske in naključne; so izmišljotine, vendar nujno potrebne izmišljotine; in nazadnje predpostavljajo nespremenljivost in uniformiranost, sočasno z afirmiranjem spremenljivosti, raznovrstnosti ter razlik. Morda jim prav paradoksalnost in pluralizem omogočata hierarhično organiziranost, v kateri imajo nekateri spolno-specifični družbeni položaji prioriteto nad drugimi. Kajti spolne identitete nedvomno utelešajo razmerja moči in dominacije. V navidezno nevtralnih poimenovanjih ali opisovanjih posameznih identitet se nemalokrat skriva zapletena igra nadrejenosti in podrejenosti, v kateri se hegemonija superiorne kategorije še bolj utrjuje. Money in Ehrhardt (1972, 4) sta spolno identiteto opredelila kot osebno izkušnjo spolne vloge. Proces oblikovanja spolne identitete je izrazito subjektiven, saj je odvisen od posameznikovih ali posamezničnih lastnih občutij, na kakšen način in s katerim spolom se identificira. Na spolni identiteti temelji socialna konstrukcija realnosti in način delovanja v njej. Torej, »spolna identiteta ni odraz naravnega stanja biti, ampak stvar reprezentacije« (Švab 2002, 204). Subjekt si na nek način sam pripiše družbeni spol, ki se ne ujema nujno z biološkim in se ne uvršča nujno v binarni spolni sistem. Kljub temu je pomembno, da nas tudi okolje zaznava in prepoznavo skladno z našim lastnim pojmovanjem samih sebe, ker je delovanje v družbi občutno pogojeno s spolno pripadnostjo. Diamond (2002) razlikuje med spolno identiteto navezano na biološki spol (*sexual identity*) in spolno identiteto navezano na družbeni spol (*gender identity*). Prva izraža način, kako nekdo vidi samega sebe kot moškega ali ženskega⁷, druga pa pomeni prepoznanje zaznanega družbenega spola, ki je osebi pripisan.) Kot je bilo že omenjeno, so spolna identiteta, spolna vloga, biološki in družbeni spol običajno (ne pa vedno!) v sozvočju. Takšna usklajenost je naturalizirana in se prikazuje kot normalna formiranost spolne identitete, medtem ko vsakršna neskladnost od norme pomeni abnormalnost. Vzpostavljanje spolne identitete, ki je razmejena na moško in žensko, pa ni enkrat in dokončno zaključen proces v nekem trenutku posameznikovega ali posamezničnega življenja, saj neprestano poteka v medosebnih interakcijah, kar je povezano s socialno percepcijo (Štular 1998, 451). Skratka, spolna

---

⁶ Weeks (v Švab 2002, 205) npr. razlikuje med socialno identiteto in osebno identiteto.

⁷ Gre za notranje prepričanje, ki se običajno kaže v zunanjem izgledu in spolni vlogi posamezne osebe.

identiteta se prične razvijati že v zgodnjih otroški letih, ampak ni vedno fiksna in se lahko spremeni. Vendar nekateri zahodni psihologi, psihiatri in seksologi vztrajajo, da je spolna identiteta produkt določitve (moškega ali ženskega) biološkega spola ob rojstvu, vzpostavi se v kritičnem obdobju zgodnjega otroštva (od 18 mesecev do 3 let) in zatem ni podvržena spremembam, vsaj ne zlahka in brez večjih psihičnih posledic. (Stoller 1968, 1985; Money in dr. v Stoller 1985; Kessler in McKenna 1985). Sodeč po bioloških determinističnih modelih se spolna identiteta izoblikuje v času prednatalnega razvoja možganov kot odziv na izpostavljenost hormonov, medtem ko je v sociokulturnih modelih razumljena kot kompleksna internalizacija kulturnih (sistemov) pomenov, ki kulturno in časovno variira (Newman 2002, 353).

2.5 SPOLNA VLOGA IN STEREOTIPI

Vloga v sociološkem smislu obsega skupek predpisov in zapovedi, ki se nanašajo na vedenje subjektov v določeni družbi ali kulturi. Vsaka družba ima namreč za posamezne osebe, ki zavzemajo specifične pozicije v partikularnih socialnih kontekstih, izoblikovana določena pričakovanja glede njihovega vedenja. Spolna vloga obsega specifične položaje in dejavnosti, ki se navezujejo na posamezni kulturno definirani spol. Money in Ehrhardt (1972, 4) spolno vlogo razumeta kot vse, kar subjekt reče in naredi, da se drugim ali samemu sebi predstavi kot moški, ženska ali ambivalenten, oziroma kot javno izražanje spolne identitete. Spolna vloga je pravzaprav celota predpostavk o tem, kakšna vedenja naj bi bila primerna za osebe nekega spola, vključujoč interese, aktivnosti, oblačila, večšine in izbiro partnerja. Čeprav so nekatere vloge pridobljene in druge pripisane, se spolne vloge načeloma obravnavajo bolj kot pripisane. Na oblikovanje spolne vloge vplivajo medsebojno povezani in odvisni zunanji dejavniki (okolje) ter posredno interni dejavniki (psihološka konstrukcija osebnosti) (Štular 1998, 443). V zahodni družbi, ki je še vedno pretežno patriarhalno orientirana, so pričakovanja glede vedenja, obnašanja, navad in osebnostnih značilnosti strogo diferencirana glede na spol. Rigoroznost delitve na žensko in moško spolno vlogo, oziroma njene učinke diskriminacije, stigmatizacije in družbenih sankcij, občutijo zlasti tisti posamezniki in posameznice, ki se bodisi ne morejo ali nočejo umestiti v dihotomijo prežeto z družbenimi normami. Vedno več je oseb, katerim delitev spolnih vlog na žensko in moško onemogoča aktivno integracijo v družbo. Predpostavlja se, da naj bi bila dihotomija spolnih vlog naravni izraz dihotomnega značaja spola. Priznati pa je treba, da je dandanes toleranca do nekonformnosti v smislu spolnih vlog vendarle višja kot nekoč. Četudi se še vedno marsikaj

pričakuje, so številne deviacije postale bolj dopustne, kar pa še ne pomeni, da so zato izginila dvojna merila.

Pozornost vzbujajoča dvojna morala je dobro razvidna v primerih otrok, ki prestopijo meje spolne delitve – t. i. »fantovske deklice« in »poženščeni dečki«. ⁸ Če deklice izražajo karakteristike in obnašanja, ki se smatrajo kot nekaj tipično fantovskega, se tega ne preprečuje v tolikšni meri kot če dečki posežejo po sredstvih izražanja identitete, katera naj bi bila v domeni deklic. Archer in Lloyd (2002, 80) ugotavljata, da je pritisk vrstnikov in staršev glede spolnega konformizma na dečke močnejši. McCreary (v Norton in Herek 2013, 740) podobno odkriva, da se dečki in moški bistveno bolj izogibajo izražanju ženskosti kot se deklice in ženske izogibajo izražanju moškosti. Uveljavljanje norm povezanih s spolom je neenakovredno diferencirano glede na posamezni spol, saj so za moške zapovedana bolj rigorozna pravila. Ali kot pravi Bornstein: »Ti ne boš deklica«, je prva kulturna zapoved za dečke. Dečki, ki prestopijo mejo, so pogosta tarča zasmehovanja in ustrahovanja, verbalnega in fizičnega nasilja vrstnikov. Zavedanje o obstoju dveh spolov in družbenih sankcijah ob neupoštevanju razmejenosti spolov (z aktivnostmi vred) v bistvu nastopi že zelo zgodaj, saj starši prenašajo svoje nazore (med njimi tudi spolne stereotipe) na otroke že od rojstva naprej. Študije, so pokazale, da starši svoje novorojene otroke zaznavajo bolj na podlagi lastnih prepričanj, kakšen naj bi otrok določenega spola bil (npr. deklice so bolj nežne, majhne, šibke, finih potez, pasivne, mirne), kot na osnovi njihovega dejanskega početja (Devor v Bornstein 1998, 142). V Združenih državah Amerike so od 70-ih let 20. stoletja, dečke, ki so predstavljali anomalijo v obstoječem spolnem sistemu, obravnavali kot potrebne zdravljenja zaradi otroške motnje spolne identitete (*childhood gender disturbances*). Zaskrbljenost je vzniknila, kadar so dečki pokazali zanimanje za oblačila, igre in prijateljstva, kategorizirana kot dekliška, alarmantno stanje pa še posebej, če se je početje nadaljevalo v puberteto in po puberteti. Kajti adolescenca za dečke pomeni začetek vstopanja v polje družbene moči, medtem ko za deklice pomeni začetek omejevanja in represije. Navsezadnje, je dejanje, ko si najstnik (ali moški) nadene žensko obleko ali ličila, še vedno prežeto z zgražanjem in neodobravanjem s strani večjega dela družbe. Zgodovinsko gledano je bila v zahodnih družbah strpnost do žensk, ki so bolj ali manj celostno prevzele moško vlogo večja, kot če se je zgodilo obratno. Razlog za to je bilo nedvomno splošno razširjeno mišljenje, da feminilno

---

⁸ Po mnenju nekaterih avtorjev je primerjava med fantovskimi deklicami (*tomboy*) in poženščenimi dečki (*sissy*) zavajajoča, saj so prve vključene tako v maskuline kot feminine aktivnosti (Plumb in Cowan v Archer in Lloyd 2002, 81), medtem ko slednji maskuline interese običajno zamenjajo z ženskimi (Green in dr. v Archer in Lloyd 2002, 81).

vedenje za dečka (ali moškega) pomeni izgubo statusa, medtem ko maskulino vedenje dekletu (ali ženski) prinaša izboljšanje statusa. Na tem mestu se pokaže, kako tesno so spolne vloge povezane s spolnimi stereotipi.

Spolni stereotipi so množica prepričanj, ki jih imajo posamezne osebe v odnosu do kategorije moški in ženska, s pomočjo katerih se opravičujejo in zagovarjajo obstoječa družbena razmerja ter predsodki (Archer in Lloyd 2002, 19). Ali drugače rečeno: za spolne stereotipe je značilno pretiravanje o karakteristikah določenega spola, ki ne izhaja nujno iz nekega dejstva ali osebnega izkustva. Običajno se neka partikularna lastnost aplicira na vse, ki se uvrščajo v specifično kategorijo, kar vodi v posploševanje in hkrati homogenizacijo skupine ljudi, znotraj katere obstajajo tudi številne individualne razlike. Ker imajo stereotipi funkcijo vrednotenja, ne opisujejo le pričakovanih vedenj, temveč jih vrednotijo kot dobre, slabe, pravilne, napačne, itd., kar zopet zreducira kompleksnost individuuma na peščico stereotipnih lastnosti in poenostavlja večplastnost socialnega sveta. Hoffman in Hurst (v Archer in Lloyd 2002, 27) menita, da so stereotipi »racionalizacije splošne vloge moškega in ženske, načini njunega umeščanja v naravnemu redu stvari.« Toda te racionalizacije so družbeni konstrukt, saj so nelogično izpeljane iz družbene realnosti in netočne v vsebini. Problem nastane predvsem, kadar se stereotipi reproducirajo do te mere, da postanejo v družbi sprejeti kot normativ ali objektivna resničnost. Pozablja se, da nobena lastnost ni sama po sebi moška ali ženska, ampak ji takšen značaj pripiše kvečjemu individuuum ali družba.

3 DIMENZIJE BINARNEGA SPOLNEGA SISTEMA

Biološki in družbeni spol, spolna identiteta, spolnost, spolna vloga in spolni stereotip so zgodovinsko, socialno in kulturno specifični koncepti, ki subjektom omogočajo racionalizacijo družbene resničnosti. Takšne jezikovne kategorije so običajno oblikovane tako, da implicirajo na fiksno, četudi se jezik časovno in prostorsko gledano dejansko spreminja. Že Kessler in McKenna (1985, 40) sta opozorila, da način konstruiranja spola, kakršnega poznamo v zahodni kulturi ni nujno univerzalen skozi čas in prostor ter nazadnje dejala, da »/živimo v svetu dveh družbenih spolov. Ampak to ni nujno edini svet.« Jezik ni objektivni, saj je pogosto obarvan s pozitivnimi ali negativnimi konotacijami, ki odražajo razmerja moči, oziroma vrednotijo in hierarhično razvrščajo določene fenomene. S hierarhičnostjo in arbitrarnostjo jezikovne strukture so se ukvarjali predvsem strukturalisti, za katere je binarna opozicija osnovni organizirajoči princip človekovega uma in jezika. Binarna opozicija označuje dva pojma, ki sta medsebojno povezana in se hkrati pomensko izključujeta. Koncepta sama po sebi nimata pomena ali vrednosti, temveč le v odnosu drug do drugega. Razmerja v binarnih opozicijah so hierarhično urejena, saj ena kategorija v paru vedno zavzema dominantno pozicijo. Kot pravi Collins (v Sanger 2010, 260): »Definiranje ene strani binarne opozicije na podlagi odsotnosti lastnosti, ki so značilne za drugo stran, podeljuje eni strani normalnost in drugo prežene na mesto deviantnega, opozicijskega Drugega.« Sodeč po Lévi-Straussu je »narava-kultura« temeljna binarna opozicija, ki osmišlja svet. Jezik je očitno zelo pomembna družbena konstrukcija, saj poleg medsebojnega sporazumevanja omogoča prenos in ponotranjenje kulture. Podrobna analiza jezika lahko pove veliko o pogledu na svet, ki ga imajo pripadniki in pripadnice v posamezni kulturi. Edvard Sapir je menil, da je jezik ključ do razumevanja družbene realnosti. Ob tem se pojavi vprašanje, kaj nam vpogled v zgoraj navedene pojme pove o osmišljanju sveta v zahodni kulturi?

Vsem obravnavanim konceptom je skupni binarizem, kar niti ni presenetljivo, glede na to, da je zahodna družba nagnjena h kategoričnemu načinu razmišljanja in esencializiranju človeških prvin. Kategorično osnovana posploševanja učinkujejo tako, da razlike med spoloma do skrajnosti povečajo in razlike znotraj njiju minimizirajo (Fiske in Neuberg v Carothers in Reis 2013, 402). Nadalje, pojasnjevanje spolnih razlik z biologističnimi argumenti predstavo o razliki med moškim in žensko le še bolj naturalizira in okrepi. Čeprav je definicija telesa s spolnimi organi vred socialna konstrukcija, »družbeni svet konstruira telo kot spolno

zaznamovano resničnost.« (Bourdieu 2010, 12). Herdt (1996a, 24–26) meni, da je binarna spolna paradigma pomembnost in ugled pridobila že v času renesanse, toda kot temeljni razlog za prepričanje v binarni sistem biološkega spola navaja Darwinove teorije o evoluciji, zlasti koncept, da spolno vedenje služi razmnoževanju. Zgodovinar in seksolog Thomas Laquer (v Halberstam 2004, 60; v Clarke in dr. 2010, 32; v Archer in Lloyd 2011, 100) pa trdi, da je binarni model spola produkt 18. stoletja in da je pred tem obstajal le en spol, v katerem je bilo žensko telo koncipirano kot inferiorna različica moškega. Razlika, ki se utemeljuje z anatomskimi razlikami med moškim in ženskim telesom, je nadomestila nekdanjo paradigmo podobnosti. Znanost v času razsvetljenstva je začela poudarjati »razliko nasproti podobnosti, delčke nasproti celoti, ločitev in razlikovanje nasproti povezanosti, izolacijo nasproti kontekstu in razčlenjenost notranje zgradbe nasproti totaliteti zunanega videza.« (Wilchins 2004, 91).

Binarni model biološkega spola ureja in kontekstualizira telesa tako, da jih razdeli na dva različna dela, s čimer nekaterim telesom omogoča obstoj, druga pa eliminira. Novorojenemu otroku se na osnovi genitalij – vagine ali penisa, določi spol, pri čemur pa sta na voljo le dve legitimni možnosti: ženski ali moški spol. Kadar spolnih organov ni moč točno določiti kot npr. pri interseksualnih osebah, se s pripisovanjem spola počaka, dokler niso pregledani tudi drugi anatomski in kemični kriteriji. Kljub temu se prej ali slej tudi interseksualne osebe (običajno z operacijo) umesti v eno ali drugo kategorijo. Zahodna družba ima vzpostavljen socialni aparat, čigar edini namen je determinirati, izslediti in ohraniti biološki spol (Wilchins 1997, 57). Četudi se biološki spol pripiše in tako ni neka prediskurzivna anatomska dejanskost, obstaja splošno prepričanje, da oseba se rodi kot moški ali ženska. Na tem mestu je neizogibna omemba ene verjetno najpogosteje citiranih trditev Simone de Beauvoir (2000, 13), ki je izjavila, »/ž/enska se ne rodi: ženska to postane.« Butler (2001, 20) dodaja, da proces postajanja spodbuja kulturna prisila, ki ne izvira iz biološkega spola. Garfinkel (1987, 122–127) navaja značilnosti prevladujočega kulturnega in družbenega mentalnega ustroja »naravnih, normalno spolno zaznamovanih« oseb: obstajata le moški in ženski spol, kar se razume kot povsem naravno; populacija normalnih posameznikov in posameznic je moralno dihotomizirana; spolni organi so pomembno razločevalno znamenje (moški imajo penis in ženske vagino); spol je nespremenljiv, oziroma namerne ali naključne spremembe iz enega spolnega statusa v drugega so razen v posamičnih obrednih praksah prepovedane, itd. Binarnost biološkega spola je problematična, ker moškemu podeljuje prvenstveno pozicijo,

žensko pa uvršča v kategorijo Drugega, na kar so opozarjale številne feministke (npr. Beauvoir, Irigaray, Wittig). Wittig (2000, 11) pravi, da biološkega spola ni, temveč obstajata le spol, ki je zatiran in spol, ki zatira, oziroma da je zatiranje tisto, ki ustvarja biološki spol. Kategorijo biološkega spola vidi kot totalitarno, ker ima izoblikovane svoje lastne institucije, oziroma sankcije v primeru kršenja dominantne spolne ideologije. Vse institucije, ki spodbujajo razumevanje biološkega spola kot biološke kategorije, znotraj katere sta moški in ženska opredeljena kot različna in drug drugemu nasprotna, sodelujejo v reprodukciji razmerij moči. Wittig (2000, 17–18) je mnenja, da je biološki spol produkt heteroseksualne družbe in politična kategorija, preko katere se družba vzpostavlja kot heteroseksualna. Brez dveh medsebojno nasprotujočih si bioloških spolov tudi heteroseksizma ne bi bilo. Še bolj sporno se zdi izključevanje vseh drugih načinov identifikacije in zanikanje obstoja oseb, ki se ne poistovetijo niti z moškim niti z ženskim spolom. Podrobnejši vpogled v rastlinski in živalski svet razkriva, da tudi v naravi delitev na moški in ženski spol ni povsod navzoča in vsesplošno udejanjena, kar zagovarja precej avtorjev in avtoric (glej Spanier 1991; Beauvoir 1999; Archer in Lloyd 2002; Bourdieu 2010). Spanier (1991, 329–330) ugotavlja, da tudi biologija ni tako znanstveno objektivna, saj je moški spol očitno prikazan kot normativni spol, ženski pa kot deviacija norme; poleg tega se živalim skozi kulturno popačen jezik pogosto pripisuje stereotipne lastnosti in vedenja (agresivno lovljenje, bojevanje, plahost, pasivnost). Opazil je tudi, da v učbenikih biologije prevladuje spolno zaznamovan jezik, ki je seksističen zlasti v ponazarjanju moškega (*male*) kot aktivnega in ženske (*female*) kot pasivne ter heteroseksistične predpostavke, da se spolni akt odvija le med moškim in žensko (prav tam: 336).

Podmena o obstoju le dveh družbenih spolov je prav tako postala tarča številnih kritik, podprtih s teoretičnimi in empiričnimi argumenti. Izražanje družbenega spola je binarno ter časovno in kontekstualno določeno, saj se predpostavlja, da se oseba rodi kot moški ali ženska in se celo življenje vede na »moški ali ženski način«. Imperativ po usklajenosti biološkega in družbenega spola, izražanju slednjega pripiše značaj naravnosti in posledično zakriva njegovo družbeno konstruiranost. V binarnem diskurzu je sprejemljivo in zaželeno izražanje družbenega spola razmejeno na moško in žensko, kar pomeni, da morata posameznik in posameznica izpolnjevati pričakovanja povezana z določeno družbeno vlogo. V družbenem kontekstu, ki stalno naturalizira in reproducira takšno polarizacijo, večina izbere strogi konformizem in niti ne razmišlja o drugačnih načinih izražanja spola. V nasprotnem primeru

namreč lahko pride do družbene izolacije, stigmatizacije, verbalnega in fizičnega nasilja. Vsakršno neskladje med biološkim in družbenim spolom zahteva razkritje in razlago. Poleg tega se odklone in variacije družbenega spola smatra za patološke in diagnosticira kot motnje, kar zopet utrjuje binarni model (Newman 2002, 352). Berljivost družbenega spola na prvi pogled je izredno pomembna, saj je v navadi ljudi, da najprej skušajo prepoznati spol neznane osebe. Identifikacija spola v večini situacij poteka na osnovi površinskih, vidnih signalov, kot npr. oblačila, gestikulacija, način hoje, pričeska. V tem smislu je družbeni spol oblika komunikacije, sredstvo izražanja in interpretacije. Oseba, katere spol na prvi pogled ni jasen, je nemudoma umeščena v prostor izven binarne spolne dihotomije – kot deviacija, kot oseba tretjega spola ali kot nerazločna inačica moškega ali ženskega spola. Halberstam (2004, 21) tovrstne osebe označi za deviacije spola, saj se jih sprva opredeli kot ne-ženska, potem pa se osebe izkažejo za nekaj še bolj strašnega, ne-moški ali obratno. Sodeč po Freudu (v Ekins 1997, 1) je prva distinkcija, ki jo brez oklevanja naredimo, ko spoznamo človeško bitje, »moški ali ženska?« Družbeni spol ima glede na delovanje in učinek več razsežnosti, saj posega tudi na področje spolne identitete in vloge, ki se ravno tako delita na moško in žensko. Wilchins (2004, 130) spolno obeleženim identitetam podeljuje smisel le znotraj binarnega modela, v katerem posamezen termin dobi pomen šele na podlagi ločenosti enega termina od drugega. Režim družbenega spola je po njenem mnenju namensko in sistematično zatiranje.

Pojma biološki in družbeni spol se uporabljata za razločevanje vrste bioloških razlik od socialnih, kulturnih in psiholoških razlik, toda Wiseman in Davidson (2011, 530) svarita, da »binarni diskurz biološkega in družbenega spola zagotavlja konkretno predvidljivost prav tam, kjer je lahko ogromno nejasnosti in fluidnosti, tako časovno kot kontekstualno.« Odpravo predvidljivosti omogoča le dekonstrukcija spolnega binarizma, ki obenem razkriva hierarhičen odnos med konceptoma: družbeni spol je v podrejenem položaju, saj je le kopija biološkega in nima neke svoje ontologije. Razmerje med biološkim in družbenim spolom se enači z binarno opozicijo med naravo in kulturo. Biološki spol je stvar znanosti – biologije, oziroma prirojena kategorija za razliko od družbenega spola, ki je stvar kulture in je pridobljen. Zato biološki spol ni razumljen kot družbena konstrukcija, njegova konstruiranost se namreč na ta način prikriva in zanika, medsebojno povezanost biologije in kulture pa zanemarja. V bistvu takšno razločevanje le utrjuje dualizem narave in kulture. Shapiro (1991, 271) razmerje med biološkim in družbenim spolom označi za arbitrarno, saj se v vsaki družbi pomen družbenega spola konstituira v kontekstu različnih domen (politične, ekonomske, itd.),

ki presegajo naše razumevanje družbenega in biološkega spola. Spolna ureditev zahodne družbe je ideološki sistem, ki deluje kot neke vrste metanaracija, saj ustvarja fiktiven red in iluzijo univerzalne resničnosti. Epstein in Straub (1991, 2) nakano spolnih sistemov opišeta kot »omejevanje in ohranjanje grozeče odsotnosti mej med človeškimi telesi in telesnimi dejanji, ki bi sicer uničili organizacijske in institucionalne strukture družbenih ideologij.« Spolni sistemi namreč predstavljajo »zgodovinsko in kulturno specifično prilastitev teles v ideološke namene.« (prav tam: 3) Bornstein (1999, 98–100) bipolarnemu spolnemu sistemu očita ohranjanje moškega privilegija in poziva k deprivilegiranju kot nujnemu predpogoju za dekonstrukcijo spolnega sistema. Rubin (2011, 58) ugotavlja, da je včasih sistem biološkega in družbenega spola urejeval družbo, sedaj pa se v glavnem organizira in reproducira sam po sebi. Kljub temu se diskurz spolnega sistema ne more proizvajati v nedogled, ker diskurzi niso večni, ampak variabilni. Dejstvo je, da binarni spolni režim ni niti medkulturno univerzalen niti nespremenljiv. Spremembe se v bistvu že odražajo, ker zatiralni značaj binarnega spolnega sistema počasi izgublja svojo tradicionalno funkcijo. Dvom v obstoječi spolni red, ki se udejanja na različne načine in preko raznolikih medijev, je vedno večji. Spolni sistem ni monolitična in vsemogočna struktura, saj se definicije, vrednotenje, ureditev in privilegiji spreminjajo (Rubin 2001, 165).

Posameznikova ali posamezničina spolna identiteta znotraj binarne ureditve naj bi bila konsistentna s spolno usmerjenostjo, ki je osredotočena izključno na nasprotni spol in predpostavlja, da naše doživljanje spolnosti izhaja iz temeljne opozicije med moškim in ženskim (Foucault 2010, 243). Ker je spolnost v zahodni kulturi organizirana na podlagi ideologije biološkega in družbenega spola, se kot naravni izraz spolnosti izpostavlja heteroseksualnost. Heteroseksualnost se predstavlja kot naravni človeški fenomen in normativna značilnost človekovega vedenja, kot rezultat naravnega in normalnega spolnega razvoja, k čemur je pripomogla tudi Freudova teorija seksualnosti. Katz (1995) v svojem raziskovanju izuma heteroseksualnosti razkriva, kako se teorija o Ojdipovem kompleksu zanaša na in hkrati ustvarja institucijo heteroseksualnosti. Freudova teorija o spolnem razvoju posameznikov in posameznic namreč podpira esencialistične predpostavke in heteronormativnost. Psihoanalitična teorija ustvarja normativne predpise o tem, kakšna naj bi bila ženska ali moški in kakšna bi morala postati. Ker se je kot nasprotje heteroseksualnosti vzpostavila homoseksualnost, je tudi spolna usmerjenost ujeta v bipolarno paradigmo. Diskurz heteroseksualnosti in homoseksualnosti je produkt bipolarne organizacije spola; je

arbitraren, toda dominanten. V bistvu je heteroseksualnost definirana in pozitivno ovrednotena v odnosu do homoseksualnosti, kar je tipično za diametralno nasprotujoče si binarne opozicije. Biseksualnost znotraj prevladujočega diskurza spolnosti učinkuje kot neka vmesna kategorija, saj je definirana v odnosu do dveh medsebojno nasprotujočih si kategorij spolnosti. Nekateri biseksualnosti očitajo ohranjanje binarne ureditve spolnega sistema (Bornstein 1999), spet drugi ji priznavajo legitimnost in spodkopavanje spolne dihotomije (Clarke in dr. 2010). Kakorkoli že, je tudi spolnost v procesu redefiniranja, saj so se pojavila stališča, da so spolne privlačnosti, izkušnje in identitete podvržene spremembam skozi čas (Clarke in dr. 2010, 159). Poleg tega je vedno več pozivov k odpravi predpostavke, da je spolnost nujno organizirana okrog binarne delitve med homoseksualnostjo in heteroseksualnostjo (Stein in Plummer 1996). Kako razumemo in izražamo spolnost ni niti fiksno niti univerzalno, ampak variira skozi čas, prostor in glede na kulturo. Skratka, tudi spolnost je spremenljiva.

Kot odgovor na zastavljeno vprašanje na koncu prvega odstavka tega podpoglavja lahko rečemo le, da je binarni diskurz v zahodni družbi globoko zasidran in vpliva na skorajda vse aspekte življenja. Sanger (2010, 268) opominja, da ima binarno razmišljanje resne politične, socialne in osebne posledice, saj izključuje osebe, ki ne sledijo priznanim binarnim normam. V kolikor posamezna oseba ne želi biti družbeno in kulturno izolirana, se mora prilagoditi zahtevam binarnega spolnega sistema po ustrezni telesni in spolni prezentaciji. Biološki in družbeni spol, spolna identiteta, spolnost, spolna vloga in spolni stereotip so socialno konstruirane kategorije, s pomočjo katerih osmišljamo družbeno realnost, same sebe in naše interakcije. To pa vseeno ne pomeni, da bomo družbeno resničnost vedno osmišljali na binarni način, saj so spolni sistemi spremenljive sociokulturne konstrukcije. Kot pravi Denny (1997, 40) je predvsem družba, ki ni sposobna preseči rigidnih bipolarnih spolnih vlog patološka, ne pa osebe, ki nasprotujejo ali se ne zmorejo prilagoditi binarnim vlogam zahodne družbe.

4 ANTROPOLOŠKE RAZISKAVE VARIACIJ SPOLA IN SPOLNOSTI

Za enega večjih doprinosov pri dekonstruiranju predstave o naravnosti in univerzalnosti množice zahodnjaških diskurzov v zvezi s spolom in seksualnostjo je poskrbela kulturna ali socialna antropologija. Antropološka raziskovanja so namreč razkrila medkulturno variabilnost spolne ureditve, sociokulturnih značilnosti spolnih vlog, pojmovanja telesa in prepričanj o tem, kaj konstituira biološki spol. Ramet (1996, 15) izpostavlja, da je v vseh zgodovinskih obdobjih mogoče zaslediti primere navzkrižnega preoblačenja (*cross-dressing*), zamenjav družbenega spola (*gender reversal*) in inovativnosti pri izražanju družbenega spola (*gender innovation*). V nekaterih kulturah variacije družbenega spola in spolne identitete niso zaznane kot patologija ali motnja, kar dokazuje obstoj alternativnega pojmovanja določenih spolno specifičnih kategorij ali celo odsotnost posameznih konceptov zahodne kulture. Jacobs in Cromwell (v Lang 1996, 185) variacijo spola definirata kot »kulturno izražanje več kot dveh družbenih spolov in priložnost za individuum, da zamenjajo spolne vloge in identitete tekom življenjske dobe.« Razmerje med telesom in socialnimi manifestacijami spolne identitete ter družbenega spola je arbitrarno, zato je od kulturnega konteksta odvisno, kako bodo razlike razumljene in kakšen odnos do le-teh bodo zavzeli subjekti. Npr. identično variacijo spola lahko ponekod sprejmejo, tolerirajo ali celo častijo, drugod pa zatirajo, zaničujejo ali označijo za bolezen. Nekateri subjekti so v določenih obdobjih in na določenih območjih prekoračili meje kategorij moški in ženska, oziroma moškost in ženskost.

Enega izmed najbolj pogosto navedenih primerov variabilnosti družbenega spola so še do poznega 19. stoletja predstavljali posamezniki in posameznice določenih ameriških staroselskih ljudstev, ki so z vidika binarne spolne paradigme prevzeli nasprotno spolno vlogo, vendar niso bili kategorizirani, ne kot moški, ne kot ženska.⁹ Čeprav so imele skupnosti izoblikovane lastne jezikovne kategorije za poimenovanje takšnih oseb, se je že od 17. stoletja v Severni Ameriki uporabljal izraz *berdache*, ki pa je bil v antropologiji splošno sprejet šele v 19. stoletju (Roscoe 1996, 331).¹⁰ Sčasoma je bil zaradi domnevnega pejorativnega pomena termin opuščen in nadomeščen z angleškim izrazom *two-spirit* (dvojna

---

⁹ Evropski kolonizatorji so se s fenomenom zamenjave spolnih vlog srečali v 16. stoletju, ob kontaktu s kulturo ameriških staroselskih ljudstev, kar je privedlo do zaničevanja, zgražanja, zasmehovanja in poniževanja določenih posameznikov in posameznic. V bistvu je prav kolonizacija močno vplivala na spreminjanje in nazadnje izgubo tradicije.

¹⁰ Angelino in Shed (v Kessler in MaKenna 25-6) omenjata francoske raziskovalce, ki so na ta način opisovali pasivne homoseksualne severnoameriške staroselce, medtem ko Forgey (v Kessler in MaKenna 1985, 26) pojmu pripiše arabski, oziroma perzijski izvor, čigar pomen označuje moškega prostitutata. Lang (1996) uporablja izraza *moški-ženska* in *ženska-moški*.

duša). Oseba je družbeni položaj dvojne duše pridobila na podlagi zanimanja za delovne aktivnosti, ki so se tradicionalno navezovale na posamezno spolno vlogo. Običajno so se ženske posvečale ročnim spretnostim in gospodinjskim opravilom, moški pa vojskovanju, lovu in vodenju, medtem ko je bilo pri dvojnih dušah situacija ravno obratna. Pri navzkrižnem preoblačenju in spolnem vedenju je znotraj institucije dvojnih duš prihajalo do večjega razlikovanja kot pri delovnih obveznostih. Nekatere osebe se niso navzkrižno preoblačile, nekatere pa v celoti ali zgolj delno, včasih celo na povsem samosvoj način, ki ni impliciral niti na moški niti na ženski način oblačenja. Spolno vedenje je bilo prav tako raznoliko, saj se omenja heteroseksualna, homoseksualna in biseksualna, kratkoročna in dolgoročna spolna razmerja.¹¹ Vsem podobnostim in variacijam navkljub so bili zlasti zaradi svojih ekonomskih in religioznih prispevkov sprejeti, spoštovani in integrirani pripadniki in pripadnice skupnosti.¹² Roscoe (1996, 370) tradicijo dvojne duše ne razume kot priložnosti za občasno spremembo spolnosti in družbenega spola ali kot naključnega stranskega produkta nerazrešenih družbenih nasprotij, saj gre za moškimi in ženskami enakovreden, ampak hkrati poseben in samostojen družbeni položaj. Posledično določeni avtorji in avtorice osebe dvojne duše opredeljujejo kot tretji in četrti družbeni spol (Bolin 1996a, 1996b; Lang 1996; Roscoe 1996). V kulturi določenih ameriških staroselskih ljudstev je bil status dvojne duše kulturno priznana kategorija družbenega spola. Poleg tega je bilo njihov sistem prepričanj o razmerju med biološkim in družbenim spolom drugače konstruiran, saj morfologija telesa in fizične razlike niso bile tako bistvene pri definiranju družbene identitete.

Izziv spolni dihotomiji zahodne družbe predstavljajo tudi indijske hidžre, ki konstituira institucionalizirano kategorijo biološkega in družbenega spola. Izvorni pojem *hijra* se v angleščino najpogosteje prevaja kot evnuh ali interseksualec, torej z izrazoma, ki poudarjata nezmožnost reprodukcije in razločujeta med tistimi, ki hidžre postanejo (kastriрани moški) ter tistimi, ki se kot hidžre rodijo (Nanda 1996, 380). Posameznik, ki se rodi z ambiseksualnimi genitalijami ali čigar spolne karakteristike postanejo ambivalentne kasneje, je po kulturni definiciji hidžra ali potencialna hidžra. V kolikor posameznik ni rojen kot interseksualec (večina jih ni), pa mora skozi proces kastracije, ki ima v hindujski mitologiji simboličen pomen prerodenja. Kirurška odstranitev moških spolnih organov je ključna religijska dolžnost, s katero se hidžra odpove moški seksualnosti in moškosti ter pridobi božanske in asketske

---

¹¹ Gre za zahodnjaške kategorije.

¹² Kessler in MaKenna (1985) v svojem delu navajata primere iz različnih etnografij, ki razkrivajo, da se odnosi posameznih staroselskih ljudstev do posameznikov in posameznic, ki so zavzemali položaj dvojne duše razlikujejo, oziroma da niso bili povsod tako pozitivno naravnani.

sposobnosti. Hidžra je biološko utemeljena, saj odsotnost moških spolnih organov in razmnoževalne funkcije sodita med osrednje kriterije definiranja tretjega spola. Med bolj socialne dimenzije sodijo čaščenje boginje po imenu Bahuchara Mata in odpoved družini, kasti ter materializmu. Čeprav hidžre posnemajo številne vidike ženske spolne vloge, se nekatera njihova vedenja radikalno razlikujejo od družbenega ideala ženske. Zato Nanda (1996, 382) njihovo vedenje (ples v javnosti, grob in žaljiv govor) označi bolj za burlesko kot realistično imitacijo ženske. Po eni strani so hidžre v indijski družbi deležne (straho)spoštovanja, po drugi strani pa tudi posmehovanja. Običajno je navzočnost hidžer razumljena kot ugodna, čeprav s svojimi sposobnostmi namesto blagoslova lahko prinašajo neplodnost in nesrečo. Hidžre se nahajajo izven družbenih vlog in razmerij kaste, saj imajo izoblikovano lastno skupnost, ki se reproducira preko socioloških procesov, kar pa še ne pomeni, da ne prihaja do variacij. Variacije obstajajo, ampak so tolerirane. Nadalje, hidžre niso ne moški ne ženske, ampak alternativna oblika biološkega in družbenega spola, ki se je ohranjala več tisoč let. Toda z nastopom britanske oblasti je prišlo do družbenih sprememb (pozahodnjene vrednot in kulture, kriminalizacija kastracije), zaradi katerih je položaj hidžre začel izgubljati svojo tradicionalno in formalno legitimnost (Nanda 1996, 414). Poleg tega ugled hidžer, vsaj v času sodobne zgodovine, spodkopava zelo razširjena homoseksualna prostitucija, medtem ko se njihova ritualna dejavnost kljub temu ohranja (Nanda 1999, 10–11). Obstoj hidžre kot tretjega biološkega in družbenega spola neposredno izpodbija predpostavko o naravnosti in univerzalnosti binarne spolne ureditve Zahoda.

Podoben fenomen, tj. obstoj institucionaliziranega tretjega družbenega spola, je na vzhodni strani arabskega polotoka preučevala socialna antropologinja Unni Wikan. Med raziskovalnim antropološkim terenskim delom je v arabskem sultanatu Omanu naletela na poženščene biološke moške, ki so po njenem mnenju zavzemali vmesno pozicijo med moškim in žensko, oziroma tretji družbeni spol. Čeprav jih je definirala kot transseksualne moške¹³, se je bolj uveljavil izraz *xanith* (arabsko *khanith* ali *khaneeth*), ki se prevaja kot poženščen, impotenten, nežen. Njihova oblačila so bila svojevrstna kombinacija, saj je tunika po dolžini segala do gležnjev, kar je bilo značilno za moški način nošenja in bila stisnjena v pasu, kar je bilo značilno za ženski način nošenja. Poleg tega je bila tunika barvna, vendar brez vzorcev. Vidna razlika v primerjavi z moškimi in ženskami je bila ravno tako v dolžini in obliki pričeske, odsotnosti naglavnih pokrival, izraziti uporabi parfuma in ličil, stilu hoje in govora,

---

¹³ Opirala se je na definicijo Benjamina, da gre za pojav, ko se oseba obnaša in je kategorizirana kot da bi bila oseba nasprotnega spola.

itd. *Xanith* je običajno opravljal¹⁴ gospodinjska dela, kar je bilo v domeni žensk ali kot hišni pomočnik, česar ženske in svobodni ljudje niso počeli. Kljub temu *xanith* ekskluzivnega moškega privilegija, svobodnega gibanja v javnosti, ni izgubil. Ekonomsko neodvisnost si je *xanith* lahko zagotovil prav tako s prostitucijo (v obliki pasivnega homoseksualnega odnosa), ki je bila pojmovana kot nekaj grešnega, ne pa nezakonitega. Presenetljivo je lahko bolj ali manj brez težav spremenil identiteto nazaj v moško, in sicer ob poroki z žensko.¹⁵ Ko je prišlo do zamenjave družbenega spola, je bil posameznik v družbi spoznan za moškega ne glede na prejšnji status. Wikan (1977, 309) spolni akt vidi kot konstitutiven element družbenega spola v Omanu, saj je moški, čigar spolno vedenje je žensko (po logiki »moški vstopi, ženska sprejme«), socialno gledano ženska. *Xanith* je bil obravnavan kot ženska in se je ob večini formalnih in neformalnih pridružil ženskam, ampak popolna asimilacija v kategorijo ženske mu zaradi prostitucije ni bila dovoljena. *Xanith* ponazarja spolno deviacijo, ki je bila v družbi sprejeta in preoblikovana v tretji družbeni spol. Wikan (1977, 309) sugerira, da bi bil razlog za preseganje spolne dihotomije lahko želja, da se posamezniki izognejo zahtevanim dolžnostim moške vloge. Ob prebiranju njenega dela lahko razberemo, da je funkcijo tretjega družbenega spola razumela kot sredstvo za ohranjanje ženske čistosti, omogočanje ekonomskih priložnosti in socialne mobilnosti za moške. Navkljub številnim kritikam (Garber 1992, 350–352), ki so se pojavile po objavi teksta, kultura Omana prikazuje, da sta percepcija spola in posledično spolna ureditev medkulturno raznoliki. Spolni sistem v Omanu ni bil binarno zasnovan, temveč sestavljen iz treh kategorij: moški, ženska in *xanith*, kar nasprotuje zahodni spolni shemi. Še več, *xanith* dokazuje, da spolna identiteta ni nujno nekaj trajnega in nespremenljivega.

Zanimiv običaj, ki je bil na območju Balkana (od Bosne in Hercegovine do osrednje Albanije) prisoten od prve polovice 19. stoletja, je bil odkrit tudi med ruralnim prebivalstvom, kjer so nekatere osebe ženskega spola nosile moško nošo in orožje, opravljale moška dela in bile v javnosti identificirane kot moški. Grémaux (1996, 242) trdi, da je praksa na zahodnem Balkanu omogočala trajno in institucionalizirano družbeno prehajanje, oziroma zamenjavo spolnih identitet, saj so biološke ženske prevzele moško družbeno identiteto in bile deležne odobravanja družine in širše skupnosti. Nekatere biološke ženske so bile vzgajane kot sinovi že od rojstva ali zgodnjega otroštva dalje, spet druge so moško identiteto prevzele šele kasneje. Do zamenjave družbenega spola je prišlo, kadar v hiši ni bilo več moškega dediča.

¹⁴ *Xanith* je ohranil moško ime in v družbi so ga nagovarjali z moškim slovničnim spolom.

¹⁵ Wikan (1977, 318) kot motiv za odločitev o spremembi statusa navaja željo po varnosti v bolezni in starosti.

Na ta način hiši, ki je združevala družbene, ekonomske, moralne in verske funkcije, ni več grozil propad, saj ženske niso imele pravic do dedovanja nepremičnin. Kultura zahodnega Balkana je bila izrazito patriarhalna, saj so imeli moški (in moškost) izredno pomembno vrednost in številne privilegije. Prevzem moške vloge je spremljal tudi dvig družbenega statusa. Sprememba je bila pogojena tudi z obvezo o devištvu. V patriarhalni kulturi je bilo devištvo visoko cenjeno in ekvivalentno »moškima« vrlinama čistosti in krepkosti.¹⁶ Grémaux (1996, 246) devištvo razume kot kljubovanje konvencionalnim konceptom ženskosti, ki temeljijo na materinstvu in odvisnosti od moških, ter ogrožanje strogo začrtane meje družbenega spola. Hastrup (v Grémaux 1996, 245) meni celo, da bi bilo devištvo lahko razumljeno kot tretji biološki spol, saj se nahaja izven številnih pomembno ovrednotenih binarnih opozicij: ženska-moški, naravno-nenaravno in profano-sveto. Toda težko je reči, ali praksa zahodnega Balkana presega meje binarnega spolnega sistema in ustvarja alternativno obliko biološkega ali družbenega spola. Na prvi pogled je odgovor nikalen, saj je bil en par binarne opozicije (ženska) zamenjan za drugega (moški) in z vidika kulture v celoti odobren. Dickemann (1997, 254) meni, da so zaprisežene device, ki so bile družbeno priznane kot moški, zavzemale neko vmesno pozicijo in predstavljale podkategorijo moškega. Ampak zamenjava spola, okarakterizirana z namerno in zavestno popolno spolno vzdržnostjo, bi bila lahko kategorizirana tudi kot tretji družbeni spol, odvisno od kriterijev, na podlagi katerih določena družba definira posamezni spol. Kakorkoli že, *tobelije* služijo kot prikaz, da je družbeni spol (četudi v zelo specifičnih okoliščinah) mogoče zamenjati in da družba zamenjavo lahko sprejme ter afirmira.

Variacij spola in spolnih identitet je veliko več kot se zdi na prvi pogled; odkrite so bile na področju današnje Evrope, Severne in Južne Amerike, Indije, Polinezije, Sibirijske, Afrike in Azije. Ringrose (1996) zatrjuje, da so evnuhi v bizantinski kulturi in družbi s svojimi atributi (kastracija, nezmožnost reprodukcije, kodeks obnašanja, opravljanje specifičnih družbenih vlog) predstavljali tretji družbeni spol. Herdt (1996b) v svojem delu raziskuje pomen in vlogo kategorije tretjega biološkega spola, ki je v dveh različnih kulturah (Dominikanska Republika in Zambija) zgodovinsko in družbeno institucionalizirana. V nekaterih polinezijskih kulturah se kot tretji družbeni spol navaja *mahu* (Besnier 1996). Prakse navzkrižnega preoblačenja,

---

¹⁶ Izhajajoč iz zaprisege so bile osebe poimenovane s slovanskim izrazom kot *zavjetovana djevojka* in z albanskim kot *vajzë e betuar*, kar pomeni zaprisežena devica; bolj pogosto pa so se uporabljali sledeči izrazi: *tobelija* (oseba obvezana s prisego), *virgjinëshë* (ženska predana devištvu) ali *muskobanja* (moškemu podobna ženska). Vsi izrazi nakazujejo na vedenjski vzorec, kakršen ni običajen za žensko, ki se povezuje z zakonskim življenjem in materinstvom (Grémaux 1996, 244).

zamenjav družbenega spola in inovativnega izražanja družbenega spola so bile v nekaterih skupnostih institucionalizirane v obliki šamanizma. Osebe, ki so v določenih kulturah zavzemale liminalno pozicijo kot šamani/šamanke, svečeniki/svečenice ali čarodeji/čarodejke, so bile deležne visokega (straho)spoštovanja, saj naj bi imele vpogled v človeško stanje in duhovni svet, oziroma naj bi delovale kot posredniki med tostranstvom in onostranstvom (Green v Benjamin 1966, 182–184; Denny 1997, 35; Dragoin 1997). Lahko bi še naštevali, vendar za vse variacije v tem delu enostavno ni prostora, zato je bilo izpostavljenih le nekaj z namenom relativizacije zahodnega binarnega spolnega sistema kot naravnega, univerzalnega in nespremenljivega.¹⁷ Poleg tega omenjeni primeri pričajo o tem, da spolna identiteta nima *a priori* tako rigidnega značaja kot se pogosto trdi v zahodni družbi, saj ni nujno omejena na pripis spola ali nespremenljiva tekom življenjske dobe individuuma. Potrebno pa je opozoriti, da imajo antropološke raziskave nekaj omejitev, ki jih je treba upoštevati. Nemogoče je namreč v celoti prevesti eno kulturo v drugo, saj ima vsaka kultura svoj jezik s posebnimi izrazi in koncepti, ki vplivajo na način mišljenja in percepcijo realnosti.¹⁸ Navedeni primeri variacij spola in spolne identitete so opisani skozi prizmo zahodne kulture, ki ji primanjkuje socialnih in lingvističnih kategorij, s katerimi bi lahko prevedla vzorce prepričanj, vedenj in običajev druge kulture. Posledično se socialno in kulturno specifične koncepte zahodne družbe aplicira na pojasnjevanje določenih kulturnih fenomenov, kar popači družbeno resničnost posamezne kulture. V primeru indijskih hidžer se moramo na primer zavedati, da razločevanje med biološkim in družbenim spolom ni vpeto v indijsko percepcijo sveta in da je hindujska konceptualizacija osebe drugačna od zahodne. Navsezadnje tudi termin variacija spola izhaja iz zahodnih znanstvenih konceptov družbenega položaja in vloge, ki so osnovani na spolu (Bolin 1996b, 24). Podobno Towle in Morgan (2006, 671) koncept tretjega spola označita kot produkt zahodne družbe, ki se je ravno začela spopadati s teoretičnimi, socialnimi, političnimi in osebnimi posledicami nedihotomizirane variabilnosti spola. V članku *Romancing the Transgender Native: Rethinking the Use of the »Third Gender« Concept* opozarjata predvsem na problematičnost ponazarjanja medkulturnih primerov in apliciranja koncepta tretjega družbenega spola v družboslovni literaturi. Pomanjkljivosti uporabe zahodnega koncepta vidita v podeljevanju statusa prvobitnega in temeljnega prostora družbam, v katerih obstaja tretji spol; redukcionizmu in ekskluzivizmu;

---

¹⁷ Denny (1997, 36–37) je v svojem članku *Transgender: Some Historical, Cross-Cultural, and Contemporary Models and Methods of Coping and Treatment* ustvarila celo tabelo z nekaterimi zgodovinskimi, medkulturnimi in sodobnimi modeli variacij spola.

¹⁸ Sodeč po hipotezi o jezikovni relativnosti (Sapir-Whorfova hipoteza) jezik ustvarja realnost in določa kognicijo. Jezik ustvarja kulturo, določa kaj obstaja in na kakšen način obstaja. Če v posamezni kulturi ni izraza za neko stvar, potemtaka ta stvar zanjo ne obstaja.

tipoloških napakah; nekonsistentni rabi koncepta kulture in reprodukciji dihotomije Zahod proti ostalim (*West versus the rest*) (prav tam: 672). Po drugi strani pa koncept tretjega spola opišeta tudi kot prikladno retorično in analitično sredstvo za trenutno družbeno stanje, ki lahko prilagodi protislovne socialne impulze in oznanja toleranco do kulturne raznolikosti (prav tam: 671). Dejstvo je, da so antropološka odkritja o variabilnosti spola v drugih kulturah nekaterim zatiranim, spolno specifičnim skupinam zahodne kulture služila kot sredstvo relativizacije in denaturalizacije binarnega spolnega sistema. Antropološki koncepti so koristili tudi zatiranim in patologiziranim transseksualnim osebam, saj so z njimi argumentirale svoj obstoj v zahodni kulturi in opozarjale na nujnost tolerance do kulturne raznolikosti.¹⁹

---

¹⁹ Na antropološke vire se niso opirale le transseksualne osebe, temveč tudi nekatere avtoritete, kot npr. seksolog Richard Green, za katerega fenomen prevzemanja vloge nasprotnega spola ni bil niti nekaj novega niti edinstvenega zahodni kulturi (glej v Benjamin (1966, 173–186), *Appendix C Transsexualism: Mythological, historical, and cross-cultural aspects*).

5 TRANSSEKSUALNOST SKOZI ČAS

Pregled zgodovinskega, kulturnega in družbenega konteksta razkriva, da je transseksualnost relativno nov fenomen zahodne kulture, čigar nastanek je neposredno povezan s tehnološkim napredkom in novimi odkritji na področju medicine. To seveda ne pomeni, da pred uveljavitvijo transseksualne identitete ni bilo posameznikov ali posameznic, ki so bili izredno nezadovoljni s primarnimi ter sekundarnimi karakteristikami spola in so hoteli svoje telo preoblikovati tako, da bi odražalo telesne značilnosti nasprotnega spola. Iz nekaterih seksoloških študij primerov je namreč razvidno, da so takšni posamezniki in posameznice obstajali že pred uvedbo transseksualnosti kot diskurzivne in medicinske kategorije (glej npr. Heidenreich 1997). Tekom procesa oblikovanja sodobne transseksualne identitete je prihajalo do številnih nesporazumov, nasprotovanj in nesoglasij. Velik del kritik se je nanašal na medicinsko konstrukcijo transseksualnosti, oziroma na medicinsko specializacijo, ki je transseksualnim osebam omogočila dostop do hormonov in operativne spremembe spola. Ekins (2006, 59) antagonistične argumente glede na izvor razdeli v 3 glavne skupine: nesporazumi znotraj medicinske stroke; nasprotovanja, ki so izhajala iz religijskih prepričanj in kritike, ki so nastale znotraj feminističnega gibanja v 70-ih letih. Tako kot se je v zahodni medicini in množičnih medijih postopoma oblikovala transseksualna identiteta, se je sočasno vzpostavljala tudi specifičen odnos sodobnih industrializiranih družb do fenomena transseksualnosti, ki ga Ekins (1997, 25) opiše na sledeč način: »medijski spektakel pretirane in neskončne fascinacije; medicinski problem, ki ga je treba razumeti, nadzirati in zdraviti; in alternativni način življenja za napačno razumljeno manjšino, ki se pogosto intenzivno ukvarja s pridobivanjem privržencev in politiziranjem njihovega težavnega položaja.«

Pregled starejših in novejših definicij transseksualnosti razkriva, da se tekom desetletij niso bistveno spreminjale. Čeprav je nekaj časa trajalo, da so se ob prvotni poplavi izrazov in (pod)kategorij vezanih na fenomen transseksualnosti dokončno uveljavili izrazi, ki jih zdaj uporabljamo, so imeli opisi določena skupna izhodišča: identifikacija z nasprotnim spolom, želja po preoblikovanju primarnih in sekundarnih spolnih znakov ter integracija v družbo v občuteni spolni identiteti. »Transseksualnost je prepričanje biološko normalne osebe, da pripada nasprotnemu spolu; pri odraslih to prepričanje dandanes spremlja tudi prošnja po kirurških in endokrinoloških posegih, ki zunanji izgled spremenijo tako, da ustreza nasprotnemu spolu.« Stoller (1968, 89–90). Medtem, ko je bila zlasti v prvotnih definicijah pogosto prisotna besedna zveza »nasprotni spol« (Benjamin 1966; Stoller 1968, 1976, 1985;

Money in Ehrhardt 1972), so se ji kasneje pričeli izogibati. Že Kessler in McKenna (1985, 13) sta opozorila na učinek izraza »nasprotni«, s katerim se poudarja dihotomni nazor o spolu in transseksualnost opredelila kot nasprotje med spolno identiteto in pripisanim spolom, ki je dodeljen ob rojstvu. Poleg tega se je večina raziskovalcev prvotno zelo intenzivno ukvarjala zgolj s transseksualnimi ženskami, medtem ko so bili transseksualni moški bolj ali manj potisnjeni na stran. Shapiro (1991, 249) izraz transseksualen/transseksualna (*transsexual*) v evroameriškem kontekstu definira na 3 načine: v najširšem smislu izraz označuje osebe, ki čutijo, da je njihov družbeni spol v protislovju z biološkim spolom; bolj specifično se uporablja za poimenovanje oseb, ki želijo biti v družbi prepoznani kot člani ali članice nasprotnega spola in najbolj specifično se pojem nanaša na osebe, ki so bodisi imele operativno spremembo spola ali pa so v procesu medicinske oskrbe z namenom anatomske spremembe spola. Sodeč po številnih definicijah transseksualnost torej zajema osebe, ki se ne identificirajo s pripisanim biološkim spolom, ampak s spolom, ki je znotraj binarnega spolnega sistema razumljen kot nasprotni. Ker se v družbi biološki in družbeni spol pogosto enači, se transseksualna oseba ne poistoveti niti s pričakovanim družbenim spolom. Transseksualne osebe nikakor ne živijo v iluziji, saj se svoje telesne podobe dobro zavedajo, ampak se z njo pač ne identificirajo. Stoller (1976, 147) obenem poudarja, da transseksualne osebe niso fetišisti in ne izmenjavajo obdobja moškosti in ženskosti. Biološki spol transseksualnega moškega je ženski (*female*), družbeni spol pa moški (*masculine*), medtem ko je biološki spol transseksualne ženske moški (*male*) in družbeni spol ženski (*feminine*).²⁰ V angleškem jeziku se za transseksualne moške uporablja izraz »*female-to-male (FtM/FTM)*« in za transseksualne ženske »*male-to-female (MtF/MTF)*«, kar eksplicitno namiguje na spremembo biološkega spola. Toda bolj pogosto in ustrezno se zdi poimenovanje »*transsexual man/woman*« ali »*trans man/woman*« (pisano skupaj, narazen ali s pomišljajem). Potrebno je opozoriti, da transseksualne osebe ne *želijo biti* ampak *so že* moški ali ženske v smislu družbenega spola, vendar pa tudi z vidika zunanjih spolnih organov in sekundarnih karakteristik biološkega spola *želijo biti* moški in ženske.²¹ Green (1999, 117) pravi, da so transseksualni moški tisti moški, ki so se rodili v ženskem telesu in ne ženske, ki so postale moški. Shapiro (1991, 272) nekoliko karikira, da je za transseksualne osebe družbeni spol usoda in anatomija dosežena.²² Ne le družba, temveč nekateri tudi sami sebe težko dojemajo

---

²⁰ Benjamin uporablja izraza moška in ženska transseksualnost ali pa izraza transseksualne ženske in transseksualni moški, toda v ravno obratnem smislu kot je uveljavljeno dandanes.

²¹ V striktnem znanstvenem smislu dejanska sprememba spola ni mogoča, saj je spol določen ob rojstvu glede na kromosome in navkljub operaciji ter jemanju hormonov ostane nespremenjen (Benjamin 1966; Stoller 1985).

²² V izvorniku se izjava glasi: »For transsexuals, gender is destiny and anatomy is achieved.«

kot moškega ali ženske, dokler so prisotne telesne karakteristike spola, s katerim se ne identificirajo. Zato transseksualne osebe stremijo k usklajevanju svojega družbenega spola z biološkim s pomočjo hormonskih terapij in operativnih sprememb primarnih ter sekundarnih spolnih karakteristik. Transseksualni moški torej želijo anatomsko izgledati in potem v tudi družbi delovati kot moški in transseksualne ženske kot ženske. Transseksualnost je utelešena, saj so izkustva protislovnega utelešenja v življenju transseksualne osebe osrednjega pomena (Prosser 1998; Connell 2012). Glavni vir nezadovoljstva, zaradi katerega si transseksualne osebe prizadevajo za kirurško preoblikovanje telesa izhaja iz fizičnega telesa, ki ni zaznano kot lastno in povzroča občutek odtujenosti. Kot nasprotje transseksualnosti se je nedavno pojavil izraz cisseksualnost (*cissexual*), ki označuje skladnost biološkega in družbenega spola tekom celotnega posameznikovega ali posamezničinega življenja. V času 70-ih let se je v okviru medicinskega razumevanja transseksualnosti uveljavil izraz spolna disforija (*gender dysphoria*), v katerem je bila zajeta ideja o »napačnem telesu« (Hines 2010b, 92).²³ S spoznanjem, da je to »napačno telo« potrebno prilagoditi umu in da je to mogoče storiti s kirurškimi posegi, je transseksualnost postala samostojna diagnostična kategorija, oziroma ozdravljivo stanje. Toda kot poudarja Davidmann (2010, 188), se je treba kljub razširjenemu nazoru v medicini in popularni kulturi, da je »zdravilo« za transseksualnost »zamenjava« moškega telesa za ženskega ali obratno, zavedati, da so načini doživljanja lastnih teles in še posebej posameznih spolno zaznamovanih delov telesa transseksualnih oseb bolj kompleksna, kot to dopušča predstava o »pravem« ali »napačnem« telesu. V Diagnostičnem in statističnem priročniku duševnih motenj, ki ga izdaja Ameriško psihiatrično združenje, se je diagnoza transseksualnosti pojavila v tretji izdaji leta 1980 in bila v naslednji preimenovana v motnjo spolne identitete (*Gender Identity Disorder*). Diagnoza je bila potrjena, v kolikor so bili izpolnjeni sledeči kriteriji: »vztrajen občutek neugodja in neprimernosti glede anatomskega spola, želja po odstranitvi genitalij in živeti kot oseba nasprotnega biološkega spola, kontinuirano trajanje motnje vsaj dveh let, odsotnost fizične interseksualne ali genetične anomalije in odsotnost drugih duševnih motenj (npr. shizofrenija)« (DSM-III, 261).²⁴ Whitam (1997, 191 in 202) opozarja, da trenutna bolj obširna diagnoza razvršča vse transseksualne in transvestitske osebe, oziroma kar večji del transspolnih oseb v enotno vedenjsko entiteto, kar prinaša le še več zmede in nesporazumov. Poleg tega se diagnoza motnje spolne identitete še vedno opira na popolnoma psihološke metode in je odvisna od subjektivne pripovedi

---

²³ Bolj primeren izraz bi bil *sexual dysphoria*, saj je za transseksualne osebe problematičen biološki in ne družbeni spol, na kar opozorita tudi Prince (v Kessler in McKenna 1985, 120) in Shapiro (1991, 250).

²⁴ Tretji kriterij v naslednji izdaji ni bil več prisoten.

posameznika ali posameznice, ki jo ob upoštevanju diagnostičnih kriterijev psihiatričnega klasifikacijskega sistema v priročniku in standardov oskrbe Svetovnega Profesionalnega Združenja za Transspolno Zdravje²⁵ verificira strokovnjak za duševno zdravje (Cohen-Kettenis in dr. 2008, 1893). Transseksualnost je definirana kot motnja, ki izvira iz nezadovoljstva s spolno obeleženim telesom. Po eni strani je diagnostična kategorija postala tarča številnih socialno-konstruktivističnih kritik, ki diagnozo vidijo kot sredstvo patologizacije nekonformističnega izkušanja in izražanja spola (Newman 2002, Butler 2004, Wilson in dr. v Wiseman in Davidson 2011). Diagnoza namreč temelji na binarnih konceptih biološkega in družbenega spola, reproducira uporabo binarnega diskurza o spolu in variacije spola povezuje z duševnimi boleznimi. Specifična navodila in smernice obstajajo tudi za otroke, ki kažejo značilnosti motnje spolne identitete. Zaznavanje motnje spolne identitete v otroških letih nudi vpogled v kulturno in družbeno specifična pričakovanja vezana na spolno vlogo ali drugače rečeno v značilnosti vedenjskih vzorcev, ki so razmejena glede na spol že v času otroštva in vplivajo na percepcijo moškosti in ženskosti. V priročniku DSM-IV²⁶ (1994, 533) je predstavljeno, kako se pri dečkih in deklicah (poleg verbalnega izražanja želje, da bi bili drugi spol) kaže neskladnost med družbenim in biološkim spolom, katera vedenja se v zahodni kulturi predpostavljajo kot normativna, normalna in ustrezna za posamezni spol. Pri dečkih se izpostavlja izrazito zanimanje za tradicionalno ženske aktivnosti, kar je bolj podrobno razdelano kot preferenca do oblačenja v dekliška ali ženska oblačila; igranja z deklicami; stereotipnih dekliških igrac, iger in razvedril.²⁷ Nasprotno pa se izogibajo grobim igram ter tekmovalnim športom in ne kažejo zanimanja za neagresivne, ampak stereotipne igrace za dečke (avtomobili, tovornjaki, idr.). Motnja pri deklicah je opisana kot intenzivno in negativno odzivanje na nošenje ženskih oblačil in markantno pomanjkanje interesa za aktivnosti, ki so kot vir zanimanja omenjene pri dečkih. Deklice kažejo posebno nagnjenost do deških oblačil in nošenja kratkih las; igranja z dečki; deških igrac in iger; kontaktnih športov in grobega igranja.²⁸ Po drugi strani pa se izpostavlja, da bi odstranitev diagnoze lahko vodila v poslabšanje položaja transseksualnih oseb na področju pravne zaščite in

---

²⁵ Združenje *World Professional Association for Transgender Health* se je včasih imenovalo *Harry Benjamin International Gender Dysphoria Association*).

²⁶ V zadnji izdaji (DSM-V) je prišlo do nekaterih sprememb. Spolna disforija (*gender dysphoria*) se je namreč pojavila kot nova diagnostična kategorija, ki naj bi odražala spremembo v konceptualizaciji ključnih značilnosti motnje, saj bolj kot navzkrižno identifikacijo samo po sebi poudarja pojav spolne neskladnosti (*gender incongruence*). Gre za nekoliko manj rigorozen in večplasten koncept, saj priznava variacije spolne identitete.

²⁷ Kot najljubše igrace se navajajo stereotipne lutke, npr. Barbie; še posebej pa naj bi uživali v igranju »hiše«, kjer prevzamejo ženske vloge, risanju lepih deklic in princesk ter gledanju najljubših igralk na televiziji.

²⁸ Kot najljubši fantazijski junaki so navedene močne moške figure kot Batman in Superman, pogosto naj bi bile zamenjane za dečke.

dostopa do hormonskih terapij in operacije (Reynolds v Nangeroni 1997; Bornstein 1999; Meyer-Bahlburg v Wiseman in Davidson 2011). Kot pravi Prosser (1998, 203) je potrebno upoštevati, da nekatere transseksualne osebe transseksualnost morda izkušajo prav kot motnjo, kot fizično bolezen ali disforijo, ki vnaša razkol med jazom in telesom. Transseksualnost se je včasih (in občasno še dandanes) pogosto zamenjavala s transvestizmom, tj. praksa preoblačenja v nasprotni spol, kar niti ni presenetljivo glede na to, da konec 19. in v začetku 20. stoletja med transseksualnostjo in transvestizmom niso razločevali. Preden se je v medicinskih in akademski krogih uveljavil pojem transseksualnost (*transsexualism*), so se uporabljala zelo raznolika poimenovanja, ki so se prekrivala s homoseksualnostjo in transvestizmom: *metamorphosis sexualis paranoica*, *psychopathia transexualis*, popolna spolna inverzija (*total sexual inversion*), inverzija spolne vloge (*sex role inversion*), proti-seksizem (*contra-sexism*), homoseksualni transvestizem, pravi transvestizem (*genuine transvestism*). Rosario (1996, 41) poudarja, da sta koncepta spolne identitete in spolne usmerjenosti, kakor ju razumemo v današnjem času, v opisih variacij spola in spolnosti iz 19. stoletja pomešani. Na nujnost razlikovanja med enim ter drugim fenomenom je v svojem delu *The Transsexual Phenomenon* (1966) opozarjal tudi Benjamin in kot ključno razlikovalno diagnostično točko med transvestitsko in transseksualno osebo navedel odnos do spolnih organov, ki je pri slednjih vir globokega nezadovoljstva in se lahko odpravi z operacijo. Čeprav je Magnus Hirschfeld že leta 1923 (*Die intersexuelle Konstitution, Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*)²⁹ uporabil izraz psihični transseksualizem (*seelischer Transsexualismus*), naj bi bil David O. Caudwell tisti, ki je angleški pojem (*transsexual*) kot prvi uporabil v takšnem kontekstu, kakor ga razumemo še danes.³⁰ Za popularizacijo termina in premik na področju razumevanja ter zdravljenja fenomena 20. stoletja pa je nedvomno zadolžen ameriški endokrinolog in seksolog Harry Benjamin, poznan tudi kot »oče transseksualnosti«, ki je bil mnenja, da transseksualne osebe praviloma niso psihotične. Prav Benjamin je na področju medicinske in psihološke stroke v Združenih Državah Amerike vzbudil interes za transseksualnost.

Pojav izraza transspolnost (*transgender*), ki naj bi ga leta 1980 skovala zagovornica svobodnega izražanja spola Virginia Prince, je ravno tako vnesel nekaj zmede v akademske

---

²⁹ Leta 1910 je objavil knjigo *Die Transvestiten* in skoval izraz transvestit.

³⁰ V članku *Psychopathia Sexualis* objavljenem leta 1949 je opisal primer deklice, ki je želela biti deček.

kroge.³¹ Prvotno naj bi se pojem nanašal na osebe, ki so brez medicinskega posredovanja za stalno spremenile svoj družbeni spol in živele v spolni vlogi, ki se ni navezovala na njihov biološki spol. Tako se je transspolna oseba razlikovala od oseb, ki so se občasno navzkrižno preoblačile (transvestizem) in od oseb, ki so z medicinskimi posegi za vedno spremenile svoje genitalije in telo (transseksualnost). Toda Leslie Feinberg je izrazu dodala politično konotacijo in ga pričela uporabljati kot krovni pojem za vse osebe, ki so zaradi odstopanja od družbenih norm, nanašajočih se na spol, marginalizirane in zatirane, z namenom povezovanja in združevanja v boju za socialne, politične in ekonomske pravice (Stryker 2006, 4). Vse od 90-ih let transspolnost zajema množico oseb, ki kršijo tradicionalne binarno osnovane norme družbenega spola, zaradi česar so pogosto izpostavljeni stigmatizaciji, diskriminaciji ter verbalnemu in fizičnemu nasilju. Halberstam (2005, 49) kot enega izmed vzrokov za naglo popularnost pojma v začetku leta 1990 pripisuje pojavu in povečevanju števila transseksualnih moških, ki so odstopali od medicinskega modela transseksualnosti, kar je nazadnje sprožilo reorganizacijo kategorij in etiologij. Kot transspolni moški se lahko razume nekdo, ki jemlje testosteron in večino časa živi kot moški, vendar kljub ženskim genitalijam ne namerava poseči po operaciji. Transspolna identiteta tako zavrača stabilnost, ki jo nekaterim omogoča transseksualna identiteta, saj vsebuje bolj hibridne možnosti utelešenja in identifikacije (Halberstam 2005, 53–54). Če je proces vključevanja v družbo za transseksualne osebe bistvenega pomena, je to dejanje v okviru transspolne skupnosti postalo vir prezira. Stryker (1994, 251) transspolnost definira kot vse identitete in prakse, ki presegajo, posegajo v, izmenjavajo ali kako drugače denaturalizirajo družbeno konstruirane meje biološkega in družbenega spola. Izraz je v širšem smislu torej mogoče aplicirati na vse osebe, ki namerno ali slučajno izpodbijajo normativnost družbenega in biološkega spola. Green (v Nagoshi in dr. 2012, 406) pa transspolnost razume nekoliko ožje, kot fenomen, ki odraža kršenje spolnih vlog, spolne identitete in/ali prehajanje iz enega družbenega spola v drugega. Transspolne osebe predstavljajo kombinacijo raznovrstnih, bolj ali manj očitnih primarnih in sekundarnih spolnih znakov ter drugih vidnih znamenj, na osnovi katerih ljudje sklepamo, katerega spola je posamezna oseba. Ravno zaradi nekonvencionalne mešanice signalov je berljivost spola otežena ali celo nemogoča, kar pri večini ljudi vzbuja občutke zmedenosti, nelagodja, strahu ali celo sovražnosti. Transspolno telo je podoba ali tekst z več različnimi, tudi medsebojno nasprotujočimi si pomeni, odvisno od subjektivega gledišča. Npr. transspolno telo lahko

---

³¹ Prince (1997, 469) pravi: »V resnici sem skovala besedi *transgenderism* in *transgenderist* kot samostalnika za opisovanje ljudi, ki so takšni kot jaz in imajo prsi ter živijo ves čas kot ženska, ampak nimajo namena imeti operacije genitalij.« Njen biološki spol je moški.

afirmira postmodernistične ideje o spremenljivosti družbenega spola; krepi binarni sistem družbenega spola ali izraža utopično vizijo sveta subkulturnih možnosti (Halberstam 2005, 96).³²

Transspolnost namenja prednost raznolikosti pred uniformnostjo in kontinuiteti pred dihotomijo. V koncept transspolnosti se običajno vključuje tudi transseksualne osebe, kar včasih privede do medsebojnega izmenjevanja izrazov in napačnega razumevanja ali pojasnjevanja fenomenov. Po eni strani je transspolnost identitetna kategorija, ki se od transseksualnosti razlikuje, po drugi strani pa se uporablja kot krovna kategorija za množico nenormativnih spolnih identitet, kamor se uvršča tudi transseksualnost. Toda, treba se je zavedati, da sta transspolnost in transseksualnost dva različna fenomena z raznolikimi pojavnimi razsežnostmi. Connell (2012, 864–865) pravi, da teorija transspolnosti ne reprezentira ključnih družbenih tem in problemov transseksualnih oseb (značaj prehajanja, odnosi na delovnem mestu, revščina, delovanje institucij, itd.) in na splošno ne odraža izkustev transseksualnih oseb, saj se nagiba k dekonstruiranju družbenega spola in trditvam o spremenljivosti spolne identitete. Specifičnost transseksualnega izkustva se v okviru diskurza transspolnosti izgubi, postane neverjetno in nemogoče, na kar opozarjajo številni avtorji in avtorice (Namaste 2000; O'Hartigan v Namaste 2000; Ross v Namaste 2000; Valerio v Namaste 2000). Transseksualnost resda izpodbija predpostavko o naravni determiniranosti družbenega spola s strani biološkega, vendar vseeno stremi k usklajevanju, ki se izvrši s spremembo biološkega spola.

Transseksualna oseba ne spremeni družbenega spola, na kar implicira prvotna in s stališča pomenoslovja bolj ustrezna uporaba izraza transspolnost.³³ Kakorkoli že, mnenja glede transseksualnosti kot preseganju binarnega spolnega sistema in vključevanja v krovni pojem transspolnosti niso enotna, o čemer bo več govora v okviru zadnjega podpoglavja. Omeniti velja, da je fenomen transspolnosti ravno tako mogoče razumeti kot utrjevanje spolne dihotomije. Westbrook (2010, 44) trdi, da transspolnost resda kljubuje trenutnim pravilom

---

³² Halberstam se je poglobila v sodobne reprezentacije spolno dvoumnih teles v medijih popularne kulture in ugotovila, da se transspolno telo pogosto vizualno upodablja kot transseksualno. Zaradi takšne redukcije enega telesa v drugega dvoumnost in ambivalentnost transspolnega telesa samega nista upoštevani.

³³ *Trans-* pomeni preko in *gender-* pomeni družbeni spol, medtem ko izraz (*trans-*) *sexual* vsebuje besedo *sex*, ki se navezuje na biološki spol. Tudi beseda *transsexual* je nekoliko problematična, saj *-sexual* pomeni spolen in posledično nekateri mislijo, da je transseksualnost spolna usmerjenost.

spolnega sistema, ampak obenem idejo družbenega spola, oziroma normo, da je družbeni spol prepoznaven, krepi predvsem skozi naturalizacijo in rigidno definiranje kategorije.³⁴

5.1 NASTANEK KLINIČNE IN ANALITIČNE KATEGORIJE TRANSSEKSUALNOSTI

Prizadevanja po preoblikovanju telesnih karakteristik s pomočjo hormonov in operativnih posegov izvirajo iz začetka 20. stoletja, saj je peščica zdravnikov v Nemčiji že v 20-ih in 30-ih letih ugodila nekaterim prošnjam po operativni spremembi spola (Heidenreich 1997; Meyerowitz 2002). Vrhunec operativnih sprememb spola v Nemčiji sovpada s prvim medijsko bolj odmevnim primerom iz zgodnjih 30-ih let, ko je bila kirurških posegov z namenom spremembe spola deležna Lili Elbe.³⁵ Leta 1933 je o Lili Elbe izšla knjiga z naslovom *Man Into Woman: An Authentic Record of a Change of Sex*, ki velja za prvo popularizirano pripoved o transseksualnosti. Operativna sprememba spola je postala realnost šele z napredkom v endokrinologiji in izboljšavo kirurških tehnik. V 20-ih in 30-ih letih je endokrinologija izolirala spolne hormone na moške in ženske, odkrila prisotnost obojih hormonov v vseh človeških telesih ter nazadnje proizvedla sintetične hormone, ki so se zaradi uspešnih učinkov začeli uporabljati pri zdravljenju spolnih disfunkcij (Rubin 2006, 487). Številne spolne deviacije in variacije spola so bile nato vse do 50. let zdravljene s hormoni, četudi ni bilo konsenza o tem, kateri hormoni so primerni za posamezni fenomen in navkljub nesoglasju pacientov.³⁶

Čeprav so poročanja o poskusih spremembe spola v Evropi Ameriko preko medijev popularne kulture (časopisi, revije, radio, televizija) dosegla že v 30-ih letih, je medicinska stroka svojo pozornost vprašanju spremembe spola namenila šele po 2. svetovni vojni. Do prelomnega trenutka, ki je privedel do izjemne popularizacije tematike transseksualnosti, je prišlo v začetku 50-ih let, ko je Američan George Jorgensen iskal zdravnika, da bi izpolnil njegovo željo po spremembi spola. Ker v svoji domovini ni našel podpore s strani medicinske stroke, se je odpravil na Dansko, kjer mu je endokrinolog Christian Hamburger odobril hormonsko terapijo in operativni poseg, s katerim bi moški spolni organ spremenili v ženskega.

---

³⁴ Za več podrobnosti o stališču, ki ga zavzema Westbrook glej njen članek *Becoming Knowably Gendered* (2010).

³⁵ Lili Elbe se je rodila na Danskem kot Einar Mogens Wegener, ki se je preživljal kot umetnik. Umrta je zaradi zapletov, ki so se pojavili po operaciji, najverjetneje zaradi zavrnitve presadka.

³⁶ Za več informacij o načinih zdravljenja s hormoni, zaradi katerih si je endokrinologija prislužila črni madež glej Rubin (2006, 489–491).

Hormonska terapija in operacija (izvršena leta 1952) sta potekali pod vodstvom Hamburgerja. Kasneje so danski zdravniki, ki so sodelovali pri transformaciji moškega telesa v žensko, objavili članek z vsemi podrobnostmi primera. Hamburger je zatem dobil na stotine pisem s prošnjami za spremembo spola, vendar jim ni mogel pomagati, ker so na Danskem kmalu po odmevnem primeru Jorgensen sprejeli zakon, na podlagi katerega je bila takšna operacija dovoljena le za njihove državljane in državljanke. Zato je v Ameriki živeče transseksualne osebe začel usmerjati k Benjaminu. Christine Jorgensen je torej poskrbela za enega izmed medijsko najbolj odmevnih primerov spremembe spola, ki je sprožil val različnih reakcij in deljenih mnenj na področju medicine in v javnosti. Njeno izkustvo je učinkovalo kot »katalizator v ustvarjanju moderne transseksualne identitete«, saj je s pomočjo medijev izobraževala in informirala javnost, sprožila nov diskurz in odigrala aktivno vlogo v definiranju same sebe (Heidenreich 1997, 275). Njen položaj je osvetlil tudi potencial operativne spremembe spola kot terapevtske metode za transseksualne osebe, za katere je bila kot edini možni način zdravljenja predvidena psihoterapija. Z vidika večine zdravnikov in predvsem psihoanalitikov je psihoterapija še vedno veljala za edino in najboljše sredstvo zdravljenja stanja, saj je bilo v njihovih očeh psihopatološke narave. Benjamin v psihoterapiji kot sredstvu za zdravljenje transseksualnosti ni videl smisla, saj je verjel, da na transseksualno osebo ni mogoče vplivati do te mere, da bi sprejela pripisani spol. Po njegovih besedah se »zavest transseksualne osebe očitno ne more prilagoditi telesu, zato je edino logično in upravičeno, da se poskusi telo prilagoditi umu.« (1966, 91). Psihološka pomoč, hormonska terapija in operacija spolnih organov (s predhodno psihiatrično oceno o primernosti kandidata ali kandidatke) so se mu zdele najbolj ustrezna pot do rešitve ali vsaj ublažitve situacije, s katero se spopadajo transseksualne osebe. Toda v Združenih Državah Amerike se hormonske terapije in operacije dolgo časa niso izvajale (vsaj ne zakonito), četudi je imela oseba priporočilo psihiatra, oziroma so bile kasneje dostopne le peščici. Zato je nekaterim posameznikom in posameznicam samomor predstavljal edino odrešitev od trpljenja; obstajali pa so tudi primeri samokastracije. Številne transseksualne osebe so bile primorane pomoč poiskati v tujini, za kar so potrebovale dovolj finančnih sredstev, tako za pot kot tudi za operacijo. Zaradi visokih stroškov so se nekatere transseksualne osebe začele ukvarjati s prostitucijo, ki jim je predstavljala bodisi osnovni ali dodatni vir zaslužka za celostno transformacijo. Od začetka do sredine 60-ih let je bila večina operacij izvedena na Danskem, Nizozemskem, Švedskem³⁷ in v Maroku; nekaj tudi na Japonskem, v Mehiki in Italiji ter

---

³⁷ V prvih treh navedenih državah je bilo dovoljeno operirati le osebe z ustreznim državljanstvom.

skrivoma v Ameriki (Benjamin 1966, 119). Med najbolj odmevnimi destinacijami pa se je znašla Casablanca, največje mesto Maroka, kjer je imel svojo kliniko francoski ginekolog George Burou, ki si je z razvojem ene najbolj uspešnih metod konstrukcije ženskega spolnega organa v krogu transseksualnih žensk in nekaterih kirurgov pridobil izjemen ugled.

Tekom 60-ih let je povpraševanje po operativni spremembi spola doseglo vrhunec in močno preseгло ponudbo, zato je bilo ogromno (tudi bolj premožnih) posameznikov in posameznic željnih operacije zavrnenih. Istočasno so se zdravniki, terapevti in raziskovalci, ki so se ukvarjali s fenomenom transseksualnosti, pričeli povezovati v združenja in sodelovati v klinikah.³⁸ Postopoma pa so se tudi transseksualne osebe z namenom medsebojne podpore in zavzemanja za svoje pravice (dostop do zdravniške oskrbe, zaposlitve, legalne zaščite) formirale kot manjšinska družbena skupina.³⁹ Kmalu so svoja vrata odprle številne klinike (*Gender Identity Clinic*), ki so začele raziskovati transseksualnost in izvajati operacije v manjšem obsegu. Kot prva je z izvajanjem programa leta 1966 začela *John Hopkins Gender Identity Clinic*, ki je postala vzor tudi drugim nastajajočim institucijam. Sistematično proučevanje in eksperimentalna naravnost klinik sta razkrila raznolikost znotraj transseksualne populacije, saj so osebe izhajale iz različnih območij (urbanih in ruralnih), starostnih skupin, kultur, etničnih skupin in socioekonomskih razredov. Kljub temu pa je bila metodologija kliničnih raziskav vprašljiva in skupine preučevanih transseksualnih oseb zelo omejene, kar v medicinski in psihološki literaturi ni preprečilo interpretacije rezultatov kot reprezentativnih (Stone 2006, 223). Razcvet medicinske literature in porast medijskega poročanja sta pomembno vplivala na oblikovanje in pojasnjevanje kategorije transseksualnosti. Ne smemo pozabiti na transseksualne osebe, ki več desetletij niso bile upoštevane in so morale svoj položaj v zahodni kulturi utemeljiti, si ga izboriti. Zgodovinsko gledano so zdravniki pogosto nastopali kot pionirji znanosti, medtem ko je bilo v primeru transseksualnosti ravno obratno, saj so spočetka pacienti in pacientke z željo po spremembi spola v glavnem prihajali do zdravnikov, ki so bili nevedni, nerazumevajoči, v zaostanku z informacijami o tovrstnem fenomenu in nenaklonjeni takšni operaciji. Ker je večina zdravnikov na transseksualne osebe gledala kot na spake in duševne bolnike, resnost njihovega stanja ni bila upoštevana. Nekateri zdravniki so transseksualnost skušali

---

³⁸ Leta 1979 je bilo ustanovljeno eno izmed najpomembnejših združenj *Harry Benjamin International Gender Dysphoria Association* (HBIIGDA), ki je z objavo standardov oskrbe za transseksualne osebe, v katerih je bilo medicinsko zdravljenje tovrstnih posameznikov in posameznic odobreno (vendar ne na njihovo zahtevo), še dodatno podprlo standardizirane kriterije diagnoze in zdravljenja.

³⁹ Za več informacij o dinamiki transseksualnega aktivizma glej 5. – 7. poglavje v Meyerowitz (2002).

»pozdraviti« s psihoterapijo, hipnozo, šok terapijo, pošiljanjem transseksualnih oseb v bolnice za duševne bolezni, z vbrizgavanjem napačnih hormonov, itd. Kljub temu sta bila za dostop do hormonske terapije in operacije sodelovanje in privolitev zdravnikov nujno potrebna. Mnogi so se pri utemeljevanju svoje identitete in želje po spremembi spola opirali na biologijo, medtem ko so se nekatere transseksualne osebe zdravnikom predstavljale kot hermafroditi ali psevdohermafroditi. Glede etiologije transseksualnosti lahko omenimo, da je ena stran zagovarjala biološke vzroke, ki niso nujno podedovani in druga psihološke vzroke. Etiologiji je iz izrazito psihoanalitične perspektive precej pozornosti namenil Stoller (1968, 1985), ki je izoblikoval teorijo o potencialnem vplivu družinske dinamike na pojav prekomerne ženskosti pri dečkih in moškosti pri deklicah. Menil je namreč, da preveč intimen, nenehno trajajoč odnos med materjo (njenim telesom in psiho) in dojenčkom pri dečkih vodi v pretirano ženskost, medtem ko odsotnost tovrstnega odnosa pri deklicah sproža pretirano moškost. »Če je preveč matere in premalo očeta ustvarilo ženstvene dečke, premalo matere in preveč očeta lahko proizvede možate deklice.« (1985, 8). Na podlagi takšne redukcionistične predpostavke je interpretiral tudi oblikovanje transseksualne identitete. V etiologijo transseksualnosti se ne bomo poglobljali, saj obstaja množica različnih razlag, ki se medsebojno izključujejo in so bolj sugestivne kot pa brezpogojno veljavne. Navsezadnje vzroki za pojav transseksualnosti nimajo relevantne vloge pri razreševanju glavnega raziskovalnega vprašanja.

Kot hermafrodit se je leta 1958 na oddelku za psihiatrijo UCLA (*University of California, Los Angeles*) predstavila 19-letna Agnes. Agnes si je želela operacije, ker je imela »velike, dobro razvite prsi«, oziroma sekundarne spolne karakteristike ženske, ki so se razvile v puberteti in »istočasno normalno razvit zunanji moški spolni organ« (Garfinkel 1987, 118). Agnes se je srečala s številnim strokovnjaki, ki so kljub nenavadnim rezultatom množice preiskav⁴⁰ leto kasneje vendarle opravili operativni poseg, s katerim so moški spolni organ odstranili in naredili ženskega. Šele 7 let kasneje je Agnes poskrbela za senzacijo, ko je priznala, da je že od 12. leta dalje na skrivaj uživala materine hormone (estrogen), ki jih je imela zaradi histerektomije (kirurška odstranitev maternice). Čeprav se je z njo ukvarjalo več različnih strokovnjakov (npr. Stoller in Garfinkel), se je Agnes uspelo kvalificirati za operacijo pod pretvezo interseksualnosti. V bistvu ji je bila odobrena operacija, ki so jo transseksualnim ženskam takrat rutinsko zavračali. Nadalje, Meyerowitz ugotavlja (2002, 138), da so

---

⁴⁰ Npr. Agnes je imela moške kromosome, ni imela maternice in jajčnikov; pojavljale so se špekulacije o jemanju estrogena, ki je spodbudil rast prsi in ostalih sekundarnih spolnih znakov.

transseksualne ženske za pojasnjevanje svojega stanja vedno bolj začele uporabljati Ulrichsovo formulacijo »ženska duša v moškem telesu«, ki so jo nekoliko preoblikovali v »ženska ujeta v moškem telesu«. »Ujetost v napačnem telesu« je bila ena izmed pogostejših interpretacij transseksualnosti, s katero so transseksualne osebe izražale svoje občutke o odtujenosti od lastnega telesa.

Prosser v knjigi *Second Skins: The Body Narratives of Transsexuality* (1998) protislovno utelešenje razume kot ključno prisposodbo, ki je še vedno v uporabi, saj najbolj učinkovito opisuje izkušnjo transseksualnosti v pred-tranzicijski fazi. Avtor ujetost v napačno telo razlaga kot ujetost v napačno, nenavadno ali drugo človeško kožo, ki se je transseksualna oseba želi znebiti (prav tam: 68). Nasprotno pa Kate Bornstein (1999, 63) meni, da je tovrstna formulacija zgolj »neposrečena metafora, ki se zlahka prilagodi kulturnim pričakovanjem«. Wilchins (1997, 47) pravi, da ni problem ujetost v napačno telo, ampak ujetost v družbo, katere odnos do transseksualnih oseb se izmenjuje med sovraštvom in ignoranco, toleranco in izkoriščanjem. Težava je predvsem ujetost v napačen um, ki ga označuje sovrašтво do samega sebe, zanikanje kompleksnosti življenja in upoštevanje tujih mnenj.

5.2 ASIMETRIJA MED TRANSSEKSUALNIMI ŽENSKAMI IN MOŠKIMI

Pomembno je omeniti tudi razliko v odnosu medicinske stroke do transseksualnih moških in transseksualnih žensk, ki je najverjetneje izhajala že iz splošne podrejenosti in manjvrednosti žensk v patriarhalno naravnani družbi in kulturi. Že od začetka sta bili namreč medijska in medicinska pozornost namenjeni predvsem biološkim moškim, ki so dodeljeni moški biološki spol zavračali in ga želeli uskladiti s svojim ženskim družbenim spolom. Splošno in zgodovinsko gledano so bile biološke ženske, ki so živele kot moški zaradi androcentričnih, falocentričnih in biološko determinističnih argumentov pogosto prezrte, oziroma je bilo njihovo vedenje interpretirano z vidika socialnih in ekonomskih motivov ali uvrščeno v kategorijo lezbištva (Cromwell 1999, 34). Možnost, da bi se oseba z ženskim telesom identificirala kot moški je bila še posebej nepojmljiva, zato identiteta transseksualnega moškega več desetletij ni bila družbeno (kaj šele uradno) priznana in ni obstajala. Poleg tega so se pojavila prizadevanja po racionalizaciji življenja žensk, ki so se navzkrižno preoblačile in/ali identificirale kot moški, kar je le še bolj okrepilo redukcionistično obravnavo variacij spolnih identitet. Predvsem zaradi moškega privilegija je bilo za večino strokovnjakov in

laikov lažje doumeti, če je »ženska želela postati moški« kot pa obratno.⁴¹ V zdravniških krogih je bilo, za razliko od današnjega časa, mnenje o prevladi transseksualnih žensk nad moškimi zelo razširjeno (Benjamin, Stoller, Hamburger). John Money (v Raymond 1979, 25) je bil mnenja, da številčna prevlada transseksualnih žensk odraža dejstvo, da so moški bolj nagnjeni k psihosocialnim motnjam kot ženske. Pravzaprav se je transseksualnost dolgo časa smatrala za »moško« stanje (podobno kot fetišizem in transvestizem), zaradi česar so bile biološke ženske, ki so si želele operativne spremembe spola v moškega, izključene iz diagnoze transseksualnosti in se tako niso uvrščale na seznam za operacijo. Moški z zahtevo po telesni transformaciji v žensko so bili bolj resno in temeljito obravnavani. Ena izmed zelo razširjenih, toda napačnih predpostavk je: v kolikor moški postane ženska, je to problem motnje spolne identitete, medtem ko ženska postane moški iz socialnih in ekonomskih razlogov (Cromwell 1999, 54). Navsezadnje konstrukcija moškega spolnega organa v primeru transseksualnega moškega niti ni bila možna ali se ni izvedla, ker je bila za večino kirurgov tehnično prezahtevna. V kozmetičnem in funkcionalnem smislu je bila konstrukcija ženskih spolnih organov bistveno bolj zadovoljiva. Raymond (1979, xxi) trdi, da je medicina svojo pozornost biološkim ženskam željnimi operacije naklonila šele kasneje in še takrat v manjšem številu, ker so transseksualnost prvotno ustvarili moški za moške. Moški so imeli vedno večjo svobodo eksperimentiranja, poleg tega pa je bila operacija manj kompleksna, cenovno dostopnejša, bolj dodelana in propagirana (prav tam: 26). Rosario (1996, 38) sklepa, da je bilo raziskovanje bistveno bolj osredotočeno na transseksualne ženske iz več razlogov: dejanska neenakost med spoloma, večja publiciteta transseksualnih žensk, boljši post-operativni rezultati in pomanjkanje interesa psihiatrije za primere transseksualnih moških. Meyerowitz (2002, 149–150) kot možne vzroke za manjše povpraševanje transseksualnih moških po operaciji navaja nižje dohodke, raznolika pričakovanja in pritiske v odnosu do moškosti in ženskosti ter vpeljavo hlač kot ženskega in ne izključno moškega dela oblačila, kar je obenem zmanjšalo tveganje aretacije (biološka ženska v hlačah ni več predstavljala anomalije za razliko od biološkega moškega v obleki). Čeprav je velik delež univerzitetnih klinik finančno podpiral in koordiniral premožni transseksualni moški Reed Erickson, je sistem potrebe transseksualnih žensk v primerjavi s potrebami transseksualnih moških bolj zadovoljeval (Stryker 1999, 69–70). Nekaterne nedavne raziskave so pokazale, da so ključni dejavniki pri odločanju za operacijo predvsem razlike v stroških in končnih operacijskih rezultatih, pri

---

⁴¹ Cromwell (1999) navaja številne primere bioloških žensk, ki so živele in bile socialno prepoznane kot moški (vsaj do odkritja določenih telesnih, spolno specifičnih karakteristik) in opominja na množico napačnih predpostavk, ki so nastale v povezavi s temi primeri.

čemer je s finančnega in estetsko-funkcionalnega vidika operativna sprememba spola za transseksualne moške bolj kompleksna (Forshee v Kuper in dr. 2012, 252; Kuper in dr. 2012, 252). Shapiro (1991, 249) pa se v študijah o transseksualnosti zdi ogromna osredotočenost na »moške, ki so postali ženske« pravzaprav zanimiv preobrat v andocentrično naravnemu znanstvenemu raziskovanju.

5.3 FORMIRANJE TRANSEKUSUALNE IDENTITETE IN PROCES TELESNE TRANSFORMACIJE

Kirurške tehnike so se razlikovale od klinike do klinike, oziroma od kirurga do kirurga, zato so bili tudi končni rezultati procesa telesne transformacije raznovrstni. Odzivi post-operativnih transseksualnih oseb so se raztezali od izredno zadovoljnih do popolnoma razočaranih – včasih so bili samomori tudi produkt izmaličenja, oziroma katastrofalne konstrukcije genitalij (Walworth 1997; Meyerowitz 2002). Še preden pa je transseksualna oseba dejansko dobila dovoljenje za operacijo, je morala skozi vrsto fizičnih sprememb in psihičnih preizkušenj.

Četudi je večina transseksualnih oseb drugačnost, ki je bila posledica neskladja med pripisanim in želenim biološkim ter družbenim spolom, občutila že v času otroštva, je dolgo trajalo preden so ta svoja občutja nekemu izrazili.⁴² Eden izmed možnih razlogov je spolno diferencirana socializacija, ki se začne že ob rojstvu otroka v okviru družine kot primarne družbene skupine in se nadaljuje, ko subjekt vstopi v novo družbeno okolje (institucije, skupine ljudi). Spolna segregacija dečkom in deklicam omogoča izkustvo različnih družbenih svetov (Archer v Archer in Lloyd 2002, 79). Kljub temu nobena socializacija ni popolnoma nedvoumna, še posebej v današnji informacijski družbi. Kulturni mehanizmi, ki zagotavljajo spolno segregacijo niso nespremenljivi, ampak vendarle globoko zakoreninjeni. Socializacija kot proces vključevanja otroka v socialni in kulturni sistem zagotavlja reprodukcijo družbe in kulture. Preko socializacije poteka učenje in prevzemanje kulturno specifičnih vrednot, pričakovanj, prepričanj, vedenjskih vzorcev, oziroma družbenih vlog in norm. Izredno pomemben del socializacije je učenje spolno specifičnih vedenjskih vzorcev, pogojenih z biološkim spolom, ki deluje kot referenčna točka pri socializaciji otroka. Spolna socializacija zajema družbena pričakovanja, na podlagi katerih je določeno, kakšno vedenje je primerno ali neprimerno za posamezno spolno vlogo. Zaradi procesa nagrajevanja in kaznovanja otrok

---

⁴² Nekateri se z nasprotnim spolom močno identificirajo skorajda od rojstva naprej, nekateri v obdobju najstništva ali celo pozneje v življenju.

kmalu spozna, katera vedenja so zanj ustrezna in neustrezna. Kohlberg (v Archer in Lloyd 2002, 67) proces identifikacije z lastnim spolom, ki se pojavi med dvema letoma do treh let starosti, razume kot izhodišče socializacije. Učinki spolne socializacije vplivajo na otrokovo percepcijo sveta in interakcijo v družbi. Kadar se otrok (ali odrasla oseba) zaveda pripadnosti določenemu spolu, ki mu je bila dodeljena ob rojstvu in pričakovanj posameznih družbenih skupin, katera se vežejo na njegovo spolno vlogo, ampak se s pripadnostjo in pričakovanji ne identificira, nastopi problem. Otrok neskladnost med osebno identiteto in družbeno percepcijo njegove identitete občuti kot motečo in vznemirjujočo. Kot je bilo že rečeno, otrok kmalu spozna, da je nekonformistična spolna identiteta kaznovana s strani družine (ni pa nujno, saj je otrokovo vedenje lahko sprejeto ter deležno podpore) in družbe, zato precej otrok, adolescentov in tudi odraslih odlaša s procesom razkritja.⁴³ Pojavita se lahko zanikanje in izolacija. Kadar posameznik ali posameznica dvomi v svojo spolno identiteto, se običajno izpostavi različnim preizkušnjam, ki nazadnje vodijo v razplet vprašanja identitete.⁴⁴ Diamond (1997, 107) trdi, da se preprosti dogodki in zahteve preizkušanja samega sebe običajno pojavijo že v predšolskem obdobju in so pri večini otrok interpretirani ter razrešeni dokaj neopazno, medtem ko je ta doba pri razvoju »atipične« spolne identitete lahko podaljšana, zapletena in dramatična. Npr. kar nekaj transseksualnih žensk se je pred procesom transformacije pridružilo vojski in izpostavilo nekaterim ekstremnim preizkušnjam, da bi zatrle svoja občutja o ženski spolni identiteti in se tako dokazale kot moški. Vojaške izkušnje je v svojih avtobiografijah opisalo tudi nekaj bolj znanih transseksualnih žensk kot so Cowell, Jorgensen, Morris in Richards. Brown (2006, 538) je v svoji študiji ugotovil, da je imelo 8 izmed 11 transseksualnih žensk v starosti od 20 do 44 let (prostovoljno ali preko vpoklica) izkušnje z vojaškim služenjem; 3 so imele naziv častnika, 6 je bilo poročenih in vsem je bila skupna misel, da bodo postale »pravi moški«, če se pridružijo vojaški službi. Potentnost, mačizem, odločnost, tveganje in moč so v vojski zelo visoko cenjene vrednote, preko katerih se reproducira ideologija moškosti in heteroseksualnosti. Zato v prizadevanju, da bi se znebile navzkrižne spolne identifikacije, nekatere transseksualne ženske izberejo vojaško službo, ki predstavlja najbolj tipično hipermaskulino okolje (Brown 2006, 543).

---

⁴³ Toda Olson in dr. (2011) ugotavljajo, da se vedno več transspolnih najstnikov in oseb razkrije že v zgodnjih letih.

⁴⁴ V bistvu vsi na zavestni ali nezavedni ravni tekom celotnega življenja preizkušamo naše prileganje spolnim normam in vzorcem družbe.

Pogosto so bile transseksualne ženske v vlogi moških deležne socialnega uspeha in odobravanja s strani ožje in širše družbene okolice.⁴⁵ Navkljub vsem poskusom dokazovanja moškosti je občutek nezadovoljstva z moškim biološkim in družbenim spolom vztrajal in nazadnje privedel do potrditve in razkritja ženske spolne identitete. Nekateri posamezniki in posameznice so v družbeno dodeljeni spolni vlogi skušali vztrajati (npr. se tudi poročili in si ustvarili družino), ampak občutek neskladja med dodeljenim biološkim in pričakovanim družbenim spolom ter dejansko občutenim družbenim spolom vseeno ni izginil. Diamond (2002, 324) vztraja, da je transseksualna identiteta nespremenljiva. V bistvu se transseksualna identiteta afirmira že skozi samo življenje, ki deluje kot nekakšen test, saj je polno raznolikih in skorajda vsakodnevnih preizkusov. Transseksualne osebe sprva raziskujejo svojo spolno identiteto, šele potem jo identificirajo in poimenujejo, kar je dandanes nekoliko bolj enostavno kot nekoč, glede na razpoložljivost množičnih medijev, prisotnost transseksualne tematike v različnih medijih in obstoj transseksualnih skupnosti, oziroma organizacij in skupin za samopomoč. Etscovitz (1997, 486) proces razdeli na sledeče faze: prepoznanje, sprejem in integracija. Številne transseksualne osebe pričajo o občutkih krivde in sramu, o skrivanju svoje identitete, o mišljenju, da je z njimi nekaj narobe, ipd. Nekateri posamezniki in posameznice posežejo tudi po alkoholu in drugih drogah. Preden se transseksualni posamezniki in posameznice odločijo za razkritje (nekateri prej, drugi kasneje), morajo premisliti, komu in kako se bodo razkrili, kakšne so potencialne posledice njihovega dejanja v ožjem in širšem družbenem krogu. Razkritje nedvomno predstavlja tveganje in enega izmed najtežjih dejanj, saj so reakcije tako zasebne kot tudi bolj javne sfere zelo nepredvidljive. Še posebej težko je, če transseksualne osebe ne dobijo podpore v družinskem krogu. V kolikor imajo transseksualne osebe zaposlitev, se morajo soočiti tudi z delovnim okoljem, ki je transseksualnosti pogosto nenaklonjeno. Zaradi netolerance do transseksualnosti so mnogi izgubili stike z družino, prijateljstva, razmerja in službe. Razkritje torej predstavlja neko osebno izpopolnitev in hkrati izgubo. Transseksualne osebe večinoma potrebujejo finančna sredstva, uradno dokumentacijo, osebno podporo, ponovno socialno prepoznanje, urediti morajo post-operativno oskrbo⁴⁶, najti nastanitev, urediti razmere na delovnem mestu ali si poiskati delo, se soočiti s telesnimi spremembami, situacijami v partnerskem razmerju in družinskem krogu ter se pogosto spopasti še z nasiljem in sovražnostjo okolice (Connell 2012, 870). Proces razkritja in transformacije prinaša naporen in dolgotrajen spopad s številnimi

---

⁴⁵ Glej npr. primere, ki jih je navedel Diamond v članku *Self-Testing: A Check on Sexual Identity and Other Levels of Sexuality* (1997).

⁴⁶ Uspešno okrevanje, oziroma končni rezultat konstrukcije spolnega organa je deloma odvisen tudi od nege, ki jo pacient ali pacientka dobi po operaciji.

socialnimi institucijami (družina, država, ekonomija, medicina). V drugi polovici 20. stoletja je večina transseksualnih oseb svojo identiteto razkrila in preko medicinskega poseganja svoje telo spremenila relativno pozno, v tretjem ali četrtem desetletju življenja.⁴⁷ Potemtakem so si življenje v družbeno pričakovani spolni vlogi (npr. zaposlitev, poroka, otroci) tako ali drugače že ustvarile, zaradi česar so morale prikriti, oziroma prirediti znaten del svoje osebne preteklosti. Poleg tega so posamezniki in posameznice telesne in psihološke spremembe značilne za obdobje pubertete že doživeli, kar je nekatere spodbudilo k poseganju po dodatnih kirurških posegih, ki so bolj ali manj uspešno odpravili določene sekundarne karakteristike spola. Sekundarne karakteristike spola je po puberteti bistveno težje spremeniti kot pred nastopom tega procesa. Zlasti transseksualne ženske so se po operativni spremembi spola odločile še za odstranitev Adamovega jabolka, kirurško oblikovanje prsi (povečanje ali korekcijo asimetrije) in spremembe obraznih potez, saj potem v družbi niso tako izstopale, ampak so bile prepoznane kot »normalne« ženske.

Zaradi globokega nezadovoljstva z anatomsko strukturo telesa, so transseksualne osebe same iznašle nekaj prijemov, s katerimi so že pred medicinskimi posegi določene telesne lastnosti zakrile in določene poudarile. Transseksualni moški so s prevezovanjem prsi sploščili prsni koš in z nameščanjem različnih predmetov med mednožje ustvarili videz prisotnosti penisa. Predvsem v času 21. stoletja so se pojavila podjetja, ki iz umetnih materialov (silikon, sintetični lasje) izdelujejo na pogled in otip zelo realistične penise. Transseksualne ženske pa so nasprotno s prevezovanjem mednožja prikrile prisotnost penisa (*tucking*). Pomemben del zunanje podobe je ravno tako predstavljal pričeska, saj so se v glavnem kratki lasje povezovali z moškimi in dolgi lasje z ženskami. Nezanemarljivo vlogo pri prikrivanju nezaželenih karakteristik in izpostavljanju zaželenih so imela tudi oblačila, saj je s pomočjo barv in krojev mogoče ustvarjati različne vizualne učinke. Res pa je stopnja učinkovitosti odvisna od telesne konstitucije. Z omenjenimi praksami, ki vplivajo na zunanjo podobo, skušajo transseksualne osebe v okolici sprožiti signale, na podlagi katerih bi bile v družbi prepoznane kot »normalni« moški in ženske. Cilj je odvratanje nezaželene pozornosti in suma, preprečevanje razkritja, prikrivanje transseksualne identitete in popolno spajanje z okolico⁴⁸, kar ni vedno enostavno in se lahko tudi ponesreči ter privede do zasmehovanja,

---

⁴⁷ Whittle kot enega izmed razlogov za to navaja medicinski model, po katerem so bile »prave« transseksualne osebe le tiste, ki so se želele popolnoma spojiti z družbo in zamolčati svojo preteklost (1999, 7–8).

⁴⁸ V angleščini se za to uporablja beseda *passing*.

stigmatizacije, verbalnega ali fizičnega nasilja s strani okolice.⁴⁹ Transseksualne osebe so morale obiskovati psihiatra, ki je na podlagi analize duševnega stanja, osebne zgodovine, psiholoških testov in fizičnih preiskav podal psihiatrično oceno in bodisi potrdil ali ovrgel diagnozo transseksualnosti. Izrednega pomena je bil tudi »resničnostni življenjski test« (*Real Life Test* ali *Real Life Experience*), ki je zahteval, da posameznik ali posameznica določeno obdobje (vsaj eno leto ali dve) polno živi v želeni spolni vlogi. Na ta način so transseksualne osebe lahko dokazale, da so dejansko pripravljene celo življenje živeti kot občuteni družbeni spol in da kot take lahko v družbi tudi uspešno delujejo. Načeloma je moral biti test opravljen pred hormonsko terapijo in operativno spremembo spola, kar je predvsem posameznikom in posameznicam, ki so zaradi svojega ambivalentnega videza izstopali, prevzem nove spolne in hkrati socialne vloge še toliko bolj otežilo. Transseksualne osebe so se zato pogosto znašle v potencialno nevarnih in kritičnih okoliščinah, ki so zahtevale ogromno socialnih veščin⁵⁰ za preprečitev negativnih posledic razkritja, norčevanja, nasilja in celo aretacije (še v 60-ih). Benjamin je svojim transseksualnim strankam napisal celo potrdilo, ki naj bi ga predložile v primeru težav z zakonom. Splošno gledano je policija aretirala manj bioloških žensk in več bioloških moških, ki so se navzkrižno preoblačili, saj so bili slednji običajno bolj vpadljivi. Ena izmed potencialnih nevarnosti je bila uporaba javnih stranišč, ki je transseksualnim osebam na posreden in neposreden način omejevala sproščeno gibanje v javnosti.⁵¹ Spol je še posebej v ženskih straniščih predmet temeljite inšpekcije in kritike. Transseksualne ženske, ki so bile v procesu tranzicije in so imele še vedno nekatere moške telesne karakteristike (npr. zelo nizek glas, poraščenost, odsotnost prsi) so zelo težko upravičile svojo prisotnost v ženskih straniščih, kar je lahko vodilo tudi v aretacijo. Kadar je takšna oseba zasačena, češ da je v napačnem stranišču, mora svojo pravico do uporabe določenega stranišča pogosto utemeljiti. Halberstam (2004, 47) meni, da transseksualni moški v moškem stranišču niso podvrženi skrbnemu pregledu, saj moški niso tako oprezni glede novih prišlekov; v primeru razkritja pa je možnost nasilja nad transseksualnim moškim precejšnja. Nasprotno pa je transseksualna ženska v ženskem stranišču bolj skrbno pregledana, ampak v primeru razkritja manj izpostavljena kaznovanju.

---

⁴⁹ Ogromno transseksualnih oseb je bilo brutalno pretepenih in umorjenih. Wilchins (1997, 23) našteva le nekaj primerov, v katerih so bile transseksualne osebe npr. utopljene, ustreljene, večkrat zabodene do smrti, pretepeone do smrti s kijem, zadavljene, posiljene, itd.

⁵⁰ Garfinkel (1987, 137) je v svojem delu izpostavil: opreznost, vztrajnost, iznajdljivost, motiviranost, vnaprejšnjo pripravljenost, zmožnost improvizacije, razumnost, razgledanost, izkušnost in ostrino.

⁵¹ Wilchins (1997, 54) karikira, da je odločitev o tem, katero javno stranišče uporabiti, težja kot dobiti operacijo.

Zahteve po dokazovanju uporabe ustreznega stranišča razkrivajo, da so moška in ženska stranišča namenjena le tistim, ki evidentno ustrezajo bodisi kategoriji moškega ali ženske, kar ravno tako pripomore k uveljavljanju binarnega spolnega sistema.⁵² Podobno Namaste (2000, 145) poudarja, da so v zahodni družbi transseksualni moški lažje prepoznani kot moški, celo brez hormonov in operacij. Praviloma je zunanji izgled transseksualne osebe najbolj ambivalenten pred medicinsko intervencijo in v začetnem obdobju prehajanja, ko subjekt šele prične s hormonsko terapijo. Nato se telesne lastnosti biološkega spola začnejo vedno bolj usklajevati z občutenim družbenim spolom.

5.3.1 HORMONI

Transseksualna oseba je dobila hormone šele, ko je bila diagnoza potrjena: biološki moški je dobil »ženski« hormon estrogen (pogosto v kombinaciji s progesteronom) in biološka ženska »moški« hormon androgen.⁵³ Poenostavljeno rečeno je bil namen hormonov pri biološkemu moškemu odprava ženskih atributov; pri biološki ženski pa ravno obratno. Hormonska terapija je prej ali slej poskrbela za bolj ali manj očitne telesne spremembe, odvisno od posameznika ali posameznice. Učinki testosterona na žensko telo so bili lahko sledeči: znižanje glasu, razvoj skeletnih mišic, prerazporeditev maščobe, večja poraščenost telesa in obraza (brki in/ali brada), izgubljanje las na območju senc in temena, povečanje mišičevja, zmanjšanje prsi, povečanje libida, povečanje klitorisa, prenehanje menstruacije, hrapavost kože na videz ali otip, itd. Delovanje estrogena pa je bilo povsem drugačno: povečanje in otekanje prsi, občutljivost bradavic, mehkejša koža in lasje, zmanjšanje poraščenosti, krčenje mod, padec spolne sle, zmanjšanje ali prenehanje erekcij in izlivov semenske tekočine, prerazporeditev maščobe, itd.⁵⁴ Načeloma so bile spremembe pri transseksualnih moških bolj vidne in trajne kot pri ženskah, ne glede na to pa so morali oboji hormone jemati celo življenje. Veliko transseksualnih moških je s pomočjo hormonske terapije lahko živelo ne da bi vzbudili kakršenkoli sum. Pri transseksualnih ženskah so hormoni rast dlak resda nekoliko zaustavili, ampak zelo redko do neke zadovoljive stopnje. Problem je predstavljala zlasti poraščenost na obrazu, ki jo je bilo od poznega 19. stoletja dalje mogoče odpraviti z zelo drago, dolgotrajno in bolečo metodo elektrolize (lasersko odstranjevanje dlak).

---

⁵² Problem javnega stranišča kot mesta, kjer je spolni binarizem še posebej izrazit obravnava tudi Garber (1992).

⁵³ Nekateri so si hormone priskrbeli na nezakonit način, kar je bilo zelo tvegano in se v bistvu dogaja še dandanes. Namaste (2000, 160) omenja tri načine dostopa do hormonov: ilegalna pridobitev (na črnem trgu ali skrivno jemanje hormonov kakšnemu družinskemu članu ali članici), recept (splošnega) zdravnika ali predpis klinike-

⁵⁴ Transseksualnim ženskam, ki so doživele mutacijo, hormoni glasu ne spremenijo, zato se nekatere odločijo za glasovno terapijo.

5.3.2 OPERACIJA

Pred letom 1980 so transseksualne osebe do operacije dostopale bodisi na črnem trgu, kjer ni bilo posebnih pravil in so bili rezultati pogosto katastrofalni ali pa na univerzitetnih klinikah, ki so imele zelo stroge in subjektivne kriterije (Denny in Roberts 1997, 321–322). V nasprotju z jemanjem hormonov, je bila operativna sprememba spola bolj mučna in boleča, še posebej, kadar so se po pojavili post-operativni zapleti, npr. infekcije, neuspele transplantacije, brazgotine, zaraščanje vagine, ovenelost penisa ali skrčenje sečevoda. Operacije so se izvajale v več stopnjah, v krajših ali daljših časovnih razmikih (od enega tedna do več mesecev) in so trajale več ur. Na splošno operativna sprememba spola v življenju transseksualne osebe predstavlja pomembno prelomnico, na kar implicira tudi delitev transseksualnosti na pred- in post-operativno fazo.⁵⁵ Prav tako Garber (1992, 100–101) omenja, da veliko transseksualnih oseb v predoperativni fazi ob jemanju hormonov ohrani moške in ženske attribute in se iz različnih razlogov vzdrži operacije. Ob tem se pojavi vprašanje definicije, ali ne bi takšne osebe potemtakem opredelili prej kot transspolne? Gre za kompleksno diskusijo, ki se je na tem mestu ne bomo lotili.). Meyerowitz (2002, 138) operacijo vidi kot način samozaščite pred zasmehovanjem, nasiljem, aretacijo ter družbeno izolacijo in kot aktivno obliko samo-izražanja. Prosser (1998, 88) pa jo označi za obred prehoda, oziroma družbenega vključevanja, sredstvo asimilacije v spolno obeležen svet. Pri transseksualnih ženskah se je operacija praviloma začela s kastracijo in takoj nadaljevala s kirurško konstrukcijo vagine. Vaginoplastija se je pravzaprav izvajala že od 19. stoletja, ko so zdravniki na različne načine skušali napraviti vagino za ženske, ki je niso imele ali pa so imele deformirano oziroma poškodovano (Meyerowitz 2002, 147). Do sredine 50-ih let, oziroma pred inovacijo dr. Burouja, je bila za oblikovanje vagine najpogosteje uporabljena koža iz stegna, zadnjice ali hrbta, do poznih 60-ih let pa so številni kirurgi prevzeli njegovo tehniko, ker je prinašala bistveno boljše rezultate kot vsi drugi dotedanji poskusi izdelave delujoče vagine. Burou je s pomočjo zunanje kože penisa ustvaril notranjo steno vagine in obenem svoje kirurške sposobnosti ter tehnike stalno izboljševal (Meyerowitz 2002, 147). Transseksualne ženske so morale še mesece po operaciji redno izvajati dilatacijo, ki je preprečevala, da bi se vagina zožila in zaprla, kar je bilo predvsem na začetku zelo boleče. Že pred operacijo genitalij ali zatem so si nekatere transseksualne ženske priskrbele še nekaj kirurških posegov, npr. povečanje prsi, odstranitev Adamovega jabolka, spremembe obraznih potez.

---

⁵⁵ Obstajajo tudi drugačni pogledi na pomen in vlogo operacije v življenju transseksualne osebe; npr. da se žarišče transseksualnih izkušenj ne nahaja vedno v genitalijah in si ne želijo vsi operativne spremembe spola (Davidmann 2010).

Povpraševanja transseksualnih moških po operativni spremembi spola je bilo izredno malo, najverjetneje zaradi pomanjkanja kirurških tehnik, s katerimi bi lahko ustvarili funkcionalni moški spolni ud. Čeprav prve omembe faloplastije segajo v obdobje prve svetovne vojne, ko so skušali rekonstruirati penise moških, ki so bili poškodovani ali amputirani (Meyerowitz 2002, 151; Rubin 2006, 496), so šele v poznih 60-ih letih nekatere univerzitetne klinike začele v manjšem obsegu ponujati faloplastijo. Najbolj razširjena tehnika je temeljila na oblikovanju večje in manjše cevi, ki sta bili narejeni iz kože trebuha, nato združeni (manjša je bila vstavljena v večjo in delovala kot sečevod) in pritrjeni na klitoris. Nekateri zdravniki so učinek erekcije skušali zagotoviti z raznimi vsadki in tako preprečili ali vsaj omilili ohlapnost penisa. Operacija je imela nepredvidljive izide, obsegala več faz in trajala dalj časa kot vaginoplastija, zato se je večina transseksualnih moških sprva rajši odločila za kirurško odstranitev dojke in nato še notranjih spolnih organov, torej maternice in jajčnikov kot glavnih virov estrogena in povzročiteljev menstruacije.⁵⁶ S postopki mazektomije, histerektomije in ooforektomije so bili kirurgi dobro seznanjeni, saj so se redno opravljali na ženskah. Sčasoma je prišlo do napredka tudi na področju faloplastije in današnje tehnike so nedvomno bolj raznovrstne in dovršene kot nekoč, vendar popolnoma funkcionalnega moškega spolnega uda (brez vsajene erektilne proteze) še vedno ni mogoče ustvariti.⁵⁷ Garber (1992, 103–104) opaza, da falus v povezavi z operativno spremembo spola ostaja implicitno privilegiran v smislu, da se »pravega« ne more narediti, ampak je lahko le prirojen.

Do konca 60-ih let je potreba po operativni spremembi spola, ki so jo stalno izražale transseksualne osebe, postala ključna točka razločevanja transseksualnosti od drugih spolnih deviacij, oziroma variacij spola in peščica ameriških zdravnikov je začela izvajati operacije. Medicinska institucionalizacija fenomena transseksualnosti še zdaleč ni predstavljala dokončne rešitve transseksualnega položaja, saj so se morali posamezniki in posameznice nato spopasti še z zakonodajnim sistemom, da bi bil njihov status ustrezno spremenjen na vseh dokumentih (tudi na rojstnem listu) in zakonsko priznan kot moški ali ženska. Dokumenti so ključni pri poimenovanju ter določanju spola subjekta in predstavljajo pomembno sredstvo organizacije in reprodukcije razmerij med biološkim in družbenim spolom v institucionalnem svetu (Namaste 2000, 260). Posledično je bila (re)definicija biološkega in družbenega spola, oziroma vprašanja kdo je legalno moški in kdo ženska,

---

⁵⁶ S postopkom vaginektomije so odstranili vse dele vagine.

⁵⁷ Trenutno se veliko upov polaga na bioinženiring.

neizogibna. Zakoni glede transseksualnih oseb se še dandanes razlikujejo od države do države in se skozi čas spreminjajo. Npr. pred uvedbo zakona *Gender Recognition Act* leta 2004 je bil transseksualni moški v Veliki Britaniji glede poroke, kazenskega prava, ugodnosti socialne varnosti in zavarovanja, imigracije in starševstva ali skrbništva v pravnem smislu klasificiran kot ženska, glede zaposlitve pa mu je bil dodeljen poseben status transseksualne ženske (Whittle 1999, 28). Na sodiščih so se zvrstili raznoliki primeri, v katerih so se za svoje pravice bolj ali manj uspešno borile transseksualne osebe.⁵⁸ Izredno problematično je bilo in je še vedno ravnanje pravnih organov v primeru aretacij transseksualnih oseb, saj se kraj prestajanja zaporne kazni transseksualni osebi v glavnem odredi na podlagi prvotnega biološkega spola.

Razcvetu klinik, med katerimi so mnoge sodelovale z zdravstvenimi šolami in univerzami, je konec 70-ih in v času 80-ih let sledilo množično zapiranje in prestrukturiranje. Klinike niso več delovale kot podružnice, ampak so bile premeščene v javni sektor, kar je omogočilo deregulacijo povpraševanja in bolj osebni, k stranki usmerjeni pristop. Številni zasebni zdravniki so se iz ekonomskih motivov usmerili v specializacijo operativne spremembe spola in število operacij je še naprej naraščalo. Tema transseksualnosti je bila v popularni kulturi vse bolj prisotna, saj se je pojavljala v časopisih, revijah, knjigah in nazadnje tudi v oddajah, filmih in dokumentarnih filmih. Kot pravi Ekins (2006, 58) je bilo na televiziji v 70-ih in 80-ih letih prikazanih vedno več transseksualnih zgodb, največ v 90-ih letih, toda najbolj pomembno spremembo v pripovedovanju transseksualnih zgodb je zaznamoval vzpon interneta v drugi polovici 90-ih let. S pojavom interneta so se transseksualni skupnosti odprle nove priložnosti komuniciranja v zasebni in javni domeni, raziskovanja in iskanja informacij, organiziranja, političnega združevanja in protestiranja. Bolj podrobno sta vlogo interneta v izoblikovanju transspolnih identitet preučevala tudi Ekins in King (2010). Ugotovila sta, da je internet omogočil glas mnogim identitetam, ki niso bile zaželeni in sprejeti, med katere prištevata tudi transseksualno identiteto. Vznik transspolnega gibanja za pravice v 90-ih je še dodatno prispeval k zmanjševanju (ne pa popolni odpravi) stigme, zasmehovanja in fizičnega ali verbalnega nadlegovanja transseksualnih oseb. Ključni dejavniki, ki so vplivali na izoblikovanje transseksualne identitete kot jo poznamo dandanes, so bili medicina, transseksualna skupnost, gibanje za pravice transspolnih ljudi in razvoj interneta. Omeniti pa je potrebno tudi spremembe na področju zdravljenja transseksualnosti, do katerih je prišlo

---

⁵⁸ Glej Wilchins (1997), Whittle (1999) in Meyerowitz (2002)

predvsem z nastopom 21. stoletja. Nekdanje prepričanje, da je lahko transseksualnost zanesljivo diagnosticirana le v odrasli dobi, je mladoletnim osebam, kljub vztrajanju o nevzdržnosti njihovega stanja (predvsem med puberteto), dolgo časa prepričevalo dostop do zdravljenja. Tekom zadnjega desetletja pa je precej klinik (Amsterdam, Oslo, Boston, Gent, Toronto) najnižjo starostno mejo za hormonsko terapijo spustil na 16 let (z odobritvijo staršev ali skrbnikov) in za operativno spremembo spola na 18 let. Kakor pravi Cohen-Kettenis in dr. (2008, 1894), ni več neobičajno, če kliniko ob spremstvu in podpori staršev obiščejo 12-letni otroci, ki si želijo operativne spremembe spola. Razlogi za dovoljenje jemanja gonadotropin sproščujočih analognih hormonov v predpubertetni fazi so sledeči: zadrževanje telesnih značilnosti pubertete, kar vodi v zmanjševanje strahu pred razvojem sekundarnih telesnih karakteristik spola in posledično psiholoških problemov (depresija, samomorilnost, prehranjevalne motnje, socialna fobija), trpinčenja in nasilnih odzivov okolice, pridobitev časa za raziskovanje spolne identitete z vidika transseksualne osebe in medicinskega osebja, nepotrebnost določenih kirurških posegov, npr. zmanjševanje prsi za transseksualne moške in operacija obraza za transseksualne ženske (Cohen-Kettenis in dr. 2008, 1894–1895). Učinki gonadotropin⁵⁹ sproščujočega analognega hormona so reverzibilni. Kljub temu obstajajo tudi nasprotna stališča, ki poudarjajo potencialne nevarnosti in posledice medicinske intervencije v razvijajoče se otroško telo.⁶⁰ Trenutno v Nemčiji rojena Kim Petras velja za najmlajšo transseksualno osebo, ki je bila deležna hormonske terapije pri 12-ih letih in operativne spremembe spola pri 16-ih letih. Njena zgodba je podobno kot zgodba Christine Jorgensen pritegnila izredno medijsko pozornost (objave v tiskanih medijih, javni nastopi v pogovornih oddajah, dokumentarni film). Praksa zdravljenja mladoletnih transseksualnih oseb s hormoni je odprla nova moralna in pravna vprašanja.

Ko se je transseksualna identiteta dokončno izkristalizirala, so se pojavile nove diskusije in vnele nove polemike. Lahko bi dejali, da se je začelo z radikalno feministko Janice Raymond in nadaljevalo s številnimi kritikami, ki so transseksualnim osebam očitale konformizem, konservatizem in esencializem.

---

⁵⁹ Gonadotropin sproščujoči hormon (GnRH) se sprošča iz hipotalamusa in v hipofizi uravnava izločanje folikulostimulativnega hormona in luteinizirajočega hormona, ki sta ključna za proizvodnjo moških (testosteron) in ženskih (estrogen in progesteron) spolnih hormonov.

⁶⁰ Glej Cohen-Kettenis in dr. (2008, 1895); Olson in dr. (2011, 174–175).

5.4 TRANSSEKSUALNOST KOT UTRJEVANJE BINARNEGA SPOLNEGA SISTEMA

Eno izmed najbolj kontroverznih, neposrednih in radikalnih kritik transseksualnosti (še posebej transseksualnih žensk) predstavlja knjiga lezbične feministke in aktivistke Janice Raymond, z naslovom *The Transsexual Empire: The Making of the She-Male*. Avtorica se osredotoča predvsem na specifični kontekst, zaradi katerega transseksualnost sploh obstaja in ga poimenuje kot transseksualni imperij. Glavni akter imperija je medicinska stroka (psihiatrija, psihologija, kirurgija, ginekologija, urologija, endokrinologija), ki je vzpostavila zdravljenje in priskrbela potrebno tehnologijo za modifikacijo telesa. Iz tega zornega kota je transseksualnost nedavno nastal fenomen, ki ga je proizvedla medicina. Drugi del naslova pa implicira na prevlado »iz moških skonstruiranih žensk« (*male-to-constructed-females*) nad »iz žensk skonstruiranimi moškimi« (*female-to-constructed-males*). Raymond (1979, 188) v tekstu večkrat zanika, da bi bile transseksualne osebe v osnovi moški ali ženske, saj so izpostavljene »površinskim, stereotipnim in izumetničenim spremembam, ki krepijo socialno konstruirane vloge in identitete.« V bistvu naj bi šlo za proces feminizacije moškega ali maskulinizacije ženske, preko katerega se reproducirajo stereotipne spolne vloge, oziroma ideologija ženskosti in moškosti. V svojih argumentih se opira tudi na nespremenljivost spolnih kromosomov in tako podpira predpostavko, da biologija določa družbeni spol. Po drugi strani pa transseksualnosti očita spolni redukcionizem v smislu podeljevanja izrednega pomena genitalijam kot esence ženskega ali moškega spola. Čeprav naj bi kot feministka zavračala biološki determinizem, ga v tem delu večkrat zagovarja, kar je povsem paradoksalno. Raymond (1979, 17) transseksualnost opredeli kot družbeni problem, ki je posledica družbeno predpisanih definicij moškosti in ženskosti. Kontekst, v okviru katerega sta transseksualnost in reprodukcija spolnih stereotipov mogoča, je po njenem mnenju patriarhalna družba. V patriarhalni družbi transseksualnost deluje po principu izmenjave enega stereotipa (moškosti ali ženskosti) za drugega, s čimer se utrjuje logika binarnega spolnega sistema. Glavna tarča kritik so predvsem transseksualne ženske, ki po avtoričinem mnenju niso ženske, ampak deviantni moški, ki se so se infiltrirali v feministično skupnost in sprva »kolonizirali ženska telesa«, nato pa še »feministično identifikacijo, kulturo, politiko in spolnost«, da bi povsem nevtralizirali in razvrednotili biološke ženske.⁶¹ Kljub priznanju, da je transseksualnost večplasten pojav, avtorica hitro zapade v posploševanje in poenostavljanje kompleksne družbene resničnosti. Takšen primer je ponavljanje izjave, da transseksualne

---

⁶¹ Ena izmed njenih najbolj znanih in ostrih izjav je, da »Vse transseksualne ženske osebe posiljujejo ženska telesa z reduciranjem resnične ženske forme v artefakt in si to telo prilagajajo samim sebi« (1979, 104).

osebe ne presejajo dualizma in utrjujejo spolne stereotipe, ker zgolj zapustijo eno spolno vlogo in prevzamejo drugo. O vsebini spolnih stereotipov bolj podrobno spregovori v tretjem poglavju, kjer razkrije rezultate svojih 15 nestrukturiranih raziskovalnih intervjujev (13 transseksualnih žensk in 2 transseksualna moška). Večina odgovorov intervjuvanih transseksualnih žensk na vprašanje, kako same sebe definirajo kot ženske, je bila stereotipnih: izpostavljale so značajske lastnosti pasivnosti, emocionalnosti, skrbnosti, intuitivnosti in podobno, preferenco do ličil, ženskih oblačil, ženskih opravil (gospodinjstvo, pisarniška in oskrbniška dela), želje po poroki in materinstvu (srečati pravega moškega, ki bo poskrbel za žensko, posvojiti otroke, vzgojiti otroke). Takšni odgovori so se pogosto pojavljali in ponavljali tudi v množičnih medijih (avtorica omenja primere Jan Morris, Christine Jorgensen, Allen Raysdon, Paula Grossman). Omenjeni intervjuji in nekatere navedene študije s podobnimi ugotovitvami vodijo v sklep, da se večina transseksualnih žensk ženski vlogi prilagodi bolj kot »celo najbolj ženstvene naravno rojene ženske« in so bolj ženstvene kot so transseksualni moški možati (prav tam: 79–81). Čeprav je transseksualnim moškim namenjeno bistveno manj pozornosti, je razvidno, da jim je avtorica bolj naklonjena kot transseksualnim ženskam. Transseksualni moški po njenem nazoru predstavljajo le način asimilacije ali simbol iluzije vključevanja žensk v moško definiran transseksualni svet. Tekst ima nedvomno politično konotacijo, kar na več mestih tudi sama potrdi, ko transseksualnost pojmuje kot imperij; ideologijo; sociopolitični program, ki reproducira spolne stereotipe in zatiranje; način dominacije nad ženskami in podreditve patriarhalnim standardom, itd. Osrednji sklep Janice Raymond pa je, da je transseksualni imperij po patriarhalnem modelu zasnovan medicinski imperij, ki reproducira spolne stereotipe. Ob prebiranju knjige človek dobi občutek, da ima opravka z izpovedjo, ki izhaja iz neke osebne frustracije in osebnega strahu. Skozi tekst transseksualnost pridobi značaj teorije zarote, ki je opisana na zelo subjektiven in redukcioničen način. Vsem kritikam in obtožbam navkljub, je Janice Raymond vendarle s problematizacijo transseksualnosti kot utrjevanja binarne spolne ureditve izpostavila enega izmed pomembnih aspektov fenomena, sprožila številne diskusije in ustvarila izhodišča za nadaljnja raziskovanja. Najbolj bistvenega pomena je njeno opozarjanje na konstitutivno vlogo klinik in medicinsko-psihiatričnega establišmenta v reproduciranju spolnih stereotipov. Evalvacija o primernosti transseksualnih oseb za hormonsko terapijo in operativno spremembo spola je bila namreč v domeni klinik. Ocenjevanje, ki je zajemalo samopodobo, zunanjo podobo, telesno govorico, socialni in ekonomski položaj transseksualne osebe ni bilo objektivno, temveč prežeto s spolno specifičnimi kulturnimi stereotipi

ocenjevalca. Definicije, kdo je »resnična« transseksualna oseba, kakšna je »resnična ženska« in kakšen je »resnični moški«, so bile v glavnem odvisne od psihiatrove in zdravnikove lastne percepcije kategorij. Večji kot je bil konformizem transseksualne osebe, toliko večje so bile možnosti za operacijo. Raymond (prav tam: 92) svari, da »moški ohranjajo, sodijo in utrjujejo kulturne stereotipe.« Knjiga je postala predmet številnih kritik⁶² in pridobila prav takšen renome, kakršnega si avtorica ni želela, ko je na koncu zapisala, da naj delo ne bo razumljeno kot brezčutna razprava o bolečini in težavnemu eksistencialnemu položaju transseksualnih oseb. Gre za najbolj vplivno feministično izjavo o transseksualnosti, ki so jo v večji ali manjši meri prevzele in naprej razvijale nekatere druge feministke.

Transseksualnost ali bolj konkretno transseksualne ženske so postale glavna tema preiskovanj, razprav, kritik, verbalnih napadov, norčevanj in očitkov številnih (zlasti radikalnih) feministk.⁶³ Zatem so se v neposredni bližini festivala začeli aktivni protesti proti diskriminatorni politiki festivala) Radikalna feministka in teologinja Mary Daly, iz katere je mimogrede izhajala tudi Janice Raymond, je transseksualnost označila za »nekrofilsko invazijo« nad ženskimi telesi in dušami; za Wilton je bila transseksualnost »kolonizatorsko podjetje«, ki reproducira seksistične stereotipe; Grosz pa je transseksualne ženske definirala kot moške, ki so zabredli v iluzijo (v Connell 2012, 860–863). Hines (2010a, 7) ugotavlja, da so v očeh številnih radikalnih feministk transseksualne ženske veljale za izobčenke, ker se niso rodile kot ženske; transseksualni moški pa kot feministični izdajalci, ki so se zaradi moškega privilegija odpovedali feministični politiki.

Sociolog Thomas Kando je v svoji študiji 17 transseksualnih žensk na podlagi preučevanja odnosa do kulturnih definicij moškosti in ženskosti ter pritiskov, ki so povezani s posamezno spolno vlogo, prišel do zaključka, da so transseksualne ženske v primerjavi z biološkimi ženskami bolj spolno konformistične glede na kulturno definicijo ženskosti in družbena pričakovanja zahodne kulture (v Raymond 1979, 79–86; Meyerowitz 2002, 259; Shapiro 1991, 253). Skoraj vse intervjuvanke so opravljale »tradicionalno ženski poklic« gospodinje, tajnice, natararice ali plesalke in menile, da mora ženska skrbeti za dom in družino, moški pa služiti denar (v Diamond 1997, 109). Transseksualnim ženskam je očital čezmerno podložnost spolnim normam in jih označil za nazadnjaške (*Uncle Toms of sexual revolution*). Seksolog in

⁶² Za bolj podrobno kritiko glej Riddell (2006) in Whittle (2006).

⁶³ Zelo odmeven dogodek se je zgodil leta 1991 na mednarodnem feminističnem glasbenem festivalu *Michigan Womyn's Music Festival*, ko vstop transseksualnim ženskam ni bil dovoljen, ampak le »naravno rojenim ženskam« (*womyn-born-womyn only*).

psiholog John Money je trdil, da se večina transseksualnih žensk oklepa konvencionalnih stereotipov in zamenja en stereotip za drugega, vendar je sam še naprej spodbujal stereotipno vedenje kot predpogoj za pridobitev operacije (v Raymond 1979, 83).

Da večina transseksualnih oseb podpira binarni spolni sistem, meni tudi performerka, teoretičarka in aktivistka Kate Bornstein (1999), ki si že desetletja prizadeva za dekonstrukcijo dimenzij in kategorij binarnega spolnega sistema. Ob tem priznava, da se je nekoč tudi sama strinjala z zatiralskim razrednim sistemom in se uklanjala njegovim pravilom predvsem zaradi ohranjanja občutka pripadnosti. Čeprav je bila leta 1986 deležna operativne spremembe spola, oznako transseksualnost sprejema le, kadar je mišljeno, da je bila nezadovoljna z danim spolom in ga je spremenila zaradi lastne odločitve in ne patologije. Transseksualnost je v zahodni kulturi opredeljena kot bolezen, medicinska stroka pa tekom zdravljenja transseksualne osebe spodbuja k molčanju ali laganju o svojem življenju in prikrivanju svoje »netradicionalne« spolne identitete. Zahodna kultura preko pooblastila za prehajanje transseksualnost uporablja kot sredstvo za vsiljevanje bipolarnega spolnega sistema, v okviru katerega transseksualne osebe stremijo k priznanju novega spola in posledično privilegijem ter sponami novega spola (prav tam: 117).

Antropologinja Anne Bolin zagovarja stališče, da transseksualnost predvsem preko prizadevanja po medicinskih posegih podpira binarno spolno paradigmo, za katero je značilen biološki determinizem.⁶⁴ Bolin (1996a, 452–453) poudarja, da je transseksualna identiteta nastala kot medicinska kategorija preučevanja in zdravljenja ter da je »medikalizacija transseksualne identitete družbeno zgodovinski diskurz, ki reificira družbeni spol kot biološkega.« Izhodišče oblikovanja transseksualne identitete je po njenem mnenju genitalni redukcionizem, preko katerega se prikriva spremenljivost, oziroma ohranja polarizacija družbenega spola. Biološki imperativ ideologije družbenega spola se reproducira na osnovi hormonske terapije in operativne spremembe spola. Avtorica (podobno kot Janice Raymond) domneva, da so bili univerzitetno sponzorirani programi zdravljenja na klinikah delno odgovorni za dihotomizacijo različice spolnih identitet, saj je bila selekcija potencialnih kandidatov za operacijo zelo pristranska in je temeljila na skrajno stereotipnih kriterijih. Množično zapiranje klinik v 80-ih letih je namreč pospešilo socialne in kulturne spremembe v družbeni konstrukciji transseksualnih identitet (prav tam: 463).

---

⁶⁴ Njena študija zajema le individuume, ki so se identificirali kot transseksualne ženske, transvestiti ali transspolne osebe.

Kot odziv na obtožbe Janice Raymond, da Sandy Stone s svojo »moškostjo«⁶⁵ skuša uničiti feministični kolektiv glasbene založbe Olivia Records, je nastal članek *The Empire Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto*, v katerem avtorica na diplomatski način izpodbija ključne podmene, ki jih je zagovarjala Janice Raymond in opozarja na neupoštevanje in odsotnost glasov transseksualnih oseb. Čeprav teoretičarka in performerka transseksualnih oseb ne napada, vendarle izpostavi določene mehanizme, preko katerih transseksualnost utrjuje zahodno spolno paradigmo. Stone je namreč ob analiziranju nekaterih prvih avtobiografij transseksualnih žensk (Lili Elbe – delno avtobiografska pripoved, Hedy Jo Star, Christine Jorgensen, Jan Morris, Canary Conn)⁶⁶ odkrila prisotnost definicije družbenega spola, ki jo označi za zahodno definicijo belega moškega posameznika in utrjevanje binarne, nasprotujoče si oblike spolne identifikacije. Vse avtorice biografij namreč iz nedvoumnega, vendar nesrečnega moškega preidejo v nedvoumno žensko, pri čemer se operativna sprememba spola pojavlja kot ključni moment spremembe njihove osebne spolne identifikacije iz moške v žensko. Stone trdi, da je bistvo transseksualnosti uspešno živeti v vlogi izbranega družbenega spola in biti obenem prepoznan kot »naravni« član tega družbenega spola (*passing*). Transseksualna oseba si tako pridobi sprejem v družbo, ampak hkrati izgubi »sposobnost avtentične predstavitve zapletenosti in dvoumnosti doživetih izkušenj« (2006, 230). Mnoge transseksualne osebe so primorane popolnoma pozabiti na nekdanjo spolno vlogo in ustvariti novo, verodostojno preteklost. Konstrukcija osebne zgodovine je težavna, še posebej za tiste posameznike in posameznice, ki se za hormonsko terapijo in operativno spremembo spola odločijo dokaj pozno, npr. v tretjem ali četrtem desetletju življenja. Proces molčanja ali laganja o svojem preteklem življenju prispeva k »ustvarjanju totalitarnih, monističnih identitet, opuščanju fizične in subjektivne intertekstualnosti ter preprečevanju avtentičnih odnosov« (prav tam: 232). Stone zato poziva k formiranju posttransseksualne identitete, ki bi temeljila na dekonstrukciji potrebe po spajanju z okolico, torej na odpravi molčanja in laganja transseksualnih oseb glede življenjske zgodbe.⁶⁷

Podobno kot Stone se je v t. i. *mainstream* (komercialne, namenjene širši populaciji) avtobiografije transseksualnih oseb v enem izmed poglavij v knjigi *Changing Sex:*

⁶⁵ Raymond je v svojem delu Sandy Stone poimenovala kot »iz moškega skonstruirano žensko« in uporabljala moški osebni zaimsek.

⁶⁶ Med prvimi objavljenimi avtobiografijami transseksualnih oseb so bile predvsem pripovedi transseksualnih žensk.

⁶⁷ Tudi Nangeroni (1997, 349) se strinja, da se transseksualnost ne bi smela tajiti, saj s spreminjanjem osebne zgodovine transseksualne osebe izgubijo integriteto, skupnost in funkcionalno vlogo v družbi.)

Transsexualism, Technology and the Idea of Gender (1995) poglobila tudi Bernice Hausman, ki podpira idejo, da je transseksualni subjekt zgodovinsko in medicinsko konstruiran subjekt. Avtorica, ki v odnosu do telesne transformacije zavzema zelo konzervativno etično stališče, fenomenu transseksualnosti pripisuje pomembno vlogo v oblikovanju sodobnih nazorov zahodne družbe o osebni identiteti, telesu, biološkemu in družbenemu spolu, oziroma v reprodukciji spolnih stereotipov. Transseksualnim osebam poleg stereotipne reprezentacije transseksualnosti kot fiziološkega stanja očita predvsem pretirano opiranje na diskurz družbenega spola in utrjevanje miselnosti, da je spolna identiteta prirojena.⁶⁸ Na podlagi avtobiografij nekaterih transseksualnih oseb se je namreč vzpostavil diskurz (ali niz diskurzov), ki regulira samo-reprezentacijo ter načine transseksualne subjektivitete (prav tam: 142–143). Teksti namreč proizvajajo zelo specifičen diskurz o osebni izkušnji transseksualnosti in ne dopuščajo raznolikih interpretacij. Hausman (prav tam: 144) pravi, da so transseksualne osebe ujete v diskurz družbenega spola, ker je bil diskurz ustvarjen točno za utemeljevanje interseksualnih in transseksualnih izkustev in ker je »performans transseksualne subjektivitete odvisen od spretne manipulacije tradicionalnih spolnih kod«. Nadalje sklepa, da je izražanje družbenega spola pri transseksualni osebi bolj konformistično v primerjavi s subjektom, čigar performans spola se predpostavlja kot »naraven«. Pogoste izjave transseksualnih oseb »v resnici sem moški/ženska«, »v notranjosti sem moški/ženska« in »usojeno mi je bilo biti moški/ženska« predpostavljajo, da se spolna identiteta dejansko nahaja v telesu. Ideja o pravem ali namenjen telesu, ki je v bistvu heteroseksualno, pa izvira iz in hkrati reproducira prepričanja o obstoju nekega organizirajočega principa družbene eksistence (Narava ali Bog) in obstoju neposredne povezave med telesom in vedenji, karakteristikami ter željami (prav tam: 158). Avtorica transseksualne avtobiografije dojema kot mehanizem naturalizacije družbenega spola in prikrivanja tehnološke skonstruiranosti transseksualnega subjekta.⁶⁹

---

⁶⁸ V tekstu je med drugim naveden primer Roberte Cowell, ki je za argumentiranje svojega fiziološkega stanja uporabila stereotipe povezane z žensko anatomijo in držo, oziroma svoje doživljanje hormonske terapije opisala kot rahlo upočasnitev mentalnih funkcij, povečanje intuicije, razvoj »super-feminilne« lastnosti zardevanja, zmanjšanje agresivnosti, itd.

⁶⁹ Jay Prosser (1998, 115) se z Bernice Hausman ne strinja, ampak meni, da biografije »ne spodkopavajo, temveč dopuščajo realizacijo transseksualne subjektivitete«. Prosser avtobiografijo vidi kot pomembno in vplivno sredstvo reprezentacije transseksualnosti, ki transseksualni osebi omogoča predstavitev same sebe in svojega transseksualnega položaja. Poleg tega opozarja, da transseksualne subjektivitete ni mogoče zreducirati bodisi na tehnološki ali diskurzivni učinek. Medtem ko je avtor v poglavju *Mirror Images: Transsexuality and Autobiography* (1998) razdelal predvsem svojo kritiko do Bernice Hausman, se je v članku *Exceptional Locations: Transsexual Travelogues* (1999) lotil preučevanja nekaterih avtobiografij transseksualnih oseb z vidika narativne strukture ter metafor potovanja in idej tujosti, ki so prisotne v tekstih (odhod od nekod in prihod nekam drugam).

Eden izmed pomembnejših osebnosti transspolnega gibanja Jamison Green problematizira predvsem stremljenje transseksualnih oseb k integraciji v spolno dihotomizirano družbo, ki z zanikanjem transseksualnega položaja podpirajo prevladujoči binarni spolni sistem, v katerem bodo vedno zatirane in obravnavane kot manjvredne. V obstoječem medicinskem diskurzu transseksualne osebe z utelešenjem uspešne aplikacije normalnih standardov postanejo opravičilo za zdravljenje ali pa postanejo žrtve zdravljenja, ko ugotovijo, da so v obliki in bistvu še vedno drugačni od ljudi, ki niso transseksualni in še vedno trpijo zaradi zatiranja, kateremu so želeli ubežati (Green 1999, 123–124). Avtor se kot transseksualni moški ne obremenjuje, če v družbi ni prepoznan za moškega ali je razkrit in si svoje preteklosti ne izmišljuje, temveč jo sprejema. Podobno kot Stone je tudi Green mnenja, da se je treba upreti zatiranju, ki izhaja iz negiranja transseksualne izkušnje, zagovarjati in opozarjati na pravico do obstoja raznolikih spolnih identitet in zahtevati enakopravno obravnavanje pred zakonom. Avtor razloge za prikrivanje transseksualne identitete pripisuje tudi strahu, da transseksualni posamezniki in posameznice v družbi ne bodo prepoznani kot moški ali ženske; obtoževanju, da niso moški ali ženske in nezmožnosti zavračanja takšnih očitkov (prav tam: 127–128).⁷⁰ Obenem pa opozarja, da so si npr. transseksualni moški in biološki moški v tem zelo podobni, saj se tako eni kot drugi bojijo neizpolnjevanja družbenih pričakovanj, oziroma spolnih norm.

Catherine Millot se je v svojem delu *Horsexe: Essay on Transsexuality* (1990) transseksualnosti, ki jo je označila za družbeni fenomen in potencialni simptom naše civilizacije, lotila s feminističnega psihoanalitičnega zornega kota. Podobno kot večina do sedaj obravnavanih kritik, se je tudi Millot (prav tam: 14–15) osredotočila zlasti na transseksualne ženske in njihovo podobo o ženski opisala kot popolnoma konformistično in ujeto znotraj polarnih ekstremov spolne identifikacije (podoba zvezde ali gospodinje), pri čemer poudarja, da v bistvu celotni medicinski aparat ustvarja podobo ženskosti (prijaznost, nežnost, lepota), ki ustreza stereotipnim spolnim vlogam. Do transseksualnih moških zavzema nekoliko manj kritično pozicijo in pravi, da so manj spektakularni in bolj družbeno integrirani, zaradi česar so osebno bolj uravnovešeni.⁷¹

---

⁷⁰ Npr. transseksualne ženske se pogosto prezira in žali češ, da so le kastrirani moški, ki niso uspeli izpolniti zahtev moške spolne vloge ali ponarejene ženske.

⁷¹ Nekoliko bolj psihoanalitično obarvana je avtoričina razprava o identifikaciji transseksualnih oseb. Millot (prav tam: 140) namreč trdi, da se tako transseksualni moški kot tudi transseksualne ženske pred operativno spremembo spola identificirajo s falusom, kar opredeli za nemogočo identifikacijo z ugodjem, ki ga obstoj Simbolnega onemogoča. In prav ta nevzdržni položaj vidi kot razlog za zahtevo po operaciji. Transseksualne

Kritičnim razpravam o transseksualnosti je povečini skupno problematiziranje vloge klinik kot ključnega agensa reprodukcije spolne dihotomije. Kajti medicina je dolgo časa podpirala zelo partikularno spolno ideologijo, ki je temeljila na nespremenljivosti in nezmožnosti izbire biološkega in družbenega spola. Potencialni kandidati in kandidatke za operativno spremembo spola so bili ocenjevani na podlagi predstavitve svojega družbenega spola, kateremu so dejansko pripadali, vendar je bil v nasprotju z dodeljenim biološkim spolom. V različnih starejših in nedavnih študijah se je večkrat izkazalo, da so bile transseksualne osebe ocenjevane izključno na osnovi zunanega videza in skladno s seksističnimi ter stereotipnimi koncepti družbenega spola (Kessler in McKenna 1985; Bolin 1996a; Namaste 2000).⁷² Zlasti v prvih desetletjih ocenjevanja so imele transseksualne osebe s prepričevanjem medicinskih avtoritet, polnih subjektivnih in stereotipnih mišljenj, precej težav. Toda transseksualne osebe so kmalu ugotovile, kaj terapevti in zdravniki želijo slišati in kako se morajo predstaviti, da bi se uvrstili v obstoječo diagnostično kategorijo. Spočetka je veliko zdravnikov in raziskovalcev menilo, da je vzrok za transseksualnost biološki (prenatalno hormonski), zato so morale transseksualne osebe preko pogovora dokazovati, da so se že od nekdaj počutile kot nasprotni spol in da je njihovo stanje biološki defekt (Kessler in McKenna 1985, 117). Ker se je za zelo učinkovito izkazalo tudi prikazovanje konvencionalne ženskosti ali moškosti, so se transseksualne osebe temu prilagodile in se izogibale razkrivanju informacij, ki bi lahko zmanjšale možnosti za operacijo. Njihovo vedenje se je neverjetno skladalo s kriteriji, opisanimi v strokovni literaturi (npr. Benjamin, Stoller), na podlagi katerih je bila diagnoza bodisi potrjena ali zavrnjena. Medicinska stroka je postopoma ugotovila, da so transseksualne osebe obstoječo literaturo prebirale in prirejale svoje življenjske zgodbe, kar je še bolj spodkopalo zaupanje med zdravniki in transseksualnimi osebami, ki ga že v osnovi ni bilo veliko. Ne nazadnje je bil med raziskovalci in transseksualnimi osebami že na začetku prisoten konflikt interesov, saj so si prvi prizadevali razširiti znanje o sindromu poimenovanem spolna disforija, slednje pa so hotele le operacijo (Stone 2006, 228). Dokaj ironično in logično je, da so transseksualne osebe glede svojega preteklega življenja lagale prav tistim, ki so jim v bistvu svetovali, naj svojo osebno zgodovino prikrivajo in naj se lažejo. V kolikor so se posamezniki in posameznice želeli kvalificirati za operacijo, so morali

---

ženske se identificirajo z Žensko, ki zamenja pozicijo NeOče; transseksualni moški pa po načelu »če ne ženska, potem moški«.

⁷² Tudi Garfinkel se je pri ocenjevanju Agnes opiral na bolj površinske kriterije, saj je zelo poudarjal njeno ženskost, lepoto in telesne mere.

ustrezati določenim redukcionističnim merilom, zato so bili v glavnem primorani lagati, v nasprotnem primeru jim je bilo zdravljenje odklonjeno, drugih možnosti pa skorajda ni bilo (potovanja v tujino so si lahko privoščili le redki). V študiji 52 transseksualnih žensk se je izkazalo, da je bilo največ laži izrečenih glede sledečih tematik: spolno vzburjenje zaradi ženskih oblačil, spolna usmerjenost, sadomazohizem, užitek navezan na moške genitalije in simptomi motnje spolne identitete v otroštvu (Walworth 1997, 366). Če je bilo le možno, so se transseksualne osebe omenjenim temam izogibale ali odgovorile skladno z merili, ki jih je vpeljala medicinska stroka. Glede spolne usmerjenosti se je predpostavljala heteroseksualnost. V kolikor so transseksualne osebe (zlasti transseksualni moški) svojo spolno usmerjenost opredelile kot homoseksualno, jim je bil dostop do terapij in operacije zavrnjen. Pomemben doprinos k aktualizaciji homoseksualne transseksualne identitete predstavlja aktivizem transseksualnega moškega po imenu Louis G. Sullivan, čigar spolna želja je bila usmerjena zlasti v poženščene homoseksualne moške, ki so se navzkrižno preoblačili (Stryker 1999, 65). Čeprav sta medicina in psihoterapija zanikali obstoj homoseksualnih transseksualnih oseb, je Sullivan vztrajal, da je gej in si nadalje prizadeval za dostop do medicinskih storitev, ki bi mu omogočile telesno transformacijo. Zaradi netipičnega profila, torej neustreznosti njegove osebne zgodovine glede na zahtevane normative, je bila njegova prošnja za faloplastijo v 80-ih zavrnjena, ampak nazadnje vendarle odobrena. Sullivan je med drugim ustanovil eno izmed prvih organizacij za transseksualne moške *FTM International*, izdal knjižico *Information for the Male to Female Cross Dresser and Transsexual* (1980), ki je vsebovala informacije o podpornih skupinah, svetovanju, endokrinoloških ter operacijskih storitvah in stalno pozival k ukinitvi spolne usmerjenosti kot relevantnega kriterija ocenjevanja primernosti transseksualnih oseb za hormonsko terapijo in operacijo. Na ta način je položil temelje naraščajoči skupnosti transseksualnih moških.

Navkljub strogim kriterijem klinik, to še zdaleč ne pomeni, da so se glede določenih tematik lagale vse transseksualne osebe. Nedvomno pa so bile vse deležne terapije, ki jih je spodbujala k molčanju, prikrivanju in laganju o samih sebi. Upoštevajoč vse izzive, ki se pojavijo kot posledica prikrivanja osebne preteklosti, Green (1999, 120) trdi, da je prava ali uspešna transseksualna oseba lahko zgolj nekdo, ki sploh ni transseksualna oseba. In kot pravi Stone (prav tam: 230) je »težko proizvesti proti-diskurz, če je nekdo sprogramiran, da izgine«. Terapija za transseksualne osebe je bila šele proti koncu 20. stoletja deležna bolj korenite in kritične obravnave različnih, tudi transseksualnih, avtorjev in avtoric. Pozivov k razkrivanju

transseksualne identitete in boju proti zatiranju transseksualnih oseb je bilo vedno več. Današnji postopki in programi klinik za transseksualne osebe so drugačni kot nekoč, saj so bolj k stranki usmerjeni in manj rigorozni v konceptualizaciji spolne identitete in spolnih vlog. Spolne identitete se obravnavajo kot spekter, pritiski k asimilaciji v konvencionalne spolne vloge so popustili, spolna usmerjenost ni relevantna, hormonska terapija in operativna sprememba spola pa se obravnavata ločeno (hormonski terapiji ne sledi nujno operacija) (Bockting in Coleman v Bockting 1997, 51). Bockting (1997, 48) poudarja, da zdravljenje oseb z diagnozo spolne disforije ni več omejeno na umeščanje in prilagajanje subjektov v zgolj eno ali drugo kategorijo spola, ampak dopušča možnost izražanja edinstvene transspolne identitete.⁷³ Če se profil posamezne transseksualne osebe razlikuje od klasičnega, ni rečeno, da oseba ni primerna za operacijo ali da končni post-operativni rezultat v smislu osebnega zadovoljstva in integracije v družbo ne bo uspešen. Kljub temu so očitki o neizpolnjevanju biomedicinskih, psiholoških in socialnih potreb klinik v odnosu do transseksualnih in transspolnih oseb še vedno prisotni (Namaste 2000, 231; Davy 2010). Hines (2010b, 101) pravi, da morajo trans ljudje za dostop do pravic svoje identitete trdno situirati znotraj binarnega sistema moški ali ženska in njihova razmerja ponovno definirati skozi heteroseksualni ali homoseksualni binarizem.

5.5 TRANSSEKSUALNOST KOT PRESEGANJE BINARNEGA SPOLNEGA SISTEMA

Medtem, ko se je večji del študij o transseksualnosti osredotočil na poudarjanje konstruiranosti fenomena preko medicine, psihiatrije in tehnologije, je Namaste v knjigi *Invisible Lives: The Erasure of Transsexual and Transgendered People* (2000) izpostavila problem stalnega zatiranja transseksualnih oseb v diskurzih in institucijah, oziroma v družbenem, kulturnem in institucionalnem svetu.⁷⁴ Namaste (prav tam: 23) je kritična do družboslovnih ved, zlasti do postmodernizma in *queer* teorije, saj meni, da so življenja transseksualnih oseb pogosto zreducirana na predmet radovednosti ali fascinacije, oziroma uporabljena za ponazarjanje partikularne pozicije. Negativni stereotipi, ki transseksualne

---

⁷³ Bockting in Coleman sta bila tudi vodilna zagovornika znotraj HBGDA; priznavala sta obstoj homoseksualnih transseksualnih moških in sodelovala s Sullivanom.

⁷⁴ Avtorica uporablja besedo *erasure* (izbris), s katero označuje konceptualna in institucionalna razmerja, preko katerih transseksualne in transspolne osebe postanejo nevidne (npr. zavračanje dostopa do medicinske oskrbe in socialnovarstvenih storitev; nadlegovanje, posmehovanje, ustrahovanje in zmerjanje s strani policije; diskriminacija transseksualnih oseb, ki se ukvarjajo s prostitucijo; nepriznavanje civilnega statusa in pravne identitete). Za še bolj podrobno razlago pojma glej Namaste (2000, 51–52).

osebe povezujejo z iluzijo, prevaro, norostjo, samomorom in tragedijo se v tekstih pogosto reproducirajo. »Transseksualne osebe so proizvedene skozi izbris« (prav tam: 262).⁷⁵

Teorij, ki transseksualnosti očitajo reproduciranje binarnega spolnega sistema in raziskav, ki tovrstno podmeno podpirajo, je veliko. O transseksualnosti kot preseganju binarnega spolnega sistema je bistveno manj govora. Resda se je s pojavom izraza transspolnost v širšem smislu tudi transseksualne osebe pričelo vključevati v področje, katero kljubuje spolni dihotomiji in stereotipom, toda literature na temo zakaj in kako ta proces bolj konkretno poteka, primanjkuje. Skratka, gre za vidik, ki razen v nekaj stavkih, še ni bil bolj podrobno razdelan.

Več avtorjev in avtoric je mnenja, da transseksualne identitete predstavljajo izziv predpostavki, da se individualno izražanje družbenega spola avtomatično ujema z moško ali z žensko obliko telesa. Davy (2010, 121) transseksualne osebe z ne-normativnimi in normativnimi (hormoni, operacije) telesi zaznava kot utelešenje simbolične kritike, ki izpodbija naravnost spolno obeleženih teles v binarnem spolnem sistemu. Poleg tega nasprotuje dihotomnemu teoretiziranju o transseksualnih subjektih, ki prevladuje v tekstih radikalnih feministk in v medicinskih upodobitvah transseksualnih oseb, saj so transseksualne osebe fenomenološko, diskurzivno in telesno raznolike. Transseksualne osebe so v družbi lahko prepoznane kot »resnični« moški ali »resnične« ženske brez kakršnegakoli vzbujanja suma o transseksualni identiteti, kar kaže na to, da biološki in družbeni spol nista nujno v sozvočju s specifičnimi telesi (Nagoshi in dr. 2012, 409). Trans identitete preko ponazarjanja, da spolna identiteta in biološki spol nista vedno skladna, oziroma problematiziranja razmerja med biološkim (narava) in družbenim (kultura) spolom izpodbijajo konstrukte, ki se navezujejo na spol (Clarke in dr. 2010, 120; Sanger 2010). Podobno Nakamura (1997, 82) meni, da transseksualne ženske izpodbijajo zvezo med domnevnimi ali diagnosticiranimi biološkimi fenotipi ter biološkim in družbenim spolom in na ta način izpostavljajo performativnost družbenega spola vseh ljudi. Ne zgolj transseksualne osebe, ampak vsi ljudje vzpostavimo določene mehanizme (zunanji videz, vedenjski vzorci, način govora, manirizmi, itd.) preko katerih poudarjamo svojo pripadnost določenemu spolu in dokazujemo, da je »naravno vedenje« pravzaprav socialno in kulturno doseženo, kar je na primeru Agnes ugotovil že Garfinkel. Čeprav se ji zdi paradoksalno, tudi Garber (1992, 110) poziva, da transseksualnost in transvestizem predstavljata izhodišče za razumevanje kategorije

---

⁷⁵ V izvirniku: »Transsexuals are produced through erasure«.

družbenega spola, saj se transseksualne in transvestitske osebe bolj intenzivno ukvarjajo z moškostjo in ženskostjo, oziroma zanimajo za »spolno zaznamovane in spolno kodirane identitetne strukture.« Nadalje dodaja, da transseksualnost pod vprašaj postavlja esencializem spolne identitete.

Kadar je transseksualna identiteta označena kot postmoderni fenomen, ima običajno negativni prizvok. Nasprotno pa nekatere avtorice ravno postmodernistični značaj transseksualne identitete povečujejo. Arthur in Marilouise Kroker (v Prosser 1998, 14) opozarjata, da bi moral biti biološki spol v postmoderni dobi takšen, kakršnega konstituira transseksualnost: neodvisen od telesa. Kot ugotavlja Prosser (1998, 14) avtorici Judith Halberstam transseksualnost predstavlja višek postmoderne identitete, saj dejanje prehajanja ponazarja, da je sistem biološkega in družbenega spola fikcija. Tudi Epstein in Straub (1991, 5) menita, da je transseksualnost mogoče interpretirati kot preseganje binarnega spolnega sistema in se sprašujeta, »kaj je bolj postmoderno kot transseksualnost?« (prav tam: 11). Transseksualne osebe vnašajo nekaj nejasnosti prav tako na področje spolne usmerjenosti in spolnosti. Devor in Matte (v Hines 2010a, 8–9) izpostavljata, da transseksualne osebe destabilizirajo sicer enostavne delitve moških in žensk na hetero- in homoseksualne zato, ker so oboje in/ali nič od tega. Spolno usmerjenost je namreč bistveno težje prepoznati, v kolikor ni jasno, kdo je v smislu biološkega in družbenega spola moški ali ženska.

Sodeč po navedenih komentarjih ima fenomen transseksualnosti potencial, da pripomore k odpravi spolnega binarizma. Na primeru transseksualnih oseb lahko namreč razberemo, da v binarnem spolnem sistemu predpostavljena usklajenost med označevalci družbenega spola, tj. biološkega spola, spolne identitete, spolne vloge in spolne usmerjenosti ni avtomatična, samoumevna in naravna. Kljub temu je do sedaj zgolj manjšina na transseksualne osebe pogledala z drugega zornega kota in o njih ni razpravljala kot o agensih reprodukcije spolnih stereotipov. Vsekakor bi bilo v povezavi s tematiko transseksualnosti kot preseganja binarnega spolnega sistema potrebno narediti še več nadaljnjih in bolj obsežnih razprav.

6 RAZISKOVANJE TRANSSEKSUALNOSTI V NEMČIJI

Na začetku marca 2014 sem se v okviru Erasmus programa za študijsko izmenjavo z namenom pripravljanja magistrskega dela odpravila v Nemčijo, saj sem bila sprejeta na univerzo Leuphana Universität Lüneburg, kjer sem ostala do konca julija. Čeprav je Lüneburg manjše hanzeatsko mesto, se približno 45 km stran nahaja drugo največje nemško mesto Hamburg, kjer ima svoj sedež tudi nekaj organizacij in skupin, namenjenim transseksualnim osebam. Transseksualna skupnost v multikulturnem in kozmopolitanskem mestu obstaja in je dobro organizirana. Preden pa se lotim bolj podrobnega opisovanja poteka raziskovalnega procesa, navajanja posameznih študij primerov in nazadnje še povzemanja končnih ugotovitev, želim na kratko povzeti zgodovinski in družbeni kontekst transseksualnosti v Nemčiji, čeprav je bilo tekom teksta nekaj ključnih dogodkov že izpostavljenih.

Nemčija predstavlja pomemben prostor teoretiziranja o človeku kot spolnem bitju in prakticiranja operativne spremembe spola. Pozno 19. stoletje predstavlja obdobje, ko je v Nemčiji začela nastajati ideja o heteroseksualnosti, ki je »javno poimenovala, znanstveno normalizirala in etično upravičevala« poželenje in spolni odnos med dvema osebama nasprotnega spola (Katz 2007, 32). Sočasno z izumom heteroseksualnosti so se pojavili tudi posamezniki, ki so se s svojimi teorijami postavili v bran istospolnim odnosom. Kot prvi je znanstveno teorijo o homoseksualnosti oblikoval nemški pisec Karl Heinrich Ulrichs, ki danes velja za pionirja modernega gejevskega gibanja, saj je njegovo pisanje vsebovalo pojasnjevalno in emancipacijsko komponento. Vse dokler Ulrichs ni razkril svoje spolne usmerjenosti, je na okrajnem sodišču Hildesheim opravljal delo pravnega svetovalca. Od leta 1864 do 1879 je napisal 12 knjig pod skupnim naslovom *Forschungen über das Rätsel der männlichen Liebe*, v katerih je homoseksualne moške poimenoval z izrazom *Uranier* ali *Urning* in spolno slo med dvema moškima predstavljal kot naravno stanje. Izraza homoseksualna in heteroseksualna oseba je v pismu Ulrichsu leta 1868 skoval pisatelj in homoseksualni aktivist Karl Maria Kertbeny, ki je del svojega življenja preživel tudi v Nemčiji. Že leto zatem je Kertbeny izraz homoseksualnost uporabil v anonimnem letaku z namenom dekriminizacije homoseksualnosti v Prusiji (in kasneje v Nemškem cesarstvu). Javnih objav je bil deležen tudi koncept heteroseksualnosti, saj ga je v *Psychopathia Sexualis* (1886) uporabil Richard Freiherr von Krafft-Ebing. Njegova knjiga je ena izmed prvih bolj obsežnih študij o spolnem vedenju, ki je predstavljal odklon od normativne heteroseksualnosti. Avstrijsko-nemški psihiater je menil, da je homoseksualnost nekaj

prirojenega, biološka anomalija, oziroma bolezen potrebna zdravljenja. Postopoma sta pojma homoseksualnost in heteroseksualnost doživela popularizacijo in nazadnje postala točka razlikovanja med »normalnim« in »nenormalnim« spolnim vedenjem. Za pravice homoseksualne manjšine se je zavzemal tudi nemški zdravnik in seksolog Magnus Hirschfeld, vendar je poleg tega raziskoval in beležil še druge različice spolnosti in spolne identitete, ki so bile po njegovem mnenju le naravne variacije človeškega stanja. Leta 1897 so v Berlinu zdravnik Hirschfeld, pravnik Eduard Oberg, založnik Max Spohr in pisatelj Franz Josef von Bülow ustanovili znanstveni humanitarni komite *Wissenschaftlich-humanitäre Komitee* – prvo organizacijo, ki je zagovarjala pravice homoseksualnih oseb in stremela k spolni enakopravnosti. Komite je sponzoriral raziskave, izdajal revijo *Jahrbuch für sexuelle Zwischenstufen*, javnost oskrboval z informacijami (letaki, film *Anders als die Anderen* 1919) in izvedel eno izmed prvih raziskav o spolnosti (Clarke in dr. 2010, 7). Leta 1919 je Hirschfeld v Berlinu v liberalni atmosferi Weimarske republike ustanovil *Institut für Sexualwissenschaft* (inštitut za seksologijo) s svojo kliniko, predavalnico, knjižnico in muzejem. V 20-ih in zgodnjih 30-ih letih se je večina operativnih sprememb spola izvajala na inštitutu, kjer je bila prve uspešno opravljene operacije deležna Dorchen Richter (leta 1922 kastracija in 1931 odstranitev penisa ter konstrukcija vagine) (Meyerowitz 2002, 18–19). Zdravnik Thomas Abraham, ki je delal na inštitutu, je po končani operaciji napisal prvo znanstveno poročilo o operativni spremembi spola, v katerega je bila vključen tudi primer Dorchen Richter. Največjo publiciteto pa je kot pacientka inštituta doživela Lili Elbe, s katero je Hirschfeld opravil psihološke teste. Kot je bilo že rečeno, 30-ta leta zaznamujejo vrhunec operativnih sprememb spola v Nemčiji. Inštitut je poizkuse operativnih sprememb spola tudi javno objavljal. Ko so leta 1933 stavbo napadli nacisti, so uničili številne knjige, dokumente in raziskave o variacijah spolne identitete in spolnosti. Hirschfeld je že pred tem dogodkom zapustil državo in se ni več vrnil. Kljub temu je Hirschfeldovo delo na področju raziskovanja spolnosti in zavzemanja za pravice spolnih manjšin pustilo izjemen pečat in vplivalo na druge seksologe. S Hirschfeldom se je spoznal in nato z njim sodeloval tudi v Nemčiji rojen Harry Benjamin, vendar je njegov interes za transseksualne osebe spodbudil predvsem Kinsey. Meyerowitz (2002, 18) omenja, da je že leta 1916 nemški seksolog Max Marcuse objavil članek o »nagonu po spremembi spola« *Geschlechtsumwandlungstrieb*, v katerem je željo po operativni spremembi spola razlikoval od spolne inverzije ali identifikacije z nasprotnim družbenim spolom.

Splošno gledano ima proučevanje spolnosti in spolnih identitet v Nemčiji dolgo in močno tradicijo. Nemški seksologi so bili med prvimi, ki so raziskovali osebe, katerih spolna usmerjenost ali spolna identifikacija sta se razlikovali od družbeno konstruiranih normativov. Raznovrstnost spolnih vedenj in želja so skrbno dokumentirali in tako proizvedli množico subjektov, ki so jih zdravniki in znanstveniki lahko preučevali in zdravili. Še posebej na berlinskem inštitutu heterogenosti na področju spolnosti in spolnih identitet niso zanikali ali demonizirali, temveč so jo z odmevnimi kampanjami za spolno emancipacijo spodbujali in jo skušali naturalizirati. Berlin je bil središče prizadevanja za odpravo pravnih in medicinskih ovir, ki so se navezovale na variacije spolnosti in spolov. V tem smislu je seksologija delovala kot nekakšno sredstvo za liberalizacijo družbe. V poznem 19. stoletju in začetku 20. stoletja so se v Evropi in Ameriki pričela vrstiti nasprotovanja konceptualizaciji moškega in ženskega spola kot dveh ločenih in medsebojno nasprotujočih si kategorij. Človeško telo z vsemi svojimi dimenzijami vred je postajalo vedno bolj popularen predmet raziskovanja. Nekateri so se osredotočali na razlike med moškim in ženskim telesom, drugi na podobnosti. Avstrijski filozof Otto Weininger je leta 1903 v svoji knjigi *Geschlecht und Charakter* razvil teorijo o človeški biseksualnosti, po kateri naj bi bili vsi ljudje produkt moške in ženske substance.⁷⁶ Njegovo teorijo so v večji ali manjši meri podprli in nadgrajevali številni prominentni evropski seksologi, predvsem v nemško govorečih deželah (tudi Freud). Vendar je potrebno opozoriti, da so že prvi seksologi v svojih delih izpostavljali in širili idejo o biseksualnosti, zlasti Hirschfeld. Odkritje spolnih hormonov, ki so bili identificirani kot moški in ženski, ter spoznanje, da so oboji hormoni prisotni v vseh posameznikih in posameznicah, je koncept biseksualnosti, oziroma nazor, da »moški lahko postane ženska in ženska lahko postane moški« le še dodatno okrepilo. Zlasti v začetku 20. stoletja je bilo ozračje osebam, ki so si želele operativne spremembe spola, zelo naklonjeno. Operativne spremembe spola v Nemčiji je omogočilo in pospešilo več družbenih dejavnikov: tehnološki napredek v medicini, gibanja za pravice spolnih manjšin in družbene spremembe v konceptiji spola in spolnosti.

Po drugi svetovni vojni je zanimanje za človeško spolnost v Evropi ponovno oživel, vendar se je glavnina raziskovanja predvsem po zaslugi seksologa po imenu Alfred Kinsey, ki je leta 1947 na univerzi Indiana v Bloomingtonu ustanovil inštitut za seksologijo, pomaknila v Združene države Amerike. Moderna seksologija je postala izrazito biološko in znanstveno naravnana, saj se je pri zdravljenju »spolnih deviacij« (npr. s hormoni in farmakološkimi

---

⁷⁶ Toda njegova teorija ni preseгла niti binarne delitve spola niti andocentrizma, saj je moškemu aspektu podeljevala višjo vrednost kot ženskemu.

izdelki) vedno bolj opirala na biološke in medicinske znanosti. Nato pa je nastopilo leto 1951, ko je primer Christine Jorgensen transseksualnost postavil v središče ameriške medijske in medicinske pozornosti. Nenadoma se je medicina pričela bolj intenzivno ukvarjati z vprašanjem spremembe spola. Transseksualna identiteta se je izkristalizirala, vzpostavila se je diagnoza in sledila je medicinska institucionalizacija transseksualnosti. Tako je Amerika postala središče preučevanja modernega družbenega fenomena in še dandanes ohranja vodilno mesto v smislu raziskovanja in teoretizacije variacij spola in spolne identitete.

Kljub temu spolna raznolikost predstavlja zelo aktualno temo tudi v Nemčiji. Transseksualnosti se posvečajo v okviru množičnih medijev, medicine, neprofitnih in nevladnih organizacij ter upravnih ustanov. Že januarja leta 1981 je v veljavo stopil zakon *Gesetz über die Vornamen und die Feststellung der Geschlechtszugehörigkeit in besonderen Fällen (Transsexuellengesetz - TSG)*, ki transseksualnim osebam omogoča, da se njihova spolna identiteta tudi pravno prizna.⁷⁷ Čeprav je točno število transseksualnih oseb v Nemčiji nemogoče oceniti, je po zadnjih podatkih zveznega urada za sodstvo (Bundesamt für Justiz 2015) leta 2013 skladno z zakonom 1.417 ljudi spremenilo ime in spol. Od leta 1991 do 2013 pa je to pravico uveljavljajo 17.255 transseksualnih oseb. Društvo *Deutsche Gesellschaft für Transidentität und Intersexualität* (Nemško združenje za transidentitete in interseksualnost) pa je na svoji spletni strani objavilo število dopolnilnih izkaznic (*Ergänzungsausweis*), ki so jih v letu 2013 izdali 387 transseksualnim osebam (od tega 195 transseksualnim ženskam in 192 transseksualnim moškim), medtem ko skupno število od leta 2001 do 2013 znaša 2306. Navedeni podatki še zdaleč ne prikazujejo realnega števila, saj za spremembo statusa ne zaprosijo vse transseksualne osebe. Nekateri posamezniki in posameznice namreč svoj transseksualni položaj prikrivajo, spet drugi se razkrijejo in pričnejo s hormonsko terapijo, ampak še ne zaprosijo za spremembo statusa in posledično niso zajete v statistiko, ipd.

---

⁷⁷ Zakon o spremembi imena in določitvi pripadnosti spolu v posebnih primerih (poznani tudi kot zakon o transseksualnosti) je bil v nemškem zveznem parlamentu sprejet 10. septembra 1980.

EMPIRIČNI DEL

7 METODOLOGIJA DELA

V obdobju petih mesecev v Nemčiji sem se posvetila prebiranju literature za teoretični del in terenskemu raziskovanju za praktični del magistrske naloge. V univerzitetni knjižnici Leuphana ter v mestni in univerzitetni knjižnici Hamburg sem dobila sem dostop do nekaterih starejših in novejših knjig, ki so se navezovale na tematiko transseksualnosti in jih v knjižnicah po Sloveniji nisem našla. Tako sem imela možnost prebrati tudi nekaj najbolj znanih in vplivnih del druge polovice 20. stoletja, ki so zaznamovala razumevanje fenomena transseksualnosti (H. Benjamin, R. J. Stoller, S. J. Kessler in W. McKenna, J. Raymond). Prebiranje prvotnih znanstvenih del o transseksualnosti mi je omogočilo vpogled v načine konstituiranja transseksualnih subjektov, oziroma v specifični diskurz, kakršnega je spočetka proizvedla predvsem medicina (seksologi, zdravniki, endokrinologi, psihiatri). Medicinski diskurz je namreč zelo vplival na ustvarjanje pomena in družbeno percepcijo transseksualnosti, torej na znanja, prepričanja, družbene odnose in identitete tedanjega časa. Že na podlagi branja celotne literature sem ugotovila, zakaj in kako se je diskurz o transseksualnosti skozi čas in prostor spreminjal, zato sem del širšega zgodovinskega in družbenega konteksta vključila v teoretični del naloge. Ker proces raziskovanja ni temeljil le na analizi in interpretaciji sekundarnih virov, ampak tudi na biografski metodi, sem si istočasno prizadevala navezati stik s transseksualnimi osebami, ki bi bile pripravljene sodelovati in podpreti ali ovreči glavno raziskovalno vprašanje. 25. 03. 2014 sem se v Hamburgu udeležila prireditve *Homophobe und Trans*phobe Gewaltvorfälle 2013 in Hamburg* (Homofobični in transfobični nasilni pripetljaji v letu 2013 v Hamburgu), ki je potekalo v prostorih društva imenovanega *Magnus Hirschfeld Centrum*. Društvo, katerega začetki segajo v leto 1979, deluje kot svetovalno, komunikacijsko in kulturno središče za homoseksualne, biseksualne in trans osebe, oziroma skupine. Že tekom pregledovanja in komentiranja nasilnih dogodkov, ki so se zgodili na osnovi homo- in transfobije, so se vnele zanimive diskusije in nekateri so spregovorili tudi o osebnih doživetjih, v katerih so bili žrtve fizičnega nasilja podnevi ali ponoči. Precej govora je bilo tudi o problematiki neresnega obravnavanja žrtev nasilja s strani policije in sodstva. Sama se v diskusije nisem vpletala, temveč le pozorno prisluhnila vsemu, kar so povedali prireditelji in prirediteljice ter udeleženci in udeleženke. Po obisku te prireditve se mi je zazdelo, da položaj transseksualnih oseb, kljub nemški liberalnosti na področju spolne raznoterosti, očitno ni tako enostaven in neproblematičen. Zatem sem organizaciji poslala elektronsko sporočilo o mojem

raziskovalnem delu in jih poprosila za pomoč pri iskanju oseb, ki bi bile pripravljene sodelovati. Moje elektronsko sporočilo so posredovali naprej. Podobno je bilo tudi z organizacijo Hamburg Pride. Na ta način sem prišla v stik s prvo transseksualno osebo, Ano. Preden sva opravili intervju, sem se z njo in njenim partnerjem večkrat srečala.

Drugo transseksualno osebo, s katero sem opravila poglobljeni intervju, sem spoznala v okviru dogodka *trans*geschlecht(er)leben*, ki ga je organizirala lokalna neprofitna organizacija *SchLAu*. Društvo *SchLAu* je nastalo leta 2011 kot šolski projekt, katerega namen je informiranje na temo spolne usmerjenosti in spolne raznolikosti.⁷⁸ V časovnem razponu enega meseca (od 20. 05. do 17. 06.) so v kinu predvajali pet različnih dokumentarnih filmov, ki so prikazovali življenje transspolnih in transseksualnih oseb. Ogledala sem si dokumentarni film z naslovom *I am a woman now* (2011), v katerem je bilo predstavljenih pet transseksualnih žensk, ki so se v drugi polovici 20. stoletja zaradi želje po operativni spremembi spola odpravile v Casablanca, v kliniko dr. Burouja. Toliko let kasneje pripovedujejo svojo zgodbo in opisujejo izzive, s katerimi so se takrat soočale, potek procesa telesne preobrazbe, življenje po operaciji, itd. Po koncu filma je imela krajši govor tudi Marina, ki je kot transseksualna ženska odgovorila na nekatera vprašanja gledalcev in gledalk. Kasneje sem pristopila do nje, se ji predstavila in vprašala, če bi bila pripravljena sodelovati. Odgovor je bil pritrdilen in tako sem se dogovorila za prvi intervju. Prav preko Marine sem kasneje spoznala tudi Maxa, s katerim sva se 27. 06., v Hannovru udeležila večurnega srečanja delovne skupine *Trans*beratung in Niedersachsen* (Trans*svetovanje v Spodnji Saški), ki je potekalo v prostorih društva *Vielfaltzentrale*.⁷⁹ Srečanja se je udeležilo 14 oseb, med katerimi nekatere zasedajo tudi določene funkcije v različnih institucijah in se aktivno zavzemajo za pravico do svobodnega izražanja spolne raznolikosti (npr. Landesverband transgeschlechtliche Selbstbestimmung Niedersachsen - LtSN, Verein Niedersächsischer Bildungsinitiativen, mestna uprava Hannover, akademija Waldschlösschen). Vsekakor, z vidika spolne identitete zelo pisana skupina, katere namen je vzpostavitev kakovostnega izobraževalnega programa za posameznike in posameznice, ki bi želeli delovati kot svetovalci in svetovalke transspolnim⁸⁰ osebam. Tako sem dobila vpogled v trud posameznikov in posameznic, ki je potreben za razvoj takšnega projekta ter v nastajanje in organizacijsko

---

⁷⁸ Izšolane skupine ljudi, ki stremijo k odpravljanju spolnih stereotipov in diskriminacije, obiskujejo predvsem izobraževalne institucije, ki se nahajajo v Lüneburgu in v zvezni deželi Spodnje Saške.

⁷⁹ Društvo, ki je nastalo leta 2011, predstavlja središče lezbične, gejevske in trans-identitetne scene.

⁸⁰ Izraz transspoln je mišljen v najširšem smislu, tj. kot krovni pojem za množico identitet, ki izpodbijajo prevladujoči binarni diskurz o spolu.

dinamiko projekta za kvalifikacijo trans*svetovalcev in trans*svetovalk, ki še vedno poteka. Izvedela sem tudi, da je rdeče-zelena deželna vlada za leto 2013–2018 poudarek dodelila prav spolni raznolikosti.

Nazadnje sem ob pomoči Ane prišla v stik še s Thomasom kot zadnjo intervjuvano osebo. Ana se je s pristojnimi osebami dogovorila, da sem kot poslušalka lahko obiskala srečanje transseksualnih moških v Hamburgu, ki poteka enkrat mesečno in kjer udeleženci diskutirajo o različnih, s transseksualnim položajem povezanih temah. Na začetku sem se predstavila, na kratko razložila temo, povedala, da raziskovalno delo temelji na biografski metodi in povabila tiste, ki bi jih to morda zanimalo k sodelovanju. Udeležba je bila kar visoka in dokaj raznolika glede starosti in stopnje telesne transformacije (hormoni, operacije). Spoznala sem, s kakšnimi težavami se vsakodnevno ali občasno spopadajo na različnih področjih družbenega življenja; od problemov v družinskem in partnerskem krogu do problemov pri zdravstveni oskrbi.

Celoten empirični del zaznamuje kvalitativni raziskovalni pristop, tj. študija primera na osnovi biografskega metode. Biografska metoda se je razvila v okviru družboslovnih disciplin, bolj natančno čikaške šole sociologije, pri čemer kot pionirja s študijo *The Polish Peasant in Europe and America (1918–1920)* nastopata sociologa W. I. Thomas in F. Znaniecki. Zatem je zanimanje za biografsko metodo zamrlo in od 70-ih let dalje znotraj različnih akademskih disciplin (sociologija, antropologija, psihologija, zgodovina, itd.) znova oživelo. Poglobljeni intervju odprtega tipa s poudarkom na življenjski zgodbi posamezne osebe predstavlja enega izmed pomembnejših mehanizmov sociološkega raziskovanja, saj razkriva interakcijo med psihološkim in družbenim v intimnih ter osebnih sferah življenja. Denzin (1989, 28) trdi, da biografska metoda temelji na subjektivno in intersubjektivno pridobljenemu znanju ter razumevanju življenjskih izkušenj posameznih oseb, ki je odvisno od interpretativnega procesa. Interpretacija biografije namreč omogoča razumevanje specifičnih osebnih izkustev in posledično vstop v emocionalni svet določene osebe. Merrill in West (2009, 2) poudarjata, da osrednje mesto v biografsko naravnem raziskovanju zavzema »razmerje med partikularnim in splošnim, edinstvenim in skupnim.« Biografski pristop se večinoma uporablja pri preučevanju marginaliziranih ljudi, saj jim omogoča, da so slišani, kar lahko privede do izpodbijanja določenih prevladujočih, diskriminatornih in stereotipnih predpostavk. Takšen način raziskovanja lahko izzove obstoječe dominantne

ideologije in jih postavi pod drobnogled (Merrill in West 2009, 54). Biografije razkrivajo večplastnost in kompleksnost družbenega in osebnega življenja znotraj socialnega, psihološkega in/ali historičnega konteksta. V bistvu je biografska metoda zasnovana kot študija primera. Študije primerov pa lahko z navezovanjem na širše družbene in kulturne procese najbolj nazorno prikažejo prednost biografskega raziskovanja v razumevanju posameznih življenj in subjektivnih izkustev (prav tam: 95). Treba je vedeti, da imajo vse raziskovalne metode, tako kvantitativne kot tudi kvalitativne, določene omejitve. Ker sta za kvalitativno metodologijo specifičnost in partikularnost bolj značilni kot pa princip posploševanja, je biografska metoda predmet kritik, na osnovi katerih so majhni vzorci neznanstveni in nereprezentativni. Toda Merrill (v Merrill in West 2009, 89) meni, da tudi življenjska zgodba ni nikoli povsem individualna, saj se oseba ob pripovedovanju nanaša na pomembne druge in socialne kontekste.

Pričujoča raziskava vsekakor ni izjema in ima svoje omejitve, saj zaradi svoje specifičnosti in partikularnosti ne zmore podati enoznačnega odgovora na zastavljena raziskovalna vprašanja. Ker ima vsaka življenjska zgodba svojo dinamiko, biografske metode ni mogoče standardizirati do te mere, da bi pri vsaki osebi potekala na enak način. Seveda sem imela zapisanih nekaj smernic glede želenega razvoja pripovedi (otročvo-adolescenca-odrasla doba), vendar sem vsaki osebi pri pripovedovanju dopustila precej svobode in čim manj posegala v proces naracije. Po opravljenih intervjujih sem na računalnik napisala transkripte in jih temeljito analizirala. Osredotočila sem se predvsem na podobnosti in razlike, ki so se pojavile med intervjuvanimi osebami ter v povezavi s predelano literaturo. Vsa imena sem spremenila. Naj opozorim, da sem se odločila že od vsega začetka dosledno uporabljati ustrezne osebe in svojilne zaimke. To pomeni, da pri transseksualnemu moškemu stalno uporabljam 3. osebo moškega spola in moške svojilne zaimke, pri transseksualni ženski pa 3. osebo ženskega spola in ženske svojilne zaimke. Kot svari Garber (1992, 100) je zaimenska zmedenost, oziroma »pronominalna disforija« konstantna zanka v razpravah o transseksualnemu fenomenu in indikator prečkanja ločnice, zaradi katere spolno obeležena subjektiviteta postane problematična. Poleg tega nočem reproducirati miselnosti, da je bila določena oseba prej ženska in potem kar naenkrat moški ali obratno. Želim poudariti, da so intervjuvane transseksualne osebe že od nekaj čutile, da so ženske ali moški z vidika spolne identitete. Nekateri nekoliko prej, drugi nekoliko kasneje. Torej, te osebe so moški ali ženske,

le da njihova telesna podoba ni bila (ali še ni popolnoma) skladna z njihovo spolno identiteto, oziroma družbenim spolom.

7.1 ŽIVLJENJSKE ZGODBE TRANSSEKUSALNIH OSEB

Osebne zgodbe štirih transseksualnih oseb bodo osvetlile različne socialne in psihološke aspekte življenja, oziroma načine, kako se le-ti prepletajo in učinkujejo drug na drugega. Na koncu bodo intervjuvane osebe podale tudi svoja razmišljanja glede glavnega raziskovalnega vprašanja.

7.1.1 MARINA

50-letna Marina se je svojega transseksualnega položaja zavedla šele v puberteti, medtem ko je čas pred puberteto zaznavala bolj kot neko brezspolno obdobje. Večji del njene družine je bil zelo politično aktiven. Njen dedek je bil namreč udeležen v uporu proti nacistični Nemčiji in je kasneje postal župan manjšega nemškega mesta, njena mati se je aktivno udeleževala v socialdemokratskih krogih, njena sestra pa je zaposlena pri državnem svetu. V zgodnjem otroštvu občutka, da bi bilo nekaj narobe ali želje, da bi bila drugi spol, še ni bilo. Jasno ji je bilo, da je deček, ampak to zanjo ni imelo nobenega pomena. Vzroke za njeno pozno razkritje vidi v prizadevanju, da bi ustrezala vlogi popolnega sina in na ta način ugodila svojim staršem. Zaradi težnje po izpolnjevanju pričakovanj svojih staršev ji niti na misel ni prišlo, da bi bila lahko transseksualna oseba. Kot otrok se je igrala z vojaškimi igračkami in počela »vse, kar počnejo dečki«, sicer pa je bila tudi zelo senzibilna, ampak vse v spektru moškosti. Pred pričetkom šolanja je bila zelo jokava, materinsko naravnana, imela je močno potrebo po pripadnosti, kar po njenem mnenju ni nujno znamenje transidentitete. Z nastopom pubertete sta kategoriji spola in spolnosti pridobili pomen in takrat se je zavedla, da pravzaprav noče biti več deček, ampak deklica, oziroma ženska. Ugotovitev jo je sprva precej presenetila, saj ni razumela, zakaj je kar naenkrat dobila takšno željo. Dandanes bi rekla, da je želja nastala z zavestjo o spolni identiteti. Potem je mislila, da morda vendarle ni dekle, ker je njena zgodba tako drugačna v primerjavi z ostalimi transseksualnimi osebami, ki to občutijo že v zgodnjem otroštvu. Ona pa v svojem otroštvu ni imela nobenih pomislekov, ampak šele pozneje. Njeno otroštvo v povezavi s spolno identiteto je bilo nejasno. Čeprav je mati že v puberteti našla njene ženske stvari, se nato o tem dogodku ni več nikoli govorilo. Tema je postala tabu in Marina je bila socializirana kot deček. Kljub temu je imela izoblikovano predstavo o tem, kakšna ženska bi želela biti – v mislih je imela »neke vrste Playboy dekleta«. Bolečina ob

zavedanju, da nikoli ne bo tako izgledala, je bila zelo velika. Ko je bila najstnica, je občutila polno sramu in odpora v odnosu do same sebe.

Potrebovala je zelo dolgo časa, preden se je odločila za prelomni korak popolnega razkritja in realizacije telesne transformacije. Vedno, ko je poskusila, jo je istočasno prevzel strah pred posledicami tovrstnega dejanja. Imela je precej zvez, bila je tudi dvakrat poročena in ločena. Priznava, da so imela njena razmerja z ženskami tudi določeno funkcijo kompenzacije in placebo. Preko razmerij z atraktivnimi in zelo ženstvenimi partnerkami je namreč skušala potlačiti svoja notranja občutja. Njene partnerke so imele ženskost, ki je ona ni mogla imeti in živeti, zato je mislila, da ji bo morda na ta način uspelo zatreti svojo ženskost. Toda ta njena miselnost ji je nakopala le še več problemov in na koncu je bila povsem obupana. Znašla se je v težkem položaju, tako finančno kot tudi socialno in psihično. Poskusila je najti drugo možnost. Upanje je našla v ideji, da bi svojo ženskost premagala z moškostjo. In tako se je pridružila zvezni armadi, se spravila v dobro kondicijo in postala pilot. Poleg tega je na njihovi univerzi študirala pedagogiko. Zvezno vojsko je zapustila kot nadporočnik. V tem času se je poročila in dobila hčer. Ker pa žena njene razklanosti ni mogla sprejeti, je prišlo do ločitve. Zatem je imela več zvez, ki so propadle. Delati je začela v mladinskem domu. Kupila je staro kmetijo in jo pričela urejati – vozila je nakladalnik, zidala in vlekla tramove. Ko je ena izmed partnerk razglasila Marinino dvojno življenje, so jo v mladinskem domu odpustili. Čeprav so na delovnem sodišču razsodili njej v prid in bi se v službo lahko vrnila, tega ni storila. Čeprav ji je bila moška vloga tuja, jo je znala izpeljati in biti v njej zelo uspešna.

Recimo tako, vse kar ni spadalo k moji ženski identiteti, je bilo moško in če že nisem imela nobenega občutka, sem se ga lahko vsaj naučila. In veliko moških načinov vedenja sem osvojila, res sem se jih naučila in zaradi tega sem bila tipična moška podoba, torej ekstremna. S tem sem se poskusila tudi zaščititi. Bilo je kot ščit, da sem odvrnila sum, *lahko bi bila ženska, lahko bi bila ženstvena.*

Torej, preko »tipične« podobe moškega se je želela zaščititi in odvrniti sum glede njene ženske spolne identitete.

Ker je vedela, da se v primeru razkritja njen poklicni, finančni, družinski in socialni položaj lahko v trenutku sesuje, je imela na začetku dvojno življenje. Zasebno in poklicno življenje je strogo ločevala. Ko se je razkrila, je bilo njeno dejanje za vse veliko presenečenje. Pri 30 letih je v ženskih oblačilih obiskala starše, se jim prvič razkrila in jih soočila s tematiko, ki je bila

od pubertete naprej tabu. Kljub liberalnosti in naklonjenosti do socialnih tematik, njena družina vprašanju spola ni bila, oziroma še vedno ni naklonjena. Starši so jo opozorili, da to nima smisla narediti in da bo vse izgubila, kar se je tudi zgodilo. Niso hoteli imeti več opravka z njo, obrnili so ji hrbet in prekinili stike. Njene transseksualnosti niso sprejeli, ampak vedno, kadar govorijo z njeno hčerko, povprašujejo po Marini in sprašujejo, kako *mu gre*. Nanjo še zmeraj gledajo kot na sina in njeno življenje v ženski vlogi izrazito zavračajo. Toda Marina se je s tem sprijaznila in jih enostavno pusti pri miru. Njena hčerka ostaja v stiku z njo in je edina oseba, ki ji lahko reče oče. Edina, ki se lahko navezuje na njeno moško preteklost. Čeprav je Marinina transformacija v hčerinem življenju predstavljala korenito spremembo, se emocionalno gledano odnos med njima ni spremenil. Medtem ko je večji del svoje družine izgubila, v splošnem kakšnih posebno slabih izkušenj (npr. verbalno in fizično nasilje, zavračanje) vsaj neposredno ni doživela.⁸¹ Potem je s poskusi razkritja prenehala in znova poskusila pri 40-ih letih, saj se je zavedla, da biološka ura teče. Čeprav jo je tema transseksualnosti spremljala celo življenje, je uradni korak naredila šele konec leta 2009. To je bil tretji poskus, ki je uspel in zaznamoval pomembno življenjsko prelomnico. Ko se je lotila procesa telesne preobrazbe je imela veliko prijateljev in prijateljic, ki so jo podpirali. Dobra prijateljica je z njo nakupovala in ji svetovala, kaj ji in kaj ji ne pristaja. Urejanje njene zunanje podobe je vključevalo oblačila, nohte, pričesko in obraz. Hoje se je morala naučiti in vse dokler ni postala avtomatizirana, je morala biti pazljiva. V tem obdobju se je pogosto posluževala samorefleksije, izpopolnjevala svojo ženskost in bila pozorna na okolico, da ne bi bila prepoznana kot ženska s transseksualnim ozadjem. Vsaka malenkost, ki bi jo lahko razkrinkala, ji je pomenila nevarnost. Zato se je izogibala vsakršnim dvoumnim signalom, ki jih je oddajala okolici.

Ko je pri 30-ih letih, po vojaškem služenju, prvič poskusila živeti kot ženska je za uspešno uveljavljane svoje volje in interesov uporabljala veliko trikov, ki jih je pridobila kot moški. Zdravnika je prepričala, da ji je predpisal hormone, čeprav z medicinsko-psihološkega vidika ni izpolnjevala nobenih zahtevanih pogojev.⁸² Začela je jemati hormone, ki jih je vedno dobila po uradni poti in po pol leta je postala kemično kastrirana. Zrasle so ji ženske prsi, ki pa si jih

---

⁸¹ Morda zgolj indirektno pri iskanju zaposlitve, ker se je prijavljala kot ženska in spremembe spola ni omenjala, zaradi česar so se čudili nad njenimi prošnjami. V mladinskem domu so jo zaradi tega odpustili. Ironično je, da so jo na edinem mestu, kjer je svojo zgodbo obrazložila, potem zaposlili. Skratka, nikoli ni bila napadena in ni doživela poseganja v njene pravice.

⁸² Načinov, na katere je prepričala zdravnika se ne spominja točno, toda poudari: »Vedno sem dobila hormone, ker sem tako hotela«.

je prevezovala, saj je morala življenje v moški vlogi še vzdrževati.⁸³ Brado si je odstranjevala kar s pomočjo pincete, ker je bilo depiliranje drago in zdravstveno zavarovanje tega takrat ni krilo. Po 10-ih letih so bile dlake tako redke in oslabiljene, da so bile praktično neopazne. Ampak zgolj hormoni niso zadostovali. Da bi lahko živila kot ženska, so bili nekateri operativni posegi na obrazu nujno potrebni. Leta 2009 je imela na Tajskem operacijo obraza, ki je skupaj s potnimi stroški znašala 15.000 €. Spremenili so ji čelo, predel okoli obrvi in nos. Čelo, obrvi, nos, ličnice, čeljust, brado in zgornjo ustnico opredeli kot 7 obraznih znamenj, na temelju katerih človek razloči ali je neka oseba ženska ali moški. »Ko nekoga srečaš in preveriš, kaj vidim, imaš shemo ali spada v moški ali ženska. /.../ Problem nastane, kadar to uvrščanje ni tako enostavno, se ne sklada. Sledi odklanjanje, diskriminacija.« Toda tega ni doživela, ker se je kot ženska relativno hitro integrirala v družbeno okolje in poklicno življenje. Prav operacija obraza ji je omogočila priložnost, da je zopet zaživela normalno življenje, saj se tako nenadoma pomaknila v identifikacijsko shemo ženska ter postala atraktivna in nevpadljiva ženska. »To me je psihično stabiliziralo, da bi bila tako atraktivna in sprejeta kot ženska.« Poseg je pozitivno vplival tako na njeno duševno stanje kot tudi na njen vsakdanjik. »S starim obrazom je bilo vedno tako: ja, to je preoblečen moški. Ta problem. Ker z ličenjem teh prirastkov pač ne moreš odstraniti.« S prirastki misli na določene obrazne poteze, ki jih dečki pridobijo v času pubertete. S tega zornega kota se ji zdi, da imajo transseksualni moški prednost, saj z jemanjem moških hormonov njihov obraz in telo *pridobivata* moške poteze. Pri transseksualnih ženskah, ki so se za telesno transformacijo odločile po puberteti, pa se je ta proces že zgodil. Torej gre za princip, da je vedno lažje nekaj dodati kot to, kar je dodano, odstraniti. Marina priznava, da se je za operacijo obraza v prvi vrsti odločila iz estetskih razlogov in se šele potem zavedla pomembne socialne komponente.

In enkrat ti postane jasno, da je odvisno od obraza. Ne od znanja, kakršnega imaš, od sposobnosti, kakršne imaš ali osebnosti, kakršno imaš. Ne igra nobene vloge. Tvoj obraz je tisti, ki izboljša situacijo. In, ko o tem premišljuješ in reflektiraš, rečeš OK. In tako postaneš bolj neodvisen. Atraktivnost povzroča neodvisnost.

Ob tem se pojavi vprašanje, ali je bolj pomembna operacija obraza ali genitalij? Po kratkem premisleku odgovori, da je operativna sprememba spola izredno pomembna še posebej zato, ker se oseba, ki hoče biti določenega spola in se temu primerno občutiti, preko operacije tej potrebi približa. Za spolnost, občutek samozavesti in zaznavanje samega sebe kot ženske je

---

⁸³ Ko je imela prometno nesrečo, je zdravnik odkril, da ima prsi in je bil nad videnim zelo presenečen. Hotel jih je celo operativno odstraniti, saj ni pomislil, da bi bile prsi posledica namernega jemanja hormonov. Mislil je, da gre za anomalijo.

operativna sprememba spola najpomembnejša, medtem ko je za vključevanje v družbeno okolje, vzpostavitev ženskega vsakdanjika in sproščenega življenja operacija obraza bolj pomembna. Vaginoplastijo so ji zaradi kozmetičnega popravka naredili v dveh obiskih leta 2013. (Obenem meni, da med vaginoplastijo in faloplastijo ni primerjave, saj je slednja bistveno bolj dolgotrajna in zapletena.) Zelo presenečena je bila, da jo je po operaciji veliko ljudi zaznalo kot bolj ženstveno. Zakaj, ne more razložiti. Prepričana je le, da hormoni niso razlog, ker jih jemala že prej. »Moj glas je postal bolj ženstven, jaz sem postala bolj ženstvena. /.../ Mogoče zaradi moje aure, izžarevanja, občutka samozadovoljstva, gotovosti...« Svoj osebni status pa je uradno spremenila leta 2011, torej pred omenjenimi kirurškimi posegi.

Poleg tega je ugotovila, da spremenjeno ravnovesje hormonov vpliva na njeno percepcijo, saj določene iste situacije občuti drugače kot prej. Verjame, da obstajajo določene tendence in predispozicije, ki so preko raznolikih hormonskih ravnovesij telesno uravnavane.

Seveda jih lahko okrepim ali omilim, torej lahko jih preko socialnega vedenja ali učenja ali zavesti spremenim. Ampak obstaja razlika v telesnih predispozicijah in telo vpliva tudi na zavest. In če se nekoga izogibam ali se z njim soočim, ima to nekaj opraviti z mojim ravnovesjem hormonov. Moje hormonsko ravnovesje je žensko, imam nagnjenost, opažam, bolj kot prej, da se izmikam. Torej defenzivno. Toda na podlagi izkušenj in telesnosti, ki sem jo kot moški, oficir, pilot, preko igranja vlog... doživela, se lahko tudi povsem zavestno odločim nasprotno, za soočenje. /.../ Torej, obstajajo sredstva in prednosti, ki jih imamo zaradi naših izkušenj in jih lahko uporabimo. Torej, ja lahko igramo, lahko se svobodno igramo s spolnimi vlogami in z njimi shajamo, če smo se sami osvobodili, in ta svoboda je zopet povezana s sprejemanjem, atraktivnostjo in podobnimi stvarmi.

Sposobnost samorefleksije zelo visoko vrednoti, saj jo razume kot predpogoj za svobodno odločanje, oziroma svobodo. Hkrati pa poudari, da je človek svoboden le takrat, ko je sprejet. Do moškosti in ženskosti ima ambivalenten odnos, saj se ji zdita po eni strani konstrukt, po drugi pa ne.

Človek se tega nauči, ampak ne le kulturno in družbeno, delno je to stvar socializacije. V favoriziranju človeškega spola je nekaj, kar človek prevzame brez, da bi se tega zavestno naučil...družbeno vedenje in tudi moško vedenje je v bistvu zahtevano, človek se lahko nekaterih stvari tudi nauči, zelo odvisno od okolice. Spolna vloga ima opraviti z zavestnim zaznavanjem in učenjem.

Samo sebe opiše kot mešanico moškega in ženske.

V določenih načinih vedenja sem bolj moška, pri čemer se spekter moški-ženska prekriva, jasne meje ni. Rada bolj tvegam, sem bolj radovedna, bolj željna pustolovščin v primerjavi z večino ostalih žensk. Ampak obstajajo tudi ženske, ki imajo takšne interese, lastnosti. Imam tudi manj strahu pred pretepanjem. Imam moške lastnosti, ki so mi razpoložljive, včasih se zgodijo avtomatično, velikokrat jih uporabim tudi zavestno (moške lastnosti/vedenje, ki sem se jih naučila). Še posebej, kadar mi koristijo, zagotavljajo uspeh v določeni situaciji. Ravnam intuitivno. Torej, ne izogibam se moškemu vedenju le zato, ker je moško. O tem vedenju sem se naučila več kot večina ostalih žensk, vedno lahko avtomatično posegam po temu, če želim.

Toda svojemu izkustvu v dveh spolnih vlogah bi se, če bi se lahko, rajši odpovedala. Zaradi te izkušnje je preživljala težke trenutke in utrpela veliko bolečine, zlasti ob izgubi svojih bližnjih. Šele sčasoma je sprejela, da je pravzaprav ženska, ki je bila socializirana kot moški. Približno pet let je potrebovala, da je na svoje doživetje pričela gledati kot na prednost. »Če človek izključuje, odklanja in vedno doživlja le slabosti, je to dvospolnost težko videti kot vir in moč.« V kolikor bi vse teklo kot po maslu, brez problemov, bi bila to ogromna prednost, ampak njeno izkustvo priča o nasprotnem. Sklepa, da bo človek, ki je v stiski in pod pritiskom, binarni sistem podprl kjerkoli in kakorkoli lahko, samo da bo prepoznan kot ženska.

Njeno mišljenje o očitkih v povezavi s transseksualnimi osebami in reproduciranjem spolnih stereotipov je sledeč:

Če kot ženska nočem zbuhati pozornosti, se moram 100 % obnašati kot ženska. To pomeni, da si bom seveda zaradi svoje drugačnosti vedno prizadevala biti kvazi nad-ženska. Po možnosti se izogniti vsakršnemu sumu. Iz tega vidika je to, k čemur stremimo v vsakdanjiku zelo močno binarno. Poudarjanje binarnega spolnega sistema in stereotipov, da se človek zaščiti in izogne vsakršnemu sumu. To je čista psihologija. Kljub temu lahko posegam po moškem vedenju, načinih moškega vedenja in ga uporabim. Lahko ga odklonim in lahko ga sprejemem. Lahko rečem da je vir, da ga lahko za sebe uporabim kot prednost. To pomeni, da lahko v to privolim in rečem: OK, to mi koristi, naredila bom to, povsem zavestno. Kljub binarnemu sistemu lahko prednosti podprem preko mojega stremljenja biti perfektna, prijetna, ljubka, kakršnakoli ženska. To ima opraviti z ženskim sprejemanjem. Sprejeta bom, bolj kot se bom obnašala ženstveno, bolj me bodo sprejemali kot žensko. /.../ To pomeni, če se želiš izogniti sumu, se seveda konstantno trudiš biti vzorčna ženska, idealna ženska ali to, kar ti razumeš pod žensko. Seveda se veliko ukvarjam z žensko pojavno obliko, atraktivnostjo in poskušam to biti. To je ena raven.

Lahko sem s svojo moško preteklostjo tudi pomirjena in rečem: je tako kot je, obstaja, zato bom to uporabila kot prednost in sredstvo. Lahko pa jo tudi odklonim in zavračam, da imam karkoli opraviti z moškostjo, ker sem zdaj ženska. /.../ Ampak s tem zanikajo, tajijo del njihove zgodbe. Zato bi rekla ja, na prvi pogled transseksualne osebe krepijo ali podpirajo binarni spolni sistem, ker se definirajo kot drugi spol, da bi se razmejili od tega, kar je bilo prej in kar je zdaj. Seveda morajo določene nove, spolno specifične načine vedenja in zunanjost poudarjati, kar ima deloma opraviti tudi s preživetjem – želim uspeti, biti sprejet.

Nato po krajšem razmisleku doda:

Po drugi strani imajo morda več razumevanja in sprejemljivosti med zdajšnjim in takratnim spolom in lahko to tudi pri drugih sprejmejo. Ja, to je...Torej, o moških lahko povsem drugače govorim in jih /drugače/ sprejemam in tudi njihove slabosti /drugače/ zaznavam in tudi razumem, kot ženske. Torej ima oboje. Po eni strani je binarno, kar ima opraviti z zaščito in zunanjostjo, binarno...in, če mora biti vedenje ravno tako stereotipno, je to osebna odločitev. /.../ Ja, jaz enostavno mislim, uff...da če imaš dozorelo refleksijo, potem imaš razumevanje, sprejemanje in lastno vedenje, kar ni nujno izključno binarno. /.../ Jaz lahko binarni sistem tako dobro zapustim, ker sem bila v sistemu dobro sprejeta in sem integrirana. Ker imam kot ženska svobodo reči, da lahko uporabim sredstva. Transseksualne ženske, ki močno dvomijo o svoji ženskosti, svojih virov iz preteklosti ne bodo uporabile, da bi se zaščitile in še bolj poudarile, da so ženske. To je dvolična zgodba. Bolj kot boš zaznana kot ženska, bolj svobodna pravzaprav si, ker se ti ni treba več zagovarjati in ščititi. Si kvazi nad vsakim sumom in si zato lahko dopustiš svobodo. To ima na splošno opraviti z atraktivnostjo, z življenjem. Bolj ko je človek zaznan za atraktivnega, več si lahko dovoli. To ni čisto specifična trans tema...je le tako, da je ta aspekt človeškega družbenega sožitja močneje poudarjen pri nas, skozi naš osnovni dvom, osnovno danost, spol.

Marina na podlagi svojega primera spolno identiteto definira kot fiksno, saj pravi, da tega ni naredila, ker bi jo mikalo.

/Spolna identiteta/ je kakršna je. Seveda obstajajo ljudje, ki se nahajajo v sredini in pri njih /spolna identiteta/ pogosteje niha sem in tja. Pri meni je prej ženska, moja identiteta, ampak vedno sem se znašla v moškem telesu. Pri drugih ljudeh je to skladno. Mislim, da je iz kakršnegakoli razloga v osebi že prisotna.

Torej, identiteta ni stvar izbire; ni kategorija, ki bi si jo lahko vsakodnevno ali bolj dolgoročno izmišljali. »Za mene ni spremenljiva, za mene ona je. Bodisi je v sozvočju ali ne.« Nato nadaljuje, da so pravzaprav nesrečni tisti ljudje, ki se resnično nahajajo v sredini in jih zaradi

spolne identitete ni mogoče umestiti v binarni sistem. »In kljub temu, četudi se pač preizkusijo v nekem drugem spolu, ni spremenljiva. Je vnaprej dana, je tam. To je nekaj, kar enostavno dobiš. Jaz sem želela biti ženska in nisem imela sploh nobene predstave o tem, da je to spolna identiteta.« Dejstvo, da so jo vselej privlačile ženske, ji je po njenem mnenju olajšalo življenje v moški vlogi, saj je v okviru spolnosti navzven ustrezala heteroseksualni normi. Mimogrede poudari, da sta spolna identiteta in spolna usmerjenost dva različna pojma. Glede spolne usmerjenosti ima zanimivo teorijo, pri čemer tudi sama opozori, da je to zgolj njeno osebno mnenje.

Tudi med transseksualnimi osebami obstajajo homoseksualne ali heteroseksualne osebe, pri čemer je, vsaj navidezno, trenutna tendenca, da transseksualne ženske ljubijo ženske, bolj pogosta in očitno povezana s tem, kdaj naredim korak k spremembi spola. Prej začnem, torej govorimo o puberteti, z menjavo spola, toliko bolj bom v tem ustreznem spolu tudi socializiran(a). Heteroseksualnost je razvoj. Torej tudi tukaj vidim povezavo, če imam v puberteti zavest o transseksualnosti in zamenjavi spola ali vsaj zadržanju (zavlačevanju) pubertete, in potem na začetku 18-ih, na začetku odraslosti, potem nimam nobene velike spolne izkušnje v spolu. In večja je tendenca, da bom potem heteroseksualen. Dlje ko živim v tem spolu, tendencialno, večja je verjetnost, da bom kot transseksualna oseba homoseksualna.

7.1.2 MAX

Max, ki je trenutno star 30 let, je že kot majhen otrok začutil, da je v bistvu deček, čeprav se je rodil kot deklica. Od nekdanj se je raje igral z dečki in se izogibal »punčkam, vsemu, kar je bilo roza konjem, baletu, takšnim stvarim.« Očeta pravzaprav ni poznal in je odraščal skupaj z mamo, ki mu je predstavljala edino odraslo referenčno osebo. Čeprav je tekom njegovega odraščanja mati imela kar nekaj različnih partnerjev, mu nihče od njih ni bil prav všeč, zato ni imel prav veliko stika z njimi. Skratka, nadomestnega očeta ni imel. Oče je mater zapustil že preden se je rodil, zanj se ni nič zanimal, ni plačeval preživnine, ipd. Enkrat, ko je bil star okrog 11 let, sta ga z materjo slučajno srečala v mestu in skupaj so šli v kavarno. Max ga ni poznal in medtem, ko je šel oče na stranišče vprašal mamo, kdo je to. Hotel je vedeti, »iz katere komune prihaja.«⁸⁴ Za božič mu je poslal paketek, potem pa je spet izginil. Nekajkrat sta prišla v stik le še preko pošte, ko je Max študiral in je za pridobitev državne finančne podpore večkrat potreboval dokazilo o zaslužku staršev. Takrat je dobil njegov naslov in mu v daljšem časovnem razmiku poslal dve pismi, a ni dobil odgovora in od takrat ga ni niti videl

---

⁸⁴ Kot pravi, je bila njegova mati »bolj hipijevska« in se malce pošali »Če ljudje izgledajo malo bolj zanemarjeni, potem moja mati pozna večino.«

niti slišal. In pravzaprav z njim tudi noče imeti stika. »Torej, moj oče ni bil prisoten. Ampak, tudi ne pogrešan. Ker ga nikoli nisem imel, ga tudi nisem nikoli pogrešal.« Razen dedka, ni imel nobene moške osebe, po kateri bi se zgledoval. Pri starih starših (po materini strani) je preživel veliko časa, saj sta se dedek in babica z njim dejansko ukvarjala. Njegova mati se zanj ni posebno zanimala in mu dopuščala dokaj proste roke. Lahko se je igral s komerkoli in s čimerkoli. Lahko je bil takšen, kakršen je hotel biti. Nihče nanj ni izvajal nikakršnega pritiska, da bi moral biti, se obnašati ali oblačiti kot deklica, kar je po njegovem mnenju morda vplivalo na zakasnelo odkritje, da je transseksualna oseba. »Tako sem imel vedno možnost, svojo moško stran do neke mere izraziti, tako da sem imel občutek, nisem pod pritiskom, ni se mi treba vedno držati nazaj.« V glavnem pa je moral poskrbeti sam zase, zaradi česar je imel vedno občutek, da mora imeti vse pod nadzorom. Max materi ni rekel, da je deček, ampak ji je okrog 5. leta zastavil le vprašanje, če je kdajkoli razmišljala o tem, da bi bila deček. Ker je bila mati precej liberalna mu je odgovorila, da je bolj kot spol pomembno, da je človek zadovoljen s samim seboj. Ta njena izjava, ki si jo je sam interpretiral kot »če nisi zadovoljen s samim seboj, to ni dobro«, se mu je vtisnila v spomin. Potem se nekaj časa s tem ni več ukvarjal, bolj natančno, vse do nastopa pubertete.

V obdobju pubertete mu je bilo težko, saj deklic ni razumel in se z njimi nikakor ni mogel igrati. Poleg tega nekako ni bilo več mogoče, da bi se kot najstniško dekle družil z dečki. V tem času ni imel veliko prijateljev. Spoznal pa je enega zelo dobrega prijatelja, s katerim sta se ogromno družila – Davida, ki je bil homoseksualec. Zato, meni Max, Davida ni bilo strah prijateljovati z deklicami in mu je bilo to tudi dovoljeno. Potem se je Max zaljubil v enega izmed svojih sošolcev, le-ta pa ga sploh ni opazil. In prav David je bil tisti, ki mu je razjasnil, da se mora obnašati in oblačiti kot dekle, če želi pritegniti fantovo pozornost. David je bil tisti, ki je Maxu razložil kakšne so ženske in mu pokazal kako sedijo, hodijo, se oblačijo, ipd. Nato je začel vse skupaj vaditi in spremenil svoj stil oblačenja, za katerega so bila značilna zelo široka oblačila. Začel je nositi bolj ozka oblačila, tudi krila, kratke hlače in *push-up* modrčke, »da bi pokazal, poglej, kako ženstvena in ženska sem, da bi ljudje pogledali.« Njegov vzgled je bila junakinja računalniške igrice Lara Croft. Pozneje je eksperimentiral tudi s punk in metal naravnanim stilom, ko pa je dosegel polnoletnost, je poskusil gotski stil. Nastopila je t. i. črna faza, ki je trajala kar dolgo časa. Gotski stil mu je predvsem zaradi simbolike črne barve in uporništva predstavljal edini ženski stil, s katerim se je lahko sprijaznil. Pel je tudi v *black metal* skupini. Poleg tega mu je bila ta subkultura všeč, ker ga je

obkrožalo veliko moških, med katerimi so bili tudi takšni, ki so bili po njegovem okusu. Po eni strani so ga vedno privlačili veliki in močni moški, z dolgimi lasmi, brado in podobno, po drugi strani pa istočasno tudi majhni, suhi, bolj fantovski. Sprva ni razumel, kako ga lahko privlačita dva tako različna tipa moških, potem pa je spoznal, da se mu prvi zdijo izredno privlačni, z drugimi pa se povsem identificira. Če se je s slednjimi preveč pogovarjal, mu je naenkrat postalo slabo in moral je stran. Sicer pa je bil v tem obdobju res vesel, saj je končno občutil neko pripadnost. Čeprav je mislil, da bo črna faza trajala za vedno, mu je bilo enkrat vendarle dovolj.

Ko je začel študirati, je namreč posegel po bolj zemeljskih barvah, po bolj »naravnem« videzu, saj se je izobraževal za osnovnošolskega učitelja in si mislil, da ne more ves črn hoditi naokoli. Skoraj dve leti je nosil le dolga krila in obleke, nobenih hlač. Svojega partnerja je spoznal že pri 15-ih letih, vendar sta z razmerjem začela šele čez 4 leta in že po enem tednu mu je Max povedal, da je ljubosumen na njegov penis. Po 11-ih letih skupnega življenja je padla odločitev, da se poročita. Bližje, kot je bil poročni dan, slabše je bilo Maxu ob misli, da bo dejansko igral zelo ženstveno vlogo neveste. Počutil se je slabo in lastna podoba se mu je zdela grozna. Takrat je imel zelo dolge lase, ki pa si jih je 2 tedna pred poroko ostrigel na kratko, kakor si je vedno želel, saj enostavno ni več mogel vzdržati. Dva meseca pred poroko je namreč Max na neki okrogli mizi spoznal Marino, za katero je vedel, da je transseksualna ženska, kar se mu je zdelo zanimivo. Toda v tistem se mu ni zdelo, da bi imela transseksualnost kakršnokoli povezavo z njim. Max je vedel, da obstajajo transseksualne ženske, ki lahko s pomočjo kirurških posegov spremenijo telesno podobo iz moške v žensko in jo tako uskladijo s svojo identiteto. Ni pa vedel, da je možno tudi obratno. Vedno se je zavedal, da je moški in bi raje tako tudi izgledal, ampak mislil, da tega ne more spremeniti. Kljub temu si je na nek način prepovedoval v to sploh posegati. Šele čez par dni se je zavedel in partnerju povedal, da tudi on hoče ubrati to pot in telesno postati moški. Čeprav partnerja ni motilo, da je bil Max vedno »malo bolj poseben« in da je želel biti moški, ga je njegova izjava vendarle presenetila. Max je predlagal, da dobro premislita, ali se bosta vseeno poročila. Ampak partner je ta predlog zavrnil in odvrnil, da ga ima rad takega kot je, kot človeka in da bo ostal z njim. Navkljub njegovi privolitvi pa si je takoj po poroki vzel 1 teden povsem zase, kar je Maxa zelo zaskrbelo, saj ga je bilo strah, da bi si premislil in bi ga izgubil. A ni bilo tako. Ob vrnitvi je zatrdil, da bosta zmogla skozi to preizkušnjo, ampak da le ne sme iti prehitro. Ker imata oba rada otroke, sta se sporazumela, da bosta pred Maxovo transformacijo

naredila še ta zanj sicer izredno težki korak zlasti zaradi nosečnosti, rojevanja in spremljajočih telesnih sprememb. Njuna velika želja po otroku pa se je zelo zavlekla, saj že več let poskušata, a ne uspe, čeprav nihče od njiju nima zdravstvenih težav (Max pravi, da je razlog v glavi). Max je sedaj v oskrbi klinike že nekaj let in od leta 2013 prejema vrsto različnih hormonskih terapij (trenutno jemlje 3 različne ženske hormone). Umetne oploditve pa ne bo dobil plačane, dokler ne opravi vseh možnih terapij. To čakanje ga frustrira, mori, obremenjuje, živcira. Veliko je stvari, ki bi jih rad počel (karate), ampak se jih ne loti, ker bi lahko postal noseč in mogel potem z aktivnostmi prekiniti. Poleg tega bi se v določenih situacijah znašel v neprijetnem položaju, npr. pri preoblačenju – ali naj grem v žensko ali moško garderobo? Ko se je Max razkril materi, partnerju, prijateljskemu krogu in tudi na delovnem mestu ni doživel nobenih negativnih reakcij. Mati mu je resda rekla, da bi imela raje hčerko, toda je situacijo sprejela.⁸⁵ Edini, ki o njegovi transseksualni identiteti ničesar ne vedo so njegova babica in partnerjevi starši. V kolikor bi to storil, bi slednji nedvomno prekinili stike z njima, medtem ko so pri babici razlogi za molk drugačne vrste. Babica ima 84 let in mu ogromno pomeni, zato si res želi, da bi o njem vedela vse. Vselej je govoril, da ji bo povedal, ko bo začel s hormonsko terapijo in bo to zaradi vidnih telesnih sprememb (mutacija, brada, ipd.) postalo praktično neizogibno. Toda do tega še ni prišlo in verjetno bo trajalo še nekaj let. Ne upa povedati, ker ve, bo dogodek zanjo pretresljiv in bo težko razumela, če sploh bo. Medtem, ko se je na delovnem mestu na univerzi razkril, se je na drugem delovnem mestu v muzeju, kjer vodi otroške rojstne dneve in ima pedagoško funkcijo, raje vzdržal.

Ko beseda nanese na spolno usmerjenost, se Max opredeli kot homoseksualen, vendar na spolnost gleda zelo odprto in priznava, da se mu tudi ženske zdijo zanimive. Spolno usmerjenost pojmuje kot variabilno, kot nekaj, kar se pri nekaterih ljudeh skozi čas lahko spremeni. Zdi se mu, da so transseksualne osebe »zaradi svojega intenzivnega ukvarjanja s telesom, spolnostjo, itd. enostavno bolj odprte pri poskušanju novih stvari.« Obenem pa poudarja, da transseksualnosti ne bi smeli zamenjevati s spolno usmerjenost, saj gre za spolno identiteto. »Najprej ugotoviš, kakšno spolno identiteto imaš, in potem še vedno lahko pogledaš ali te privlačijo moški ali ženske.« Ob tej izjavi se pojavi tudi vprašanje spolne identitete – je fiksna ali spremenljiva? Max pomisli in reče: »Najprej bi rekel, da je spremenljiva. Morala bi tudi biti. /.../ Zaradi tega, ker je to spekter. Ni ali-ali, ampak je tudi vmes. Mislim, da veliko ljudi tava sem in tja.« Ko pa pomisli na transseksualnost, na ljudi,

---

⁸⁵ Max ji je le odgovoril: »Sedaj si 30 let imela hčerko. Sedaj sem jaz na vrsti.«

»ki že res zgodaj opazijo, v bistvu sem v napačnem telesu«, se mu zdi, da je spolna identiteta lahko tudi fiksna. »Ker trpijo celo življenje, dokler ni končano ali pa dokler ne gredo svojo pot in svojo pot najdejo.« Tako spolna identiteta zanj ni zgolj spremenljiva ali zgolj fiksna, ampak je lahko oboje, odvisno od človeka. »Mislim, da je to tako individualno kot človek. Pri nekaterih se spreminja, pri drugih ne. Za nekatere je spremenljivo, za nekatere ne.«

Nadalje razlaga, da je se je v glavi že od nekdaj počutil kot moški in dodaja:

To bi rad rekel tudi zato, ker pomeni legitimacijo. Če rečem, takšen sem se rodil, in ne da mi je bilo to privzgojeno ali da sem si premislil, ampak rečem takšen sem, potem imam povsem drugačno pozicijo. Potem lahko rečem *tak sem*. Potem lahko razložim tudi pritisk trpljenja; torej, obstaja razlog, zakaj se moram operirati in vse te stvari. Vedno imam malce strahu pred tem, da to /transseksualnost/ ne bi bilo videno kot motnja. Je motnja spolne identitete, ker...čtetudi nisem bolan, je tu nekaj narobe. In dokler nekaj ni tako, da bi se dobro počutil (kot bi moralo biti, da bi se dobro počutil,) je motnja. Tako to jaz definiram. /.../ Zato sem zelo pazljiv, zelo pazljiv, samo da ne bi zvenelo kot: ne, veseli smo, srečni smo, nismo moteni, ne potrebujemo terapije. Ker potem to pomeni, da bi morali enkrat sami za to plačati. Vesel sem, da je v Nemčiji to bolezen. Ker mi operacijo krije zdravstveno zavarovanje.⁸⁶

Max svojega telesa ne more prenašati in nestrpno pričakuje dan, ko se bo ženskih spolnih znamenj končno znebil, čeprav se zaveda, da določenih spolno specifičnih doživetij nikoli ne bo izkusil (npr. jutranje erekcije, ejakulacije). Trenutno ima silikonsko protezo penisa z modi, ki pa jo običajno nosi le, ko gre na pot kot transseksualna oseba ali moški, doma pa večinoma ne. Čeprav je imel že od nekdaj manjše prsi, si jih prevezuje s posebnim, za to namenjenim životcem. Zelo ga moti, kadar ga ljudje nagovarjajo z ženskim osebnim zaimkom. Kadar namesto on, rečejo ona. Želi si, da bi ga ljudje prepoznali kot moškega, toda jasno mu je, da na percepcijo drugih ljudi ne more bistveno vplivati. Kot pravi sam:

Ne moreš vplivati na to, kako naj te drugi zaznavajo. Ne gre. In tudi ne moreš določiti, da bi te zaznali kot moškega. Lahko le upaš, za to prosiš, lahko to tudi terjaš, ampak ne moreš vplivati na to, kako te vidijo, temveč le na to, kako s tabo ravnajo, shajajo /.../ Nič ne moreš narediti, če človek v svoji glavi še vedno misli, da si ženska.

---

⁸⁶ Operacijo, in hormone, ki jih mora jemati celo življenje, mu bo krilo zdravstveno zavarovanje. V kolikor bi bili potrebni kakšni popravki operacije, mu ravno tako ne bi bilo treba plačati.

S tem se mora ubadati vsak dan, kar je moteče in utrujajoče, četudi ni nujno mišljeno zlonamerno. Vsak dan se bori za to, da bi ga zaznali kot moškega in dlje časa kot traja, da sploh začne s procesom telesne transformacije, težje to zanj postaja. »Brez brade, brez mutacije glasu je pač izredno težko.« To čakanje in stalni boj, da bi ga ljudje zaznali kot moškega so privedli do tega, da se je deloma začel izogibati pogovorom z ljudmi, saj potrebuje več miru, več časa za sebe, ker je vse to tako naporno. Spoznavanje novih ljudi mu predstavlja oviro, saj mora vedno znova razlagati svoj položaj, kar ga le še bolj utruja in opominja na stagnacijo glede telesne preobrazbe, ki traja že več let. Poleg tega mu ni vseeno, kako ga zaznavajo drugi ljudje.

Ni vseeno, ker so transseksualne identitete odvisne od tega, da jih drugi zaznajo v njihovem zelenem spolu. Ker je to tisto, kar si želimo. Tam želimo uspeti, biti sprejeti. Zato obstaja veliko transseksualnih ljudi, ki po operaciji in potem, ko je vse končano, rečejo, sedaj tudi nočem več reči, da sem transseksualen.

Obenem meni, da je transseksualnim moškim lažje kot transseksualnim ženskam; da družba že zaradi mutiranega glasu in brade prej zazna transseksualne moške kot moške kot pa transseksualne ženske kot ženske. Max nasprotuje statičnosti in rigidnosti spolnih vlog, saj se mu zdi pomembno, da so vloge v družbi prožne in spremenljive. Vzgajanje deklic v majhna in ljubka bitjeca, ki vedno posegajo po roza barvi, se mu zdi odvrtno. Je proti umeščanju otrok v kategorije. Všeč bi mu bilo, če bi bili spolni stereotipi odpravljeni in bi bil lahko vsak takšen, kakor hoče in to izrazil na kakršenkoli način hoče. Torej, podpira raznolikost spola in spolnosti, pravico do svobodnega izražanja spolne raznolikosti. Ampak zanj osebno so določeni stereotipi vendarle pomembni, saj mu omogočajo, da se navzven lahko predstavi tako, da je v družbi zaznan kot moški. Pitje piva (četudi mu ne tekne tako zelo), nogomet, avtomobili, rokodelstvo (naredi sam), moška oblačila, kratki lasje, treniranje mišic, metal in punk glasba itd. pojmuje kot signale, ki potrjujejo njegovo moškost, ki sporočajo njemu samemu in okolici, da je moški. Naštete stvari dojema kot moške in ko jih počne, se počuti dobro, ker se počuti moško. Ravno tako meni, da moški manj tuhtajo in se ne jezijo tako hitro, če pa že, potem enkrat res močno. Sicer pa si ni nikoli mislil »ženske so takšne in moški so takšni«, saj se zaveda, da npr. obstajajo tudi nežni in ljubeči moški ali močne ženske in ne le obratno.

Na vprašanje, ali transseksualne osebe presegajo ali utrjujejo binarni spolni sistem je odgovoril sledeče:

Rekel bi, da ga že odpravljajo. Torej, izpodbijajo, da obstajata le moški in ženska. Ampak podpirajo ga, torej vsaj te transseksualne identitete, ki jih imam jaz zdaj v mislih, namreč tiste, ki hočejo iz enega /spola/ v drugega, ja, bi rekel...je že podpiranje, ampak istočasno odpiranje. Pravim sicer, da obstaja nekaj vmes, ampak v bistvu hočem na drugo stran. Ne bom ostal tukaj.

Nadalje, izpostavi, da je odgovor na to vprašanje odvisen od definicije transseksualnosti.

Ampak, če so transseksualne osebe sedaj tudi na sredini in rečejo, da se nočejo opredeliti; zjutraj hočem biti tak, popoldne tak in zvečer nič od obojega. Potem sistem rušijo. Potem bi rekel, da je transseksualnost tudi eden izmed načinov preseganja. Da človek reče, nočem imeti nobenega spola, hočem biti neodvisen od tega binarnega sistema. Ali rad bi malo tako, malo tako.

Torej, v kolikor se k pojmu transseksualnost prišteva tudi ljudi, ki se opredelijo kot nekaj vmes, nekaj drugega ali se sploh ne opredelijo, potem gre za preseganje binarnega sistema. Toda Max poudarja, da transseksualnosti ne razume kot nekaj vmes in pravi: »Za mene so transseksualne osebe, 'sem to in hočem to' ali obratno. /.../ V primeru, da moški hoče biti ženska in obratno, potem ga /binarni spolni sistem/ podpirajo.«

Mimogrede opozori tudi, da je izraz transseksualnost preživet in moteč, ker se pogosto zamenjuje s spolno usmerjenostjo. Kot bolj primerne izraze navede transidentiteta, transspolnost in trans*.

7.1.3 THOMAS

Thomas se je rodil leta 1971. Spomni se, da ni bil »tipična« deklica, »deklica v klasičnem smislu«. Marsičesa, kar se od deklic pričakuje, ni počel.

Torej, nisem se igral s punčkami, nisem hotel obleči kril, in vse, kar so počele deklice, se mi je zdelo trapasto. Raje sem se igral z avtomobili. Takrat sem imel tudi večinoma moške prijatelje, torej druge otroke, dečke, s katerimi sem se rad igral. Tudi v vrtcu. Ali pa sem se npr. igral s sosedovim otrokom (dečkom).

V glavnem pa ga je vedno bolj vleklo k tistim, ki niso bili tako priljubljeni in so veljali za »izobčence«. V otroštvu mu je bilo težko navezovati stike z drugimi otroci, saj je bil vedno bolj plahega značaja. Dokler sta bila starša prisotna, je želel biti z njima in ob njiju. Ko je bil

star 10 let sta se starša ločila. Že ko so živeli skupaj, je bil oče veliko zdoma in tega obdobja z očetom se ne spominja tako dobro. Na misel mu pridejo le posamezne stvari, ki jih je z njim počel in v katerih je užival. Na žalost pa je bilo vedno tako, da so se zgodile le enkrat, četudi jih je Thomas želel ponoviti, saj oče potem ni imel več časa za to. Sicer pa je očeta lahko vedno obiskal, to ni bil problem. Kmalu zatem ali malo pred tem (ne ve natančno), ko se je oče izselil, se je izselila tudi starejša sestra, ki je bila takrat stara 18 let in je živela skupaj s tedanjim fantom, oziroma svojim bodočim možem. Nenadoma je Thomas ostal sam z materjo, do katere je imel kot pravi sam, zelo čuden odnos. Zdaj se zaveda, da je bila ločitev naporna tudi zanj, čeprav mati njega in sestre s situacijo ni hotela obremenjevati in jima je dopustila, da si mnenje o očetu ustvarita sama. Rečenemu navkljub je občutil materino trpljenje, depresijo in negativno energijo, ki jo je oddajala povsem podzavestno. Čez par let, pri 12-ih ali 13-ih letih, se je od matere distanciral, saj mu ni bilo pogodu, da je vedno hotela vse vedeti. Njena pretirana zvedavost je privedla do nasprotnega učinka, saj ji Thomas ni hotel nič več povedati, ne dobrega (zaljubljenost) ne slabega (trpinčenje v šoli). Hotel je imeti nekaj, kar bi pripadalo izključno njemu, kar bi vedel le on. Posledično je moral vse neprijetnosti, ki so se mu pripetile v šoli, prenašati sam. S sestro sta imela takrat zelo dober odnos, njej je lahko marsikaj povedal.

Vedno ga je bilo strah, da bi ostal sam ali da bi moral sam kaj narediti (npr. spoznavati nove ljudi). Vsakokrat, ko je šel v vrtec ali v šolo mu je bilo grozno. Ščasoma je v šoli pridobil tudi nekaj prijateljic. Pri 10-ih ali 11-ih letih se je začel spraševati o ljubezni, saj je bilo vse okrog polno dražljajev (odrasli, množični mediji), ki so namigovali na to, da mora biti ljubezen v heteroseksualnem paru krasna. Tudi on je želel občutiti ljubezen. Zato sta si s prijateljico zamislila, da se morata zaljubiti v fante, ker sta pač deklici. Ob tem opozarja, da »/.../ človek takrat misli, da je tako vnaprej dano, človek sprva o tem ne premišljuje.« Potem sta si s prijateljico ogledovala dečke in jih skušala opozoriti nase, ampak to se ni izteklo tako kot si je Thomas zamislil. Iz te »akcije« se ni nič razvilo, nič čudovitega se ni zgodilo, ni se mu zdelo niti pristno niti prav. Nato je enkrat opazil, da se druge deklice dejansko zanimajo za fante, oziroma, da se po eni strani od dečkov distancirajo, po drugi strani pa želijo z njimi nekaj imeti. To se mu je zdelo povsem nenavadno, nezanimivo in tuje; s tem se ni identificiral. Potem se je pri 14-ih letih zaljubil v sošolko, vendar je trajalo dolgo časa, preden se je tega zavedel. Ker je bila v 80-ih letih homoseksualnost bolj ali manj tabu, svojih občutij ni izpostavljajal in tudi ni vedel, da je ljubezen med istospolnima osebamama mogoča in obstaja.

Sprva sploh ni vedel, kaj njegovi občutki pomenijo, šele pozneje je ugotovil, da je to povezano z ljubeznijo. Ker je že od nekdanj rad bral, je odšel v knjižnico, da bi o homoseksualnosti kaj več izvedel, vendar prav veliko gradiva ni našel (ni bilo tako enostavno kot dandanes). Izvedel je, da obstaja nekaj, kar se imenuje biti lezbičen in sklepal je, da je verjetno lezbijka. Tako se je poimenoval in se postopoma s tem identificiral. Ko je bil star 18 ali 19 let je v bližnjem večjem mestu našel lezbično skupino in se ji pridružil. Bil je tudi v kriznem centru za ženske. Poleg tega je prišel v stik s feminizmom, s čimer se je identificiral. Pravzaprav je iskal nekaj, kar bi mu zagotovilo občutek pripadnosti, ki ga že od rojstva naprej ni občutil. Iskal je nekaj, kar bi lahko opredelil kot dom in mislil, da ga je v kriznem centru za ženske in lezbični skupini našel. Kmalu je ugotovil, da tudi v okviru lezbične manjšine obstajajo »določene dogme ali šablone ali predstave« o tem, kakšen moraš biti, da se lahko poimenuješ kot lezbijka. Te norme je Thomas dosledno upošteval in jih prevzel, ne da bi o tem nadalje premišljeval. In tako je bilo kar nekaj časa.

Po realki⁸⁷ je odšel na gimnazijo, kjer je vstopil v novo šolsko okolje. Končno ni bil več izobčenec, počutil se je veliko bolje in zopet si je lahko poiskal nove prijatelje. Na gimnaziji je njegovo pozornost pritegnila določena oseba, ki je sedela v ozadju. Sošolko je povprašal: »Kaj pa je to za en tam zadaj, ki sedi z drugimi?« Sošolka pa mu je odvrnila, da to ni on, ampak je dekle z imenom Tina. Thomas je bil popolnoma presenečen in ni mogel verjeti, da je dekle, saj je izgledala kot deček in bil je prepričan, da tudi je deček. Potem sta se s Tino spoprijateljila, kar se mu je zdelo izredno vznemirljivo in zanimivo – »Žensko bitje, ki pa je absolutno netipično.« Na začetku je domneval, da je zagotovo lezbijka, ampak ni bila, saj je kmalu izvedel, da jo privlačijo večinoma starejši moški. Nikoli pa ni ničesar rekla o tem, da ima izrazito moški stil oblačenja, ker bi se počutila kot moški. Tina je bila seznanjena s Thomasovo spolno usmerjenostjo, ki jo je sprejela. Malo pred maturo je odšla v Švico, saj si je že od nekdanj želela odseliti iz Nemčije. Kljub njeni selitvi sta ohranjala stike preko dopisovanja. Od takrat naprej se je precej selila in občasno prišla na obisk tudi v Nemčijo.

Ko je končal šolo, tj. izobraževanje za knjižničarja, je začel opravljati poklic. Toda v službi ni bil zadovoljen, saj se je zaradi obilice dela in konstantnega časovnega pritiska počutil psihično preobremenjeno. Mukoma je odhajal na delo. Nato pa mu je tedanja prijateljica rekla, da je tako nadarjen za jezike in ga spodbudila, da bi svoj talent lahko poskusil unovčiti.

---

⁸⁷ Nemški šolski sistem se razlikuje od slovenskega. Realka je neke vrste poklicna šola.

Ideja je postala realnost, saj je začel študirati prevajalstvo. To obdobje, oziroma ta študij je označil kot skoraj najboljši čas njegovega življenja. Povsem se je razcvetel, počutil se je svobodno, ampak tam ni prebival. Študiral je v mestu Heidelberg, živel pa približno 100 km stran, v mestu Ludwigsburg, skupaj s tedanjo prijateljico. Thomas dandanes meni, da je bil vzrok, zakaj se ni preselil, strah pred osamljenostjo. Enostavno ni hotel zapustiti celotnega kroga prijateljev. Nekega dne, ko je še študiral in bil star okrog 30, ga je spet obiskala Tina in mu razkrila, da končno ve, kaj je bilo ves čas narobe. Od nekdaj je vedela, da ni lezbična, ampak nekaj vendarle ni bilo prav. Potem pa je izvedela, da se počuti kot moški, vendar ima napačno (žensko) telo. Da je torej transseksualni moški. Thomasu to ni predstavljalo nobene ovire. Čeprav je bila, oziroma bil v Nemčiji le nekaj dni, sta skupaj vseeno preživela nekaj časa. Dogodek, ki se mu je vtisnil v spomin je bilo njegovo nenadno mačistično obnašanje, česar Thomas še dandanes ne prenaša in tudi takrat tega ni mogel sprejeti. Ves čas je bil prepričan, da imata dobro prijateljstvo in da se dobro razumeta, potem pa je bilo nenadoma tako drugače. Kar naenkrat se ni mogel več identificirati, ni mogel razumeti, kaj počne. Tako v mislih kot tudi z emocionalnega vidika se je s tem dogodkom in vsem, kar je le-ta sprožil, ukvarjal še tedne. Toda to ni bilo prvič, da je slišal za transseksualnost. V zgodnjih 20-ih letih, ko je stanoval še doma in se je zelo zanimal za teniško igralko Martino Navratilovo, je mimogrede odkril film *Second Serve*⁸⁸, ki si ga je takrat ogledal skupaj z najboljšo prijateljico Tina (še pred razkritjem). Film ga je resda zelo fasciniral, toda občutka, da bi imel z igralkino izkušnjo transseksualnosti skupno točko, ni imel. Poleg tega mu ni prišlo na misel, da je mogoča tudi obratna situacija. Še dandanes se mu zdi zelo nenavadno, da je njegova najboljša prijateljica, oziroma njegov najboljši prijatelj 10 let prej ubral to pot, medtem ko je on sam potreboval še dodatnih 10 let, da je razumel. V času študija se je zaljubil v docentko angleščine, ki je odražala neko androginito, kar ga je močno prevzelo. Njen nastop si je vselej interpretiral kot lezbičnega in prepričan je bil, da je homoseksualna. Pozneje se je izkazalo, da ni in da je poročena. Čeprav se ni nič zgodilo in je bil sprva precej potrpt, mu je njegova zagledanost polepšala in popestrila študij ter privedla do manjšega preobrata glede njegove zunanje podobe. Vse odkar se je identificiral kot lezbijka, je mislil, da se mora oblačiti bolj moško. Njegovo prepričanje je bilo, da se lezbijke oblačijo moško, sicer niso lezbijke, medtem ko je androginito zelo občudoval tako pri ženskah kot tudi pri moških. »Vendar ta androginito /docentke/ je bila drugačna kot to, kar sem jaz kot lezbijka takrat živel, to butch,

---

⁸⁸ Biografski film prikazuje zgodbo transseksualne ženske, ki je bila kot Richard Radley uspešen očesni kirurg in profesionalni igravec tenisa, potem pa se odločila za operativno spremembo spola in zaživela kot Renée Richards.

to fantovsko nastopanje, ali tako. To je nekaj drugega, se zdi meni. Zaradi tega sem opazil, da je v tej androginiosti neka ženskost, ki je izredno privlačna.« Docentka se je npr. ličila, česar on ni nikoli počel, a je tako pritegnilo njegovo pozornost, da je poskusil še sam. Skozi svojo lastno androginiost si je dopustil veliko večjo mero ženskosti kot kdajkoli prej. Popolnoma se je spremenil, saj se je začel ličiti, lakirati nohte in bolj ženstveno oblačiti (toda, kot pravi sam, ni šel tako daleč, da bi nosil krila).

Konec leta 2000 je zaključil študij in tri leta kasneje preko oglasa, v katerem je iskal sestanovalko, spoznal partnerko, čeprav je ni iskal in ni želel imeti odnosa. Oglasila se je in mu priznala, da v bistvu ne potrebuje sobe, ampak jo bolj zanima on, ker je napisal tako zabaven oglas.⁸⁹ Ko sta se srečala, je bila to zanjo ljubezen na prvi pogled, medtem ko on na začetku ni bil ravno nadušen. Njej pa se je zdelo tako krasno, da je končno spoznala lezbijko, ki se šminka. Po daljšem omahovanju z njegove strani sta vendarle začela zvezo, ki je po njegovemu mnenju trajala presenetljivo dolgo. Več let je bilo lepo, z njo se je počutil res dobro in imel je občutek, da je lahko točno takšen, kakršen je. Potem pa se je enkrat zalomilo pri spolnem življenju in Thomas si ni znal razložiti, kaj. Veliko je premišljeval, ker si je z njo želel biti in ostati skupaj. Poleg tega se je malo pred božičem, ko je nakupoval darilo za svojega nečaka zgodilo še nekaj. Odločil se je, da bo nečaku za rojstni dan poklonil več spodnjih hlač (boksaric) s kakšnim bolj originalnim motivom, ki jih je iskal na internetu in po trgovinah. Nenadoma se je ukvarjal z moškim spodnjim perilom in to dejanje je nekaj sprožilo. Začel je obiskovati spletne strani namenjene homoseksualnim moškim in z njimi klepetal, nato pa je imel slabo vest, ker se je predstavljal z lažno identiteto in si izmišljeval določene stvari. Bil je povsem zmeden, ni se mogel več umestiti, ni si znal obrazložiti, kaj ga je pritegnilo k temu, kaj se mu je zdelo tako razburljivo pri homoseksualnih moških, ipd. Potem se je spomnil na Tino, oziroma zdaj že Larsa in v njegovih mislih je lebdela beseda transmoški. »In to je bilo, kako naj rečem, rojstna ura moje trans identitete. Moje ozaveščanje.« Obenem dodaja, da sprva to ni bilo tako preprosto in enoznačno. Pri njemu ni bilo tako, da bi lahko rekel, da je takrat končno vedel in mu je bilo potem vse jasno, ampak je šlo za proces. Dolgo časa je o tem razmišljal in bil obremenjen s tovrstnimi mislimi. Naporno je bilo predvsem zato, ker se je poleg transseksualne pojavila še homoseksualna komponenta. Mislil si je: »Torej, nisem le transmoški, ampak sem tudi homoseksualen.« In to mu je bilo zelo čudno. Sklenil je, da bo poklical Larsa (včasih Tina), saj je menil, da bi bilo dobro, če bi

---

⁸⁹ Oglas se je glasil: lezbična soba išče novo sestanovalko.

mu povedal, kaj se z njim dogaja. Navsezadnje je bil njegov najboljši prijatelj transseksualni moški in bi mu lahko ponudil oporo in pomoč. Na njegovo razočaranje Lars tega ni storil, vsaj ne tako, kakor si je zamišljal. Reagiralo je bolj zadržano, ga opozoril naj dobro premisli in mu ni dal neke potrditve. Danes se zdi Thomasu bolje, da je bilo tako, saj vsaj ve, da je bila odločitev »iti to pot« res njegova. Lahko bi se namreč zgodilo, da bi nanj zvalil krivdo, v kolikor bi bilo kasneje karkoli narobe. Naslednji korak je bil izredno težaven, saj je moral partnerki obrazložiti svoje spoznanje, da je homoseksualni transseksualni moški. Objokana je nazadnje situacijo sprejela in mu še naprej stala ob strani. Razšla sta se šele pred nekaj leti.

Ko je Thomas dokončno vedel, da je pravzaprav transseksualni moški, si je v južni Nemčiji, kjer sta takrat s partnerko živela, našel psihiatrinjo, endokrinologinjo, transseksualno podporno skupino, itd. Skratka, poskrbel je za vse, kar je bilo potrebno za uresničitev telesne transformacije. Približno slabo leto pozneje sta se skupaj preselila na sever Nemčije.⁹⁰ Z medicinsko oskrbo glede transseksualnosti, razen nekaj izjem, ni imel pretirano slabih izkušenj. Eno slabo izkušnjo je imel s splošnim zdravnikom, ko je bil v majhnem, bolj podeželskem kraju Barmstedt v zvezni deželi Schleswig-Holstein (severna Nemčija). Iskal je splošnega zdravnika, če bi slučajno zbolel ali se kakorkoli poškodoval. Nadalje, je potreboval še napotnice za psihiatra, endokrinologa, itd., ki jih je lahko izdal le zdravnik. Prišel je do nekoliko starejšega zdravnika in mu objasn timer svojo celotno zgodbo. Zatem mu je zdravnik odvrnil »Mislim, da za kaj takega pa jaz nisem. Rajši si poiščite koga drugega.« Šele ko je prišel ven iz ordinacije, se je zavedel, kako ga je zdravnik ravnokar obravnaval. Bil je osupel in jezen. Sicer pa z osebjem, ki je bilo specializirano za transseksualni fenomen ni imel težav. Res pa je, da je bilo njegovo zdravljenje bolj zapleteno in dolgotrajno ravno zaradi selitve. Stalno je hodil sem in tja. Nato je potreboval novega psihiatra in ker je njegov tedanji psihiater izhajal iz okoliša, kamor sta se preselila, mu je dal določene naslove tako, da je Thomas takoj vedel, h kateremu psihiatru lahko gre. Preden mu je bila odobrena prva operacija (kirurška odstranitev prsi), je moral opraviti t. i. »resničnostni življenjski test« in približno eno leto živeti v moški vlogi. Bil je že povsem neučakan, saj je dolgo čakal na psihiatrovo indikacijo, da je primeren za operacijo. Vsekakor se mu zdi, da se je vleklo v neskončnost, kar mu ni bilo prijetno. Thomas priznava, da je psihiatru svoja homoseksualna nagnjenja prikrival, ker ga je bilo strah. Strah pred tem, da bi ta informacija lahko učinkovala kot izločitveni kriterij in posledično ne bi dobil zelene luči za medicinsko oskrbo in kirurške

---

⁹⁰ Pri tem poudari, da selitev ni bila povezana z njegovo transseksualnostjo. Nista se preselila v smislu novega začetka, kjer ga nihče ne pozna, torej z namenom, da bi ga povsod prepoznali za moškega.

posege.⁹¹ Po odobritvi indikacije je začel jemati hormone, kar mu je povzročilo rast brade (čeprav je pri njemu trajalo dlje kot si je mislil) in po približno pol leta mutacijo glasu. Faloplastije še ni opravil, saj gre za zelo zahtevno operacijo in visoko tveganje.⁹² Je precej razdvojen. Po eni strani bi rad imel operacijo, da bi se v določenih okoliščinah lahko bolj svobodno premikal (npr. v savnah in podobno) in bolje počutil. Po drugi strani pa ni prepričan, če bo rezultat optimalen. Zato je to povezano tudi z visokim tveganjem. Opazil je, da so mu hormoni stabilizirali njegova nihanja razpoloženja in počutje. Zdi se mu, da ni več tako čustven kot včasih, oziroma da svojih čustev ne izraža več tako očitno in navzven.

Thomas se ne spominja, da bi v vrtcu doživel zavračanje. Resda se je vedno družil posebej z enim prijateljem, vendar neprijetnih spominov na vrtec nima. Zavračanje in obsojanje je občutil pozneje v šoli. Najprej, pri 14 letih ob razkritju lezbištva. Svojima najboljšima prijateljicama je na šolskem izletu namreč navdušeno povedal, da je zaljubljen v sošolko. V tistem trenutku nista rekli popolnoma nič, ko pa je naslednji dan prispel v šolo, je bil brez kakršnegakoli pojasnila nenadoma čisto sam, brez prijateljic in prijateljev, popoln izobčenec. Večina razreda ga je zasmehovala, trpinčila in šikanirala, medtem ko so preostali le mirno spremljali dogajanje. Bolj kot nad sošolci in sošolkami je bil razočaran nad učitelji, ki pogosto sploh niso ukrepali.⁹³ Razkritje družini mu je predstavljalo ogromno breme. Družini ni hotel povedati, zaradi česar se je počutil še bolj osamljenega. Nekje pri 16-ih ali 17-ih letih je svojo homoseksualno identiteto razkril sestri, ki je to dobro sprejela. Izredno težko mu je bilo to izustiti, saj si je zamišljal vse možne scenarije, kaj bi se lahko potem zgodilo. Ampak sestra je odreagirala povsem mirno in ji to ni predstavljalo nobenega problema.⁹⁴ Takrat je dobila tudi prvega otroka in Thomas je pri njej preživel veliko časa, ji pomagal in se igral z nečakom. Podobno je sestra odreagirala na razkritje njegove transseksualne identitete. Vendar ji takrat tega ni povedal osebno, ampak kar preko pisma, saj je on živel na severu, ona pa na jugu Nemčije. Ko je dobila pismo, ga je poklicala po telefonu. Z materjo je bilo drugače, saj ji marsičesa ni hotel povedati, ker je hotel določene stvari obdržati za sebe. Toda mati je enkrat

---

⁹¹ Zdaj se mu zdi, da mu je v principu storil krivico, ampak takrat ni vedel, kako bi reagiral in si tudi ni drznil tega izvedeti. Kasneje, ko je bilo že vse opravljeno, je govoril s svojim psihiatrom in mu odkrito povedal, da se je v tem času od svoje partnerke ločil, saj se v glavnem definira kot homoseksualnega. Toda psihiater niti z očesom ni trenil. Medtem ko pozna primere iz transseksualne skupine, kjer psihiatri ali terapevti ravna po načelu, »če nisi heteroseksualen, potem je to bedarija«.

⁹² Strinja se, da je faloplastija bolj zahtevna kot vaginoplastija.

⁹³ Thomas v retrospektivi meni, da so bili takrat vendarle vsi stari nekje med 13 in 15 let in so bili tudi sami ».../ v situaciji, ko niso vedeli ali so riba ali meso ali kaj pravzaprav.« Niso vedeli kaj hočejo, kdo so, ipd. tako, da mu je njihovo vedenje (mobing in pasivno spremljanje dogajanja) deloma razumljivo.

⁹⁴ Rekla je: »Kljub temu si moja sestra.«

sama od sebe začela dajati opombe. Glede na to, da se Thomas ni nič zanimal za fante in ni bil ženstven, ampak »absolutno netipičen« in da je mati imela funkcijo opažanja, je bilo razkritje slej ko prej neizogibno. Mati ga je enkrat direktno vprašala, če je lezbijka in priznal ji je. Zdelo se mu je grozno, ker je mati nazadnje izvlekla iz njega nekaj, kar je hotel obdržati zase. Mati pa je bila zelo razočarana in ni razumela, zakaj ji ni povedal že prej, saj je bila zelo tolerantna oseba, česar se je Thomas prav tako zavedal. Konec koncev je sprejela tudi njegovo transseksualnost. Nekoč, ko ni več živel doma, je materi omenil prelomni dogodek z Larsom. Mati se je le malce začudila in ga vprašala, kako je z njim; če bi si morda tudi on želel operacijo. To je zanikal, saj je bil absolutno prepričan, da je pač lezbijka in si ni mislil, da bi bil ta dogodek lahko povezan tudi z njim.

Čeprav se je sprva vselej zaljubljal v ženske in ga moški niso niti malo zanimali, se je njegova spolna usmerjenost tekom tretjega desetletja življenja spremenila. Pred transformacijo se je opredeljeval kot homoseksualna ženska (lezbijka), ampak nenadoma so ga vedno bolj privlačili moški in sedaj se definira kot homoseksualni moški (gej). Ali drugače rečeno: ko se je zavedel, da je transseksualni moški, je obenem spoznal, da je tudi homoseksualen moški. Ta nenadna sprememba se mu zdi zanimiva uganka, čeprav že na osnovi konkretnih primerov drugih transseksualnih moških ve, da se spolna usmerjenost razlikuje od človeka do človeka in lahko variira. Skratka spolno usmerjenost razume kot kontinuum, kjer je vse možno. Nasprotno pa za spolno identiteto misli, da je določena in ni spremenljiva. »Definicije so spremenljive, ampak identiteta kot takšna, mislim, da ni spremenljiva.«

Temeljno raziskovalno vprašanje magistrskega dela se mu je zdelo težko in po krajšem razmisleku je dejal, da na prvi pogled transseksualne osebe binarni spolni sistem utrujejo in se mu v principu prilagajajo. Kajti transseksualne osebe s pomočjo medicinskega poseganja poskrbijo za to, da »potem zopet vse drži«, s čimer se umestijo v okvire binarnega sistema in binarnega razmišljanja. Nazadnje uredijo še formalnosti glede dokumentov in tako tudi v pravnem smislu spadajo v sistem.

Ker potem lahko v vprašalniku zopet jasno prekrizam moški in povsod me bodo zaznali kot moškega. V tem oziru ga seveda potrjujem. /.../ Ampak osebno se mi vendarle zdi, da ne obstajata le 2 spola. Da je to preveč enostavno. Da je ta sistem preveč površinski. Sicer ne vem, kako bi lahko človek to konkretno uprizoril, ampak jaz...Želim si že, da bi se oddaljili od te miselnosti 2 spolov. Ker opažam, da obstaja veliko več kot zgolj 2 spola. Ne obstajajo le ženske, ki so takšne in takšne in moški, ki so taki in taki. Tudi sebe ne vidim kot tipičnega moškega,

upoštevajoč, da nisem le transseksualni moški, ampak tudi homoseksualen ali morda tudi biseksualen.

Medtem ko njegov najboljši prijatelj trdi, da je sedaj po transformaciji povsem normalen moški ter še naprej hoče biti le povsem normalen moški in nič drugega, Thomas sebe dojema ravno nasprotno.

Dolgo časa tudi jaz nisem želel nič drugega kot biti povsem normalen moški, seveda si želim biti zaznan kot moški po eni strani, ampak po drugi strani...se ne vidim kot povsem normalnega moškega. Mislim, da četudi ne bi bil homoseksualen, se ne bi videl kot povsem normalnega moškega. Ja, ker nisem čisto normalen moški, imam drugačno zgodovino. Čeprav se nisem nikoli počutil kot ženska, v tem smislu, ampak sem imel izkušnjo, ki je v nasprotju z večino 'normalnih' moških ali moških, ki so prišli na svet kot moški. Torej imam izkušnjo, ki si jo delim z ženskami. Vem kako je, če imaš menstruacijo ali vem celo, kako je imeti prsi, čeprav mi niso bile všeč in jih nisem hotel imeti. Vem celo, kako naj rečem, kako je emocionalno imeti žensko telo. /.../ Ker imam to izkušnjo, seveda nisem normalen moški. Torej, včasih sem popolnoma žalosten ali malce zagrenjen, no ja, predvsem žalosten, ker mislim nekako...Gledam, kako se nekje zunaj na cesti igrajo dečki, in si mislim, Oh, to sem zamudil, tega nisem imel. Enostavno nisem mogel biti deček. V bistvu sem bil, ampak konec koncev nisem moral to biti, kar tako. In potem jim nekako zavidam. Po drugi strani...hm...imam tudi nekaj, česar številni drugi ljudje nimajo. Torej, imam 2 perspektivi. Večina ljudi tega za sebe ne more trditi.

Izhajajoč iz njegove izkušnje pravi, da je na temu svetu ali vsaj v tej družbi dejansko lažje biti moški, saj se moški ne sooča s tako veliko predsodki.⁹⁵ Gre za veliko res majhnih stvari, ki v vsakdanjiku sploh niso opazne in ne vzbujajo pozornosti. Vsekakor je mnenja, da se je po svetu »/.../ lažje premikati kot moški. Torej, v ženskem telesu sem imel vedno občutek, da bom predvsem od moških ocenjevan. Nisem se mogel čisto prosto, svobodno premikati. Nisem mogel početi, kar sem hotel.«

7.1.4 ANA

Ana je stara 44 let in njeni prvi spomini segajo v čas, ko je bila stara 3 leta in je z družino živela v majhni katoliški vasici v Avstriji (okrog 200 prebivalcev). Odraščala je v času, ko ni bilo na voljo toliko raznolikih virov informacij in glede svojega problemu ni mogla nikogar

---

⁹⁵ Pri tem navede konkretni primer iskanja službe in diskriminiranje žensk zaradi potencialne nosečnosti, ki nekaterim podjetjem predstavlja tveganje. Ali razliko v obravnavanju med moškim in žensko, kadar avtomehaniki popravljajo pokvarjen avto.

vprašati. Čeprav se pri 3 letih še ni zavedala, da je deklica, jo je zelo motil odnos, kakršnega so imeli ljudje do nje. Z njo so namreč ravnali kot z dečkom in to se ji je zdelo narobe, ampak ni vedela zakaj. Zmedenost se je pojavila predvsem, kadar se je igrala z drugimi otroci. Če se je igrala z deklicami, je bilo vse harmonično, če pa se je igrala z dečki, je bilo ravno obratno, saj so jo obravnavali kot deklico. Deklice so jo sprejele medse, imele so jo tako rečeno za eno izmed njih, zato je tudi nikoli niso zavrnilo tako kot npr. druge dečke. Skratka, že kot zelo majhnemu otroku ji je postalo jasno, da ni deček, temveč deklica. To spoznanje jo je pri štirih letih tako razveselilo, da je ponosno stekla domov, in materi povedala, da končno ve, kje tiči problem – »Sem deklica!« Mati ji je odvrnila, da ni deklica, saj ima vendar 'ptička' med nogami. Ker so se otroci poleti, ko je bilo zelo vroče, nemalokrat igrali tudi goli, je Ana vedela, da je njeno telo takšno kot ga imajo dečki. V sledečih letih je svoji materi vedno znova poskušala pojasniti, da resda izgleda kot deček, toda je v bistvu deklica. Ko se je v vasi to razvedelo, so ljudje pričeli pritiskati na starše, češ naj svojega sina že spravita k pameti. To je bilo težko obdobje tudi zato, ker sta ji starša predstavljala pomembni, vsevedni in vsemogočni avtoriteti, ki se jima kot otrok ni upala zoperstavljati ali jima ugovarjati. Načini, kako so jo starši in drugi odrasli ljudje obravnavali, so jo zelo prizadeli.

Če te starši enostavno nočejo razumeti, če te starši nikoli ne pokličejo po tvojem imenu, če te starši vedno pokličejo po deškem imenu, čeprav si jim že ne vem kolikokrat rekel, da nisi deček, da si deklica, da te morajo klicati Ana. Oni pa te vedno pokličejo Herbert, Franz ali Harmuth ali kako drugače. Doživiš čas, ko sicer veš, da obstajaš, ampak v odraslem svetu ne doživiš, da obstajaš. Ker ne boš nikoli nagovorjen, ne boš nikoli obravnavan kot ti, ne smeš nikoli nositi svojih oblek, ne smeš se nikoli smejeti tako, kot se smeješ; se jokati, tako kot jokaš; ne smeš tako teči kot tečeš; enostavno ne smeš biti. Ne smeš biti. Če bi lahko bil, bi podoba sveta odraslih bogov zlomil. In tega nočejo. Hočejo, da se njihova podoba sveta ohrani, ostane. Ne more biti, da nekaj obstaja, česar sploh ni.

Ker Ana ni odnehala, so jo pri šestih letih, leta 1976, poslali na zdravljenje v psihiatrično kliniko v Salzburg. Doživela je elektrošoke, zapiranje v temne prostore, potiskanje v ledeno mrzlo vodo in konstantne grožnje, naj neha govoriti, da je deklica.⁹⁶ Pogoj za prenehanje mučenja in odpust iz klinike je bilo priznanje, da je deček. Ne spomni se, koliko časa je bila v kliniki. Spomni pa se, da so jo nazadnje vendarle zlomili in izredno prestrašili, zaradi česar je

---

⁹⁶ Poleg tega je doživela tudi nekaj stvari, ki so jih počeli odrasli moški in o katerih ni želela govoriti.

prenehala govoriti kdo dejansko je. Še dolgo časa zatem jo je bilo na smrt strah, da bi se to ponovilo.⁹⁷

Potem sem prišla domov in bila povsem uničena in vsi ljudje so videli, da sem čisto uničena in kljub temu so rekli, 'Sedaj je končno pozdravljen. Končno je zdrav.' To pomeni, da so ljudje videli otroka, ki je popolnoma uničen, ki se popolnoma čudno obnaša, ampak vsaj ne trdi več, da je deklica. In zato je otrok zdrav.

Sčasoma je šla v šolo. V šoli je sedela poleg deklice, s katero sta se poznali že od prej in katera jo je že od nekdaj zaznavala kot deklico. Postopoma je Ana pozabila na muke in bolečine, ki jih je doživela in se zopet začela smejati. Potem pa je slišala odrasle govoriti, da se že spet smeji kot deklica, joka kot deklica, teče kot deklica, itd., kar jo je izredno prestrašilo.⁹⁸ Zaradi strahu pred grožnjo se je prenehala smejati, jokati, tekati naokrog, oziroma sploh karkoli delati. Vsak večer preden je šla v posteljo je molila in skušala govoriti z bogom. Boga je prosila naj to med spanjem popravi, kajti »vsakdo se lahko zmoti.« Nato je odkrila sanje, ki so ji pomagale. Po eni strani je imela sanje, v katerih je vedno znova na različne načine telesno postala deklica in končno smela obstajati. Po drugi strani je večkrat sanjala tudi, da je bila ubita in vesela, da se je njeno trpljenje končalo.⁹⁹ Njeno hrepenenje po ustrezni telesni podobi jo je privedlo do večkratnih poskusov samomora. Ko je bila stara približno 9 let je pri predmetu spoznavanje narave in družbe izvedela, da se določene živali kastrira, zakaj se jih kastrira in kaj se potem z njimi zgodi. Pritegnil jo je zlasti odgovor na zadnje vprašanje, saj je razkril, da dovolj zgodaj kastrirani samci ne razvijejo moških značilnosti. Kmalu je ugotovila, da ima tudi ona moda in pomislila, »če mi jih ne odstranijo, bom kasneje dejansko tako izgledala kot moj oče«. Vedno so ji vsi govorili, da bo kasneje postala »tako velik in močan« kot njen oče, česar se je zelo bala in česar si nikakor ni želela, saj je menila, da mora izgledati kot mati ali kot kakšna ženska iz vasi. Zagrabila jo je panika. Kadarkoli je v vas prišel veterinar ali obrezovalec svinj, je bila prisotna in proseče spraševala, če bi to lahko naredili tudi pri njej. Ker je bil odgovor vselej nikalen, se je odločila vzeti stvari v svoje roke. Še naprej je spraševala in pozorno poslušala vse, kar so ji razložili o izvedbi kastracije. Polagoma je znanje osvojila in si kupila vse potrebno za kastracijo (nož, povoje,

---

⁹⁷ Rečeno ji je namreč bilo, da bodo izvedeli, prišli po njo, jo za vedno zaprli v kliniko in nikoli več ne bo videla svoje družine, v kolikor bi spet začela trditi, da je deklica.

⁹⁸ To je bilo namreč skorajda tako kot, da bi zopet začela trditi, da je deklica. Grožnja, ki so jo izrekli na kliniki, pa ji je še vedno odmevala v glavi.

⁹⁹ Ana je mnenja, da sanje ne kažejo, kakšne želje ima človek, ampak kakšne potrebe. Nadalje, razlikuje med željo, ki »se producira preko iluzij« in potrebo, pri čemer našteje potrebo po potešitvi lakote, žeje, ipd. »In vsak človek ima tudi potrebo po skladnosti med 'jaz sem' in 'izgledam kot'. To je povsem normalna potreba.«

material za dezinfekcijo). Ko je nekje pri 11-ih ali 12-ih letih opazila, da se puberteta začenja in se bo telo pričelo spreminjati, se je poskusila kastrirati. Vendar zaradi bolečin ni zmogla. Ker ji ni uspelo in se je zavedla, da pubertetniške telesne preobrazbe ne bo prenesla, ni imela nobenega upanja več za prihodnost. Sredi noči je splezala na streho hiše in hotela skočiti z glavo navzdol na betonirani uvoz v garažo.

Ni mi treba doživeti rast brade, ni mi treba doživeti mutacije, ni mi treba doživeti razširitve ram namesto medenice, ni mi treba doživeti, da bi izgledala tako kot moj oče. In ne doživeti kako je, če niti slučajno ne izgledaš kot ženska. Povsem napačno življenje. Že do tedaj je bilo življenje za mene napačno in potem...ampak takrat imaš še otroško telo, ki je do neke mere nevtralnno. /.../ Ko je človek v takšni situaciji, ne konča svojega življenja, ker človek nima življenja, ki bi ga lahko končal. Edino, kar človek konča, je ne-življenje.

Čeprav se je sprva veselila konca svojega trpljenja ter se pri sebi že od vseh poslovila, tega nazadnje ni storila. Premislila si je zaradi spomina na pogreb nekega otroka in njegovih žalujočih staršev, ki mu je slučajno prisostvovala, ko so z godbo igrali na nekem drugem pogrebu nedaleč stran.¹⁰⁰ Nenadoma ji je prišlo na misel, kaj bi se potem zgodilo z njenimi starši. Bila je povsem v precepu med »Ne, tega ne smem storiti svojim staršem!« in »Moram skočiti, tega ne bom vzdržala!« Naenkrat je omedlela, pristala na strehi in ko se je prebudila, skozi okno splezala nazaj v hišo. Nihče ni ničesar izvedel. Nadalje, je morala je paziti, da na spodnjem perilu ne bi bilo sledi krvi. Imela je obvezo, a nihče ni ničesar opazil. Razmišljala je, kako bo šlo naprej, kaj naj naredi. Mesece dolgo je bila močno travmatizirana in v šoku. Ugotovila je, da se je situacija le še bolj poslabšala, saj se je njeno telo začelo spreminjati v absolutno nasprotje. Njeni strahovi so se pričeli uresničevati. V sebi je še vedno čutila razkol, ki ga ni upala zaupati nikomur. Nato si je domislila, da bi svojo smrt skušala prikazati kot nesrečo in tako omiliti stigmo in trpljenje, ki bi ju občutili starši.¹⁰¹

Prvega poskusa se je lotila pri 14-ih letih pri pouku telesne vzgoje, kjer se je pri izvajanju salte namenoma spotaknila in z glavo pristala na tleh namesto na blazini. Ni umrla, ampak se je močno poškodovala. Bila je zelo jezna, saj je to pomenilo, da mora tako živeti naprej. Drugič si je kot 16-letnica življenje prizadevala končati pri smučanju. Pozimi so se pogosto odpravili smučati k sorodnikom, ki so živeli v gorah. Tam je bila soteska, kjer so se otroci

---

¹⁰⁰ Ana je z devetimi leti začela igrati na krilni rog v godbi. Pri 6 letih se je naučila igrati na plastični otroški saksofon in malo pozneje na kljunasto flavto.

¹⁰¹ Zdelo se ji je, da je za starše veliko bolj tragično, če otrok stori samomor kot če umre v nesreči. V prvem primeru si namreč marsikaj lahko očitajo in zato trpijo.

navkljub prepovedi vozili, da bi se preizkusili v pogumu. Pogosto so nekateri umrli. Ko je Ana to slišala, je sestrično poprosila, naj ji pokaže to sotesko. Skočila je notri, zaprla oči in upala, da bo treščila v skalo in umrla. Res je silovito udarila ob skalo in se zelo poškodovala, toda ostala je živa. Prišla je gorska reševalna služba in jo odpeljala v bolnico, kjer so jo operirali. Spet jo je popadla jeza, ker ji ni uspelo. Ko je dopolnila 19 let, je imela že izpit za avto. Na televiziji je nemalokrat videla prizore, v katerih se avto nekam zaleti in eksplodira. Ker je bila pri vaških gasilcih, je pogosto videla nesreče in poznala nekatera mesta, kjer so se zgodile še posebej velikokrat. Peljala se je na eno izmed tovrstnih mest in se z veliko hitrostjo zaletela v steno. Avto se je prevračal in občutila je veselje ob misli na konec. Vozilo ni eksplodiralo, prišli so gasilci, ki so bili obenem prijatelji, in jo izrezali iz avta. Spet je preživela in njeno trpljenje se je še naprej stopnjevalo. Pri 21-ih letih se je v vasi pozno zvečer zapeljala v transformator. Kljub obilici iskric, avto ni eksplodiral in bila je besna. Pretekli sta še 2 leti, ko je že petič hotela svojo smrt prikazati kot nesrečo. Poznala je še eno nevarno mesto, kjer je vedno znova prihajalo do težkih nesreč med avtomobili in tovornjaki s smrtnimi izidi. To je bil kraj, kjer se je stranska pot križala s hitro cesto, po kateri so tovornjaki vozili zelo nagloma, da bi se potem lahko povzpeli po klancu. Prepričana je bila, da ji bo tokrat uspelo. Čakala je pri križišču in ko je zaslišala tovornjak, je speljala ven na križišče. Tovornjak s prikolico je zapeljal čez njen avto in vse je letelo počez in povprek. Gasilci so jo morali ponovno izrezati iz avta. Ana ni imela nobenih zlomov, razen nekaj prask na obrazu ji ni bilo nič. Ljudje so si njeno jezo razlagali kot šok. Ker si je tako brezpogojno želela umreti, na voznika tovornjaka niti pomislila ni, kar dandanes obžaluje. Kasneje je izvedela, da se je tovornjak pripeljal iz izdelovalnice krst, ki se je nahajala v rojstni vasi njenega očeta, okrog 2050 km stran od njihovega trenutnega prebivališča. Vse do zadnjega kotička je bilo napolnjeno s krstami in »/.../ nobena ni bila določena za mene.« Čeprav ni veren ali spiritualen človek in ne verjame v usodo ali kaj podobnega, je potem dobila občutek, da ji očitno ni dovoljeno umreti brez da bi bilo njenim staršem hudo..

Zatem je nekaj let poskušala živeti v podobi moškega, odpraviti obstoječe misli, da je ženska in »samo sebe pozdraviti.« Lotila se je različnih strategij, da bi svojo spolno identiteto prilagodila zunanji podobi. Mislila je, da ji bo morda uspela postati moški, če se priključi skupinam mačističnih moških, ki se stalno pretepajo. Pričela se je ukvarjati z bodybuildingom v upanju, da se ob pogledu na ekstremno maskulinizirano telo ne bo morala počutiti drugače kot moški. Pogosto je tudi tekla v gore. Trudila se je postati moški in živeti skladno s

pričakovani okolice, vendar neuspešno. Njena dejanja so ji le še bolj škodila, saj se je razdalja med njeno spolno identiteto in zunanjim videzom maksimalno povečala. Čeprav je postala telesno zelo močan moški, se občutka, da je ženska, ni znebila. Naenkrat si je začela dopovedovati, da ta občutek pravzaprav ne pomeni, da je ženska, ampak da potrebuje žensko ob svoji strani in tako bo postala moški. Še nikoli prej v življenju ni imela zveze, saj bi jo odnos z žensko le še bolj prizadel. Ženske so si namreč želele prav to, kar je njej povzročalo bolečino – moškega, oziroma moško telo. Hkrati pa so izgledale tako kot bi morala tudi Ana. Zato se ji je misel na razmerje z žensko upirala, ampak vseeno je poskusila v upanju, da bo rešila problem, ki jo spremlja že celo življenje. Napisala je oglas in ga objavila v časopisih in na internetu. Spoznala je veliko žensk in imela precej zvez, ki pa so se vedno končale.

Na začetku se je ženskam zdelo zelo krasno, da so me spoznale. Za veliko žensk sem bila čeden moški, močan moški. In takrat sem bila pri gasilcih tudi poveljnik, v vasi sem bila tako rekoč tudi zelo ugledna, ker sem imela vodstveno pozicijo. Imela sem tudi poklic v nekem elektronskem podjetju. Tam sem vodila razvojni, raziskovalni oddelek. Zato sem bila v očeh žensk vsekakor privlačen /moški/.

Ker je bila zelo čustvena in sočutna oseba, je v določenih situacijah, do katerih je slej ko prej prišlo, precej hitro zajokala. Torej, kot velikega in močnega moškega jo je marsikaj dokaj hitro spravilo v jok.¹⁰² Ženske, s katerimi je bila, so nato zvezo končale, saj niso hotele imeti »takšnega mehkužca.« Po številnih propadlih zvezah se je njeno zadnje upanje, da vendarle postane moški razblinilo. Potem se je pri 30-ih letih odločila storiti samomor brez kakršnegakoli prikrivanja, saj ni zmogla tako živeti naprej. Takrat je živela v stanovanju v Bayernu in nad njo je živela družina z dvema majhnima otrokoma, s katero se je spoprijateljila. Ženska je že takoj opazila, da je nekako drugačna od ostalih moških, ampak ni vedela zakaj. Enkrat je potrebovala sladkor in povprašala po njem pri Ani. Iz pogovora se je postopoma razvilo prijateljstvo in postala je skorajda del njihove družine. Redno so se srečevali, hodili na izlete, se pogovarjali ipd. Zaradi vključenosti v družino in igranja z otroki je imela nekaj časa zagon, saj je spoznala, kako lepo bi življenje lahko bilo. Toda potem ni več vzdržala. Svoje stvari je pospravila v selitvene škatle, izpraznila hladilnik, hrano odvrгла v smeti in se pripravila. To je bil zanjo trenutek absolutnega miru in veselja, da bo konec trpljenja. Nazadnje se je odločila izključiti še vse električne naprave in ravno, ko je hotela ugasniti računalnik, je računalnik zapiskal, da ima elektronsko sporočilo. V zadnjih sekundah

---

¹⁰² Npr. enkrat sta si s partnerko ogledali romantični film in je Ana že zelo zgodaj začela jokati. Pri tem pravi, da ženske in moški jokajo drugače in da nikoli ni jokala kot moški. Spremljevalka je bila povsem zmedena in razburjena ter nazadnje prekinila stike.

je dobila kontaktne informacije s priloženo fotografijo ženske, ki je izgledala popolnoma drugače od vseh, s katerimi je imela razmerje.¹⁰³ Oseba na fotografiji jo je zaradi njene drugačnosti tako pritegnila, da računalnika ni ugasnila. Alexandra ni bila naličena, ni imela nakita, nobenih posebnih oblačil, ampak je bila čisto preprosta. Videno jo je prepričalo, da se bo prav z njo še zadnjič poskusila spustiti v razmerje. Z Alexandro je stopila v stik in nenadoma sta si začeli dopisovati. Naenkrat je postala lačna in iz škatle vzela krožnik ter pribor, iz vrečke za smeti pa hrano, ki jo je bilo še mogoče pojesti. Minil je drugi dan, bil je ponedeljek in spet je šla v službo. Prva stvar, ki jo je naredila ob prihodu domov, je bila pregled elektronske pošte. Poleg tega si je kupila nova živila in polagoma iz škatel jemala vedno več stvari. Dogovorili sta se za srečanje v Bayernu, na jezeru Chiemsee. Ker je bila Alexandra iz Hamburga, je Ana sklepala, da se bo raje peljala s čolnom po jezeru kot pa šla v gore. Zato je za prvi zmenek organizirala romantično vožnjo s čolnom. Toda Alexandra si je vendarle želela v bližnje gore, kamor sta se nato tudi zapeljali in skupaj pešačili.¹⁰⁴ Kjerkoli je bila klop, sta se usedli in poljubljali, bilo je krasno. Ana si je želela, da bi ta odnos uspel. Po koncu dneva je Ana zapeljala Alexandro do hotela, v katerem je prenočila in prišel je trenutek slovesa. Ko sta se poslavljali, se je na radiu začela pesem od *Whitney Houston: I will always love you* in Ana je zajokala. Alexandra je bila zmedena in se prestrašila, saj je imela za seboj prav tako nekaj propadlih zvez. Ker pa sta se imeli tako lepo, je ni takoj zapustila. Potem sta se obiskovali in odločili, da hočeta skupaj živeti. Odločili sta se po načelu, kdor prej dobi službo, tja gre tudi drugi. Že po treh dneh je Ana dobila službo v Hamburgu in preselili sta se v precej majhno stanovanje. Vse je potekalo kot po maslu, zelo sta se ujeli in se še bolj zaljubili. Sčasoma sta prišli do zaključka, da se želita poročiti. Ko sta imeli izbran datum, je Ana ugotovila, da ima sicer razmerje z žensko, vendar to ni spremenilo njenih notranjih občutij. Nič bolj se ni počutila moški kot prej, toda Alexandro je res ljubila. Vsakič kadar se jo je partnerka dotaknila, jo objela ali božala, ji je bilo mučno, ker jo je to opominjalo na njeno moško telo. »Nisi ti tisti, ki ga božajo, ampak nek domnevni moški, ki ga sploh ni tam.« Sklenila je, da zakona s človekom, ki ga tako ljubi in kateremu želi le srečo, ne more začeti na osnovi laži. Tvegala je izgubo ljubljene osebe in ji vse povedala. Alexandra je bila šokirana in v tistem trenutku se ji je podrl svet, zato pogovor ni bil mogoč. Kričanje, jeza in jok so privedli do sklepa, da se poroka odpove. Nobeni izmed njiju ni bilo lahko. Ana je padla v

---

¹⁰³ Izpostaviti je treba kako minimalne so bile možnosti, da bi se preko interneta sploh našli. Čeprav sta obe objavili oglas, sta izbrali zgolj kontakte v radiju največ 250 do 500 km, razdalja med Bayernom in Hamburgom pa je precej večja. Razdalji navkljub jima je sistem za iskanje partnerjev predlagal, da bi se morali spoznati. Najverjetneje na podlagi stvari, ki sta jih navedli kot pomembne.

¹⁰⁴ Ana je bila presrečna, saj si je vedno želela človeka, ki bi z njo delil strast do gora.

stanje apatije, vse se ji je zdelo nesmiselno. Čakala je le, da si najde drugo stanovanje, se izseli in pozneje, ko bi jo Alexandra pozabila, ubije. Ni ji namreč hotela prizadejati bolečin. Potem pa je Alexandra vendarle začela postavljati vprašanja, naj ji bolj podrobno pojasni, kako se počuti, ipd. Nenadoma sta se zopet povsem normalno pogovarjali in nato ji je Alexandra izpovedala svojo ljubezen. Razložila ji je, da ljubi človeka, kakršen je in vidi ter razume njeno trpljenje zaradi telesne podobe.

25. julija 2002¹⁰⁵ sta se v cerkvi poročili kot heteroseksualni par. Na poročna prstana sta dali vgravirati simbol afne, ki ju spominja na to, da sta se našli preko spleta. Obe sta veliko jokali; Ana si je mislila, da bi morala biti pravzaprav ona v nevestini obleki. Nato je začela iskati zdravnika, ki bi ji lahko pomagal. Ker si je še vedno želela osrečiti partnerko, je sprva iskala zdravnika, ki bi jo lahko ozdravil in bi postala »ljubeč moški za to žensko«. Leta 2004 pa je vendarle naletela na zdravnika, oziroma psihiatra, ki ji je predlagal, naj se s svojimi občutki sprijazni.

Da v naravi pač obstajajo stvari, na katere človek ne more vplivati. In da se tega verjetno ne bom nikoli znebila. In da je edina možna pot, da bi bila lahko vsaj do neke mere srečna, da poskušam najti pot, da zadovoljim svoje potrebe ali se jih vsaj priučim zadovoljiti. To pomeni, mojo potrebo po skladnosti telesa in duše, da tu nekaj prilagodim.

Hkrati jo ji je tudi opozoril pred družbeno netoleranco, diskriminacijo, verbalnim in fizičnim nasiljem, ipd. Izvedela je, da zdravstvene zavarovalnice financirajo le operacijo na področju genitalij, kar jo je potrlo, saj se je zavedla: »Ampak, kaj se spremeni potem? Potem še vedno izgledaš kot moški. In tvoje genitalije so pač ženske. Od tega nimaš nič. Ne moreš živeti normalnega življenja.« Postala je izredno depresivna in samomorilno naravnana, saj je bila zopet soočena z brezupnostjo situacije. »Da ne bom nikoli imela sreče, ki jo imajo drugi ljudje vsak dan in sploh ne vedo, kako srečni so lahko, da to imajo. Namreč srečo, da se vsak dan lahko doživijo.« Tudi za Alexandro je bilo to obdobje zelo težko. Nekega dne ji je rekla, da bi šla rada skupaj z njo k psihiatru. Prispeli sta k psihiatru, ki je Alexandro vprašal, kako ji gre. Odgovorila je, da sovraži svoje prsi, saj se zaznava kot moškega in kaj lahko naredi, da bi si jih odstranila? Ana je bila popolnoma zmedena, saj je bila prepričana, da je poročena z žensko. Tako zelo je bila zaposlena z lastnimi problemi, da ni niti pomislila, da bi imela tudi Alexandra lahko probleme. V retrospektivi pa ji je postalo jasno predvsem, zakaj je v svoji

---

¹⁰⁵ Ta datum sta izbrali povsem namerno, saj sta točno na ta dan, ko si je Ana hotela vzeti življenje, naleteli druga na drugo.

izpovedi ljubezni rekla, da jo razume. Sedaj je Ana vedela, kdo je Alexandra in Alexandra je vedela, kdo je Ana. Od tega dogodka naprej je ime Alexandra zamenjalo ime Alex.¹⁰⁶ Medtem ko se je Ana odločila za različne operativne posege, se je Alex predvsem zaradi tveganj povezanih z operacijami odločil, da bo še naprej skušal živeti tako kot do sedaj, v dani telesni podobi.¹⁰⁷ Obema je bilo pomembno, da živita zelo varčno in obdržita delovni mesti. V Hamburgu sta si priskrbela majhno stanovanje z nizko najemnino, da bi lahko varčevala denar za operacije. Medtem, ko se je Ana razkrila, Alex tega ni naredil. Ko je Ana to storila, je Alex videl agresivno reakcijo svojih staršev, ki so zelo konservativni in se zato tega dejanja raje vzdržal, saj je precej odvisen od njih.

Ana je opravila tudi nekaj operacij, ki jih zdravstvene zavarovalnice ne krijejo. Kirurški posegi, s katerimi so ji spremenili telo, so ji resnično pomagali, saj je dobila tako imenovane »jaz otočke«.¹⁰⁸ Polagoma je namreč moška silhueta izginjala in vedno več delov telesa je občutila kot svoje. Spremenili so ji čelo, ušesa, obrvi, ustnice, lasersko odstranili brado in v zadnjico vbrizgali maščobo. Kljub temu poudari, da njena prekomerna teža marsikaj skrije in če bi bila bolj suha, njeno telo ne bi bilo več tako lepo okroglo. Posledično ima tudi obraz bolj okrogel in bolj mehko kožo. »In biti debel ni zdravo. Nočem biti debela. Danes sem tako debela, ker mi to v družbi omogoča, da me pustijo pri miru. Če bi bila bolj suha, bi spet drugače izgledala. Tudi moja telesna silhueta bi se spremenila.« Seveda pa so nekatere spremembe povzročili prav tako hormoni (prerazporeditev maščobe, mehkejša koža, manjša rast dlak, itd.) V prihodnosti si želi tudi operativno spremembo spola, ampak v Nemčiji zaenkrat še ni našla ustreznega kirurga ali kirurginje, čeprav jih je veliko. Z do sedaj videnimi končnimi rezultati vaginoplastije pri drugih transseksualnih ženskah ni bila zadovoljna.¹⁰⁹

---

¹⁰⁶ Pri Alexu sem se odločila najprej uporabljati ženske osebne zaimke zaradi kronološkega zaporedja in dejstva, da njegov položaj vse do omenjenega dogodka ni bil znan. Od tu naprej uporabljam moške osebne zaimke.

¹⁰⁷ Pri tem je treba dodati, da Alex ne trdi, da je moški. Pravi le, da se ne počuti kot ženska, ampak se opredeljuje bolj kot niti ženska – niti moški. Če bi Alexa vprašali, kaj bi bilo zanj pravo telo, bi rekel takšno, ki nima nobenega izraza spola. Glede nagovarjanja pa se je sam odločil, da mu zaradi bolj enostavnega shajanja z drugimi in lažje komunikacije med njima, bolj ustreza moška oblika. Ana pravi, da njega ne bi označila kot transspolnega, ampak nespolnega (*non-gender*). Poleg tega je mnenja, da bi bila zanj najbolj primerna oblika nekaj nevtralnega, srednji spol, ampak večina »/.../ z nagovorom ono povezuje predmet in s tem razvrednotenje človeka.«

¹⁰⁸ Tvrstni otočki označujejo mesta na telesu, pri dotikanju katerih ima človek občutek, da je on tisti, ki se ga je nekdo dotaknil.

¹⁰⁹ Povedala je, da na univerzitetni kliniki Eppendorf v Hamburgu želijo vzpostaviti interdisciplinarno smer, kjer bi transseksualnim osebam dejansko pomagali s psihološkim svetovanjem in z raznovrstnimi operacijami. Ker se je želela informirati, je odšla na kliniko in se pogovorila z urologinjo, ki opravlja operacije na področju genitalij. Do nje je šla v upanju, da bo ona to naredila temeljito, ker je pač ženska. Urologinja ji je pokazala tudi nekaj slik, kar je Ana pokomentirala, češ da se ji videno ne zdi lepo in da to zanjo ni vulva. Urologinja pa ji je odvrnila »Ampak kako, saj je penis vendar odstranjen«. Bila je šokirana. »Sicer je bila ženska, ampak govorila je ravno tako kot katerikoli moški. To je morala prevzeti od vseh drugih mačotov na urologiji.«

Koncepcija, da je moški človek, ki ima penis in ženska oseba, ki nima penisa, oziroma, da je za vagino potrebno zgolj odrezati penis in narediti luknjo, je zanjo izredno moteča.

Torej, v bistvu, v glavah veliko ljudi ženske genitalije ne obstajajo. Obstajajo le moške ali stanje, da jih človek nima. To pomeni, da v glavah zelo veliko ljudi obstaja pravzaprav zgolj penis. In če si ogledamo, kateri kirurgi sploh to delajo, so to praviloma moški. In moški se lahko dobro uživajo v to: 'Oh, to mora biti sranje za moškega, če nima penisa.' Zato se trudijo moškemu narediti penis. Ampak ne morejo si predstavljati, kako je ženski, če nima vagine. Ker je v večini glav moških ženska oseba brez penisa. In potem operirajo nekaj, vagino je popolnoma lahko narediti; pogledj, nima penisa, vagina. Ampak, odsotnost penisa ni enako vagina.

Kot zelo problematično zaznava tudi dejstvo, da je celoten kirurški, oziroma medicinski aparat, vsaj na vodstveni stopnji, izrazito moško dominiran. Kajti kirurginje bi lahko bolje presodile, ali je vagina narejena dobro ali ne, vendar so se v moško dominiranem svetu pogosto primorane podrediti ter le stežka uveljavijo svoje zamisli. Ana pravi, da oseba, ki govori le o operaciji na področju genitalij kot ultimativni, edini možni rešitvi njenih problemov, ni transseksualna.

Ne počuti se ujetega v napačnem telesu. Ima problem z družbenimi pričakovanji, ker človek misli: 'Ja, če imam potem penis, sem moški, če imam nožnico, potem sem ženska in družba pričakuje od mene nekaj drugega. Potem lahko končno tako živim, kot hočem.' Ampak če človek izgleda kot moški z nožnico, družba še vedno pričakuje, da se vedeš kot moški. Saj nihče ne vidi, ali imaš nožnico ali penis.

Obenem dodaja, da feminizacija transseksualne ženske poteka bistveno dlje kot maskulinizacija transseksualnega moškega, saj so slednji že zgolj ob jemanju hormonov relativno hitro zaznani kot moški.

In pri transseksualnih ženskah je tako, jemljejo hormone in žal se ne spremeni tako veliko. So zelo izstopajoče, veliko ljudi jih nagovarja, četudi nočejo biti nagovorjene, opazijo, da jih ljudje obravnavajo drugače kot druge ženske. Opazijo, da definitivno nimajo ženskega življenja, ampak t. i. trans-življenje. *Poglej, transica!* To pomeni, da je pritisk trpljenja pri njih slej ko prej prisoten in potem je pri transseksualnih ženskah pogosto tako, da izgubijo službo, družino, prijateljski krog, vse mogoče. In potem zdravstvena zavarovalnica plača vsaj eno operacijo na področju genitalij. /.../ In potem se pogosto zgodi, da so ljudje, po takšni operaciji, vseeno, kako se je potem iztekla, sprva totalno evforični in totalno srečni. In to je potem povratni vtis, ki ga zdravniki zbirajo.

Ana poudari, da transseksualne ženske po končani vaginoplastiji večinoma niso v položaju, da bi res objektivno presodile, kako se je izteklo. Toda zdravniki povratne vtise običajno zbirajo v relativno kratkem času po operaciji.

Poleg tega zatem pride še učinek, o katerem sva govorili prej, moški so taki s penisom, ženske nimajo penisa. In veliko jih ima tudi to miselno shemo v glavi: s penisom sem moški, brez penisa sem ženska. Potem so operirane, imajo grozen izid, ampak se pogledajo dol - nimam več penisa, sem ženska. *Krasen izid, penisa ni več!* Sploh ne opazijo, da je penis sicer odstranjen, ampak da nimajo vulve. Tega sprva sploh ne opazijo. To opazijo šele kasneje, ko vsa ta evforija izgine.

Čeprav so se časi za transseksualne osebe spremenili na bolje, sklepa, da bo še naprej veliko mladih in odraslih, ki bodo že v otroštvu tako travmatizirani, da si ne bodo upali o tem govoriti in poiskati pomoč. Vedno bodo obstajale osebe, ki se bodo razkrile v poznejših desetletjih življenja ter posledično potrebovale operacije obraza in druge telesne modifikacije.

Resda dandanes transseksualnim osebam lahko že zelo zgodaj pomagajo, toda ogromno je odvisno od staršev in medicinskega osebja.

Tudi danes je tako, četudi starši hočejo pomagati otrokom, se še vedno lahko zgodi, da starši naletijo na zdravnike, ki predlagajo ravno nasprotno. /.../ Ne le v 20. stoletju, tudi v 21. stoletju je še vedno tako da, če se otrok rodi kot transseksualen in starši niso informirani in naletijo na napačne zdravnike, to je še vedno tako, da obstajajo zdravniki, ki otroka napotijo na zdravljenje na psihiatrijo.

Razloge za takšno ravnanje vidi v opredelitvi transseksualnosti kot bolezni. Ker transseksualno stanje velja za mentalno bolezen, zdravniki to lahko storijo. Če bi bila transseksualnost definirana kot »/.../ bolezen, pri kateri se telo ne sklada z možgani« in bi kot bolezen prepoznali telo in ne možgane, transseksualnost ne bi bila psihična motnja, napotitev v psihiatrijo pa nepotrebna.¹¹⁰ »Ker ni bolna psiha, ampak je potrebno prilagoditi telo.« Strahu pred tem, da transseksualnost ne bi bila več opredeljena kot bolezen in posledično zdravstvene zavarovalnice ne bi več krile stroškov, nima. Je mnenja, da morajo biti bolj kot transseksualne osebe, pazljivi zlasti različni strokovnjaki.

---

¹¹⁰ Poleg tega opozori, da je v primerjavi z operacijami, s finančnega vidika veliko dražje, če transseksualnim osebam ne pomagamo in potem postanejo dejansko psihično bolni, močno depresivni in so mesece ali leta na psihiatriji.

Če bi transseksualnost dejansko prečrtali kot bolezen, predvsem kot psihično bolezen, potem bi bili v trenutku vsi psiho-strokovnjaki brezposelni. /.../ To pomeni, da imajo zelo velike interese, to lociranje bolezni, ta diagnostični ključ F-64-0 ohraniti. In oni delajo z enakimi metodami kot politika. Delajo s scenariji strahu. In te t. i. strokovnjaki delajo ravno tako, z enakimi mehanizmi strahu. Vse mogoče ljudi, ki jih to zadeva, nagovarjajo: 'Ja, tega bolezenskega aspekta ne moremo opustiti, potem ne boste dobili več plačanih nobenih stroškov', in tako. In to je enostavno zlagano. To je zgolj politična...potrebuje le politično voljo. Če se najde lobi, ki se zavzema za to, da transseksualnost ni nobena psihična bolezen. To pomeni, da človek prizna, da je realno, da so ti ljudje ujeti v napačnem telesu...Če je potem za to politična večina, potem je avtomatično, 'ja, potem je treba tem ljudem pomagati.'

Ana opozarja, da se v današnjem času transseksualnost pogosto pojmuje kot transspolnost, čeprav gre za dva različna fenomena.

/.../ transspolnost pomeni onstran spola. Obstajata moški spol, ženski spol in transspolnost je onstran. Transseksualne osebe niso onstran spola. Imam ženski spol, nisem onstran spola. /.../ pri transseksualnosti ne bi rekla onstran spolnih meja, ampak bi rekla onstran spolne meje. Le ene meje. Bipolarni sistem. To pa ne pomeni, da bipolarni sistem podpiram ali bi ga branila. Saj vendar vidim, da je napačen, da obstaja bistveno več kot le ta bipolarni sistem.

Spolno usmerjenost, identiteto in spolni sistem razume bolj kot tetradni model. »Človek se lahko zanima za moške, za ženske, za oboje ali tudi za nič od tega dvojega.« Podobno pravi za spolno identiteto: »Človek ima lahko žensko, moško, nobeno ali obe.«. Po njenih besedah je ženska človek, ki točno ve, da je ženska in da je žensko telo pravo telo zanjo. Posamezna oseba torej enostavno ve, kakšno spolno identiteto ima.

In če je biologija dejansko rekla, 'OK narejeno bo sledeče telo, ampak sledeči možgani', potem je človek transseksualen. Človek se počuti nedvoumno. Človek se ne počuti kot oboje ali kot *niti-niti*, ampak enoznačno. In ta bipolarni spolni model, to se pač slučajno prilega. Ampak to ne pomeni, da ljudje, ki se rodijo kot transseksualni, ta spolni sistem odobravajo in ga branijo. Samo, tako kot ti...tako kot si ti pač ženska in veš, da si ženska in tudi nočeš biti umeščena v neko vmesno področje, da bi ti neki ljudje rekli, ja, ti si nekaj vmes. Tako tudi transseksualne osebe tega nočejo, ker to pač enostavno niso. Ampak drugi ljudje, ki se občutijo kot *tako (moški)-kot tudi (ženska)* ali *niti (moški)-niti (ženska)*, potrebujejo točno ta prostor v družbi. Ta vmesni prostor ali ta *niti-niti* prostor. Mi transseksualni ljudje pač slučajno spadamo v ta sistem, kar pa ne pomeni, da ga branimo. Prav tako kot tudi vsi drugi cisseksualno rojeni ljudje slučajno spadajo v ta sistem. Ja? Ker so se rodili kot cisseksualni in heteroseksualni in pač slučajno spadajo notri. To ne pomeni, da ga branijo. Pač slučajno spadajo notri.

Veliko žensk, s katerimi se je pogovarjala, ji je že reklo, da nikoli ne bo ženska in ne more biti ženska, saj bi morala doživeti določene stvari kot je npr. prva menstruacija. Ana pa si vselej misli, kako grozno je za žensko šele, če mora doživeti prvi semenski izliv, rast dlak na prsih namesto prsi, rast brade in mutacije. Na to nihče ne pomisli. »Če je moški neploden, ali potem ni moški? Ali ženska ni ženska, če je neplodna? Vsi smo, kar smo, ker smo v možganih to, kar smo. /.../ Če imamo srečo, telo izgleda tako kot to kar smo. Telo je le *tako izgledamo...*« V bistvu se ji zdi izredno pomembno, da končno prenehamo » /.../ ohranjati in vzdrževati podobo sveta, ki se ne sklada z naravo. Tu sedaj obstaja ogromen razkorak med tem, kar človek verjame in nenehno trdi, kako življenje funkcionira in tem, kakor dejansko je realno.« Glede na znanje in možnosti, ki so nam dandanes voljo bi bil po njenem mnenju že čas, da bi se osvobodili starih predstav o vrednotah in začeli naravo sprejemati takšno kakršna povsem realno je. Torej, brez izumljanja novih predstav o tem, kakšna naj bi narava domnevno bila.

In danes smo tako daleč, da dejansko počasi začenjamo opuščati ta bipolarni sistem. Kar je sedaj slabo za nas, je da nas sedaj nenadoma uvrščajo v to vmesno področje, čeprav ne spadamo tja, čeprav to nismo. Zdaj ne bi smelo priti tako daleč, to bi bilo namreč za nas slabo. Veliko ljudi se bori za to – ja, potrebujemo 3. spol ali 4. spol in podobno. In temu pritrjujem, ja, to potrebuje družba, ker obstajajo ljudje, ki se počutijo kot *tako-kot tudi* ali *niti-niti* in potrebujemo 3. in 4. spol. Ampak jaz nisem *tako-kot tudi* in tudi nisem *niti-niti* človek. Jaz pač slučajno spadam v ta dolgo propagiran bipolarni sistem.

Beseda je nanese tudi na družbeni spol, ki ga razume kot produkt družbe, saj pravi:

Družbeni spol pomeni za mene dejavnosti. Rada berem, rada vozim avto, rada gledam šport, rada delam z orodjem, rada pletem, rada kuham, rada likam, rada perem, kaj vem kaj. To je družbeni spol. In družbeni spol je za mene konstrukt v tem smislu, da ga je družba enkrat (pre) vzela in dejavnosti razvrstila po spolu. To je domnevno moška dejavnost, to je domnevno ženska dejavnost.¹¹¹

Vsekakor se ji zdi, da bi morali prenehati dejavnosti deliti glede na spol. Kajti določene dejavnosti zahtevajo zgolj določeno sposobnost, ki pa jo ima lahko tako moški kot tudi ženska.

Spol je za mene edini in sam telesno določen. Ali telesno v možganih – *jaz sem. Jaz sem moški, jaz sem ženska, jaz sem tako-kot tudi ali jaz sem niti-niti*. Obstaja veliko ljudi, ki danes živijo in

---

¹¹¹ Obenem izpostavi, da so bili nekoč v glavnem skoraj vsi poklici moški in nadalje navede nekaj primerov dejavnosti, ki so bile nekoč pripisane izključno enemu spolu in se skozi čas začele pripisovati tudi drugemu spolu, npr. včasih so samo moški krojili oblačila ali tkali preproge, le ženske so kuhale, itd.

s svojim telesom nimajo nobenega problema. Ki niti enkrat v življenju niso imeli občutka, da bi bili v škatli. Ki niti enkrat v življenju niso imeli občutka, da je njihovo telo napačno. Imeli so zgolj občutek, da so pričakovanja in družba napačni: *Tega vendar ne moreš storiti ali izberi si vendar ta poklic!* To je vendar dekliški poklic ali moški poklic itd.

8 DISKUSIJA

Na podlagi štirih različnih osebnih pripovedi transseksualnih oseb sem skušala ugotoviti, kakšno mnenje imajo glede primarnega in sekundarnega raziskovalnega vprašanja in če bodo preko svojih odgovorov zastavljeni tezi potrdili. Njihovo opisovanje življenjskih zgodb in razmišljanje o problematiki reproduciranja binarnega spolnega sistema prispeva k bolj celostnemu razumevanju transseksualne identitete, saj razkriva interakcijo med psihološkimi in družbenimi komponentami življenja ter kompleksnost fenomena transseksualnosti. Kljub skupni izkušnji transseksualnosti, se osebne zgodbe, percepcija določenih situacij in posamezna stališča intervjuvanih oseb razlikujejo. Že na ravni identifikacije transseksualne identitete so njihove izkušnje zelo različne. Proces določanja osebne, oziroma spolne identitete ni bil enostaven in sprva so bili vsi zelo zmedeni in si svojih občutij niso znali obrazložiti. Poleg tega niso imeli na voljo toliko raznolikih sredstev in informacij, kakor jih ima večina dandanes, s pomočjo katerih bi svoja občutja lahko osmislili. Max in Ana sta pripadnost nasprotnemu spolu začutila že v zgodnjem otroštvu, Marina v puberteti, Thomas pa šele v tretjem desetletju svojega življenja. Vsem je skupno, da so se razkrili in pričeli uresničevati potrebo, ki jih je spremljala večji del življenja, relativno pozno. Skozi njihovo pripovedovanje je mogoče ugotoviti, kje se nahajajo vzroki za odlašanje, ki obenem predstavljajo razlikovalno točko med njimi.

Max je imel pri raziskovanju svoje identitete precej svobode, saj ni odraščal v družini, ki bi zahtevala konformizem v odnosu do njegove spolne vloge. V tem smislu ni nikoli nihče nanj izvajal pritiska, zaradi česar se je lahko bolj svobodno izražal in se posledično z vprašanjem spolne identitete ni tako zelo intenzivno ukvarjal. To bi lahko bil eden izmed razlogov, da se je tako pozno odločil za realizacijo želje, ki jo je sicer začutil že v otroštvu. Ravno tako Thomas ni živel v okolju, ki bi omejevalo njegove »atipične« interese in spolno nekonformno vedenje. Spoznanje, da je transseksualni moški je bil zanj dolgotrajen proces, ki pa ni bil posledica strahu pred reakcijo staršev. Nasprotno pa je Ana odraščala v majhni katoliški in konservativni vasici, torej v družbenemu okolju, kjer so bile spolne vloge in naloge jasno načrtane. Njeni starši so imeli do nje določena pričakovanja, ki so bila povezana z njenim družbenim spolom. Ker je imela starša zelo rada, ju spoštovala in bila od njiju odvisna, jima je seveda hotela ugoditi. Poleg tega je svoja občutja potlačila tudi zaradi strahu pred travmatično izkušnjo iz psihiatrične bolnice, saj ni želela, da bi se kadarkoli ponovila. Podobno je tudi Marina želela ustreči pričakovanjem svojih staršev in ustrezati vlogi popolnega sina. Njeni

starši so ji že ob prvem poskusu razkritja jasno dali vedeti, da jih bo izgubila, v kolikor bo s takšnim vedenjem nadaljevala. Čeprav je bila njena družina socialnim temam bolj naklonjena, do njene transseksualnosti niso imeli liberalnega odnosa. Družina torej predstavlja enega izmed najpomembnejših agensov socializacije, saj močno vpliva na mišljenje, čustvovanje in vedenje, oziroma osebni razvoj otroka.

Pri Marini in Ani je bila notranja razklanost, ki ju je spremljala več desetletij, izredno intenzivna in naporna. Njuni neuspeli poskusi zatiranja ženske identitete so si v marsičem zelo podobni. Obe sta se namreč zatekli k eksplicitnemu in pretiranemu izražanju moškosti ter k maskulinizaciji telesa v upanju, da bodo njuna notranja občutja izginila. Tako kot veliko drugih transseksualnih žensk, katerih zgodbe so objavljene v avtobiografijah (Cowell, Jorgensen, Morris, Richards) ali študijah (Diamond 1997; Brown 2006), sta se tudi Marina in Ana zatekli k (hiper)maskulinim dejavnostim (vojaško služenje, bodybuilding) v upanju, da »postaneta pravi moški«. V želji po razrešitvi vprašanja spolne identitete sta se že od otroških let bolj ali manj zavestno izpostavljali raznolikim preizkušnjam, ki so se zavlekle v odraslo dobo. S tega vidika se njun proces formiranja spolne identitete sklada z Diamondovo (1997) postavko, da je obdobje preizkušanja samega sebe pri razvoju »atipiče« spolne identitete lahko daljše in bolj kompleksno. Poleg tega se predvsem na primeru Marine in Ane jasno izkaže, da je transseksualna identiteta fiksna, kar je ravno tako zatrdil Diamond (2002). Ko transseksualna oseba ozavešči svojo spolno identiteto, je potem ne spreminja ali po besedah Stollerja ne izmenjuje obdobja moškosti in ženskosti. Marina in Ana sta bili glede na merila ter konceptualizacijo uspeha zahodne družbe v moški vlogi pravzaprav uspešni. Omeniti je treba, da zaradi tega še zdaleč ne predstavljata anomalije, saj je primere transseksualnih žensk, ki so bile v moški vlogi deležne socialnega uspeha, mogoče zaslediti tudi v transseksualnih (avto)biografijah in v Diamondovem članku (1997).

Nadalje, sta imeli obe precej razmerij z ženskami, ki so imela funkcijo kompenzacije, saj sta mislili, da bosta na ta način vendarle začutili in prevzeli moško identiteto. Ampak to se ni zgodilo. Marino so že od nekdaj privlačile ženske in tudi dandanes je v razmerju z žensko, medtem ko se je Ani misel na razmerje z žensko v bistvu upirala.¹¹² Maxa so že od nekdaj zanimali moški, medtem ko se je Thomasova spolna preferenca skladno s prepoznanjem transseksualne identitete spremenila. Naj opozorim, da je opredeljevanje spolne usmerjenosti

---

¹¹² Resda se je potem poročila z žensko, vendar pa se je po poroki izkazalo, da se ne definira kot ženska.

pri transseksualnih osebah dokaj kompleksno in običajno odvisno od posameznikovega ali posamezničinega gledišča. Kajti, v kolikor s transseksualnim ozadjem intervjuvanih oseb ne bi bili seznanjeni, bi trdili, da so Ana (v moški vlogi), Marina (v moški vlogi) in Max (v ženski vlogi) ustrezali heteroseksualnemu imperativu in se preko telesne transformacije¹¹³ potem premaknili v polje homoseksualne spolne usmerjenosti. Thomasovo spolno usmerjenost pa bi tako v ženski kot tudi v moški vlogi označili za homoseksualno. Toda kaj se zgodi, ko je transseksualna izkušnja razkrita? Ali niso potemtakem prve tri osebe že od nekdaj homoseksualne? Bi biološki determinist in radikalna feministka morda vztrajala pri heteroseksualnosti, češ da dejanska sprememba spola ni mogoča, ker spol določajo kromosomi, ki se z operacijo in hormoni ne spremenijo? Gre za biseksualnost? Že v podpoglavju o transseksualnosti kot preseganju binarnega spolnega sistema je bilo omenjeno, da transseksualne osebe destabilizirajo sicer enostavne delitve moških in žensk na hetero- in homoseksualne (Matte in Devor v Hines 2010a, 8–9). Heteroseksualna spolna usmerjenost je bila v drugi polovici 20. stoletja eden izmed ključnih diagnostičnih kriterijev transseksualnosti, pri čemer je vsak odklon od normativa pomenil zavrnitev diagnoze. Vprašanjem o spolnosti so se transseksualne osebe bodisi izogibale ali pa so svoje odgovore prikrojile zahtevanim normativom. Kakor zatrjuje Bockting (1997) so današnji postopki določanja diagnoze manj rigorozni v konceptualizaciji spolne identitete in spolnih vlog, vendar kljub temu še vedno obstajajo klinike, oziroma posamezni specialisti ali specialistke, katerih selekcija temelji na zelo subjektivnih in stereotipnih kriterijih (Namaste 2000; Davy 2010), čemur pritrjujejo tudi intervjuvane osebe.¹¹⁴ Transseksualne osebe so bile zaradi prikrievanja in laganja glede svojih življenjskih zgodb tarča mnogih kritik, iz katerih se je polagoma razvilo tudi nekaj spodbud k prenehanju zanikanja transseksualnega izkustva (Nangeroni 1997; Green 1999; Stone 2006), oziroma po besedah Sandy Stone k formiranju posttransseksualne identitete. V tem smislu bi kot posttransseksualna, upoštevajoč njune določene izjave, lahko opredelili predvsem Marino in Thomasa, ki sta na svoje transseksualno doživetje pričela gledati kot na prednost, oziroma edinstven vir dragocenih izkušenj in spoznanj.

Max in Thomas si za razliko od Marine in Ane nikoli nista posebej prizadevala za to, da bi svoja občutja o pripadnosti drugemu spolu zatrla. Še več, izražala sta tako ženskost kot tudi

---

¹¹³ V tem primeru je mišljena predvsem njihova zunanost, torej reprezentacija družbenega spola.

¹¹⁴ Npr. Thomas je svojemu psihiatru homoseksualnost zamolčal, saj je iz neposrednih virov izvedel, da je tovrstni podatek ponekod deloval kot izločitveni kriterij.

moškost. Oba sta več let živela v skladu s svojim biološkim spolom in temu pripisano spolno vlogo, kar jima ni predstavljalo travmatičnega izkustva. Max je preizkusil več različnih stilov in občasno določene ženske attribute celo poudarjal. Šele poroka z mislijo na vlogo ženstvene neveste in srečanje s transseksualno žensko, sta v njem povzročila nek odpor in privedla do prelomnega trenutka. Čeprav se je vedno zavedal, da je moški in bi raje tako tudi izgledal, je bil nekako ravnodušen. Ker je mislil, da tega ne more spremeniti, se je temu problemu izogibal. Thomas pa se je z raziskovanjem svoje identitete bolj ukvarjal kot Max. Ko je polagoma prišel do spoznanja, da je lezbijka, je bilo vprašanje identitete rešeno. Sčasoma je tudi svojo žensko plat nekoliko bolj izpostavil, ampak zgolj do določene mere. Nato pa je splet dogodkov privedel do ponovnega preobrata, saj je počasi ugotovil, da je homoseksualni transseksualni moški. To pomeni, da sta si Marina in Ana transseksualno identiteto dokončno določili bistveno prej kot Max in Thomas, ampak sta jo kljub temu skušali potlačiti. Na splošno je razvoj identitete transseksualnih žensk v literaturi bolj obširno razdelan in podkrepjen s konkretnimi primeri kot razvoj identitete transseksualnih moških. Načeloma ni moč zaslediti primerov transseksualnih moških, ki bi s pomočjo »pretirane« reprezentacije ženskosti in izrazito femininih dejavnosti skušali zatreti svojo moškost.¹¹⁵ Eden izmed razlogov je zagotovo razlika v družbeni toleranci do deklic in dečkov ali žensk in moških, ki prestopijo meje izražanja družbenega spola. Za moško spolno vlogo je še vedno značilna večja rigidnost, saj so deviacije od pričakovanih vzorcev vedenja deležne bolj eksplicitnega neodobravanja ali celo kaznovanja (Archer in Lloyd 2002; Halberstam 2004; McCreary 2013). Ženske se lahko vedejo bistveno bolj možato kot pa moški ženstveno, zato imajo deklice in ženske pri izražanju svoje identitete še vedno več raznolikih možnosti, ki okolici ne dajejo nujno povoda za trpinčenje.

Zelo pomembno, toda negativno obarvano obdobje v življenju vseh transseksualnih oseb predstavlja puberteta, za katero so značilni pospešeni telesni razvoj in psihološke spremembe. Marina se je z nastopom pubertete zavedla svoje transseksualne identitete, ki je v njej sprožila občutke sramu in odpora. Za Ano je bila puberteta zlasti zaradi spremljajočih telesnih sprememb izredno travmatična izkušnja. Njeno telo je namreč pridobivalo vedno več sekundarnih karakteristik moškega spola, česar si nikoli ni želela. Maxu je bilo kot najstniku težko, ker je v tem času spolna segregacija med spoloma postala še posebej razmejena in ekskluzivistično naravnana. Marsikaj, kar je bilo prej dovoljeno, je bilo potem nespodobno.

---

¹¹⁵ Razkorak med zastopanostjo transseksualnih žensk in moških v literaturi in množičnih medijih je sicer manjši kot nekoč, ampak glavnina teoretiziranja je še vedno na strani transseksualnih žensk (tudi v smislu avtorstva).

Ni imel veliko prijateljev, saj se z deklicami se ni razumel, z dečki pa se kot najstniško dekle tudi ni več družil. Thomas pa je v času adolescence zaradi lezbične identitete doživel ogromno zavračanja s strani sošolcev in sošolk ter celo učiteljskega kroga. Prav v povezavi s puberteto transseksualnih oseb so se v 21. stoletju pojavile korenite spremembe, ki jih intervjuvane osebe niso bile deležne, tj. jemanje hormonov v predpubertetni fazi z namenom zadrževanja razvoja pripadajočih telesnih značilnosti. Marina in Ana sta poudarili pomen tovrstne novosti za transseksualne ženske, saj sta transformacija in aktivna integracija v okolje po nastopu sekundarnih karakteristik moškega spola bistveno v primerjavi z izkustvom transseksualnih moških.¹¹⁶ Zanimivo je tudi njuno mnenje o učinkih operativne spremembe spola in operacije obraza, ki je zgolj potrdilo moje opažanje. Prebiranje in analiziranje sekundarnih virov mi je omogočilo vpogled v reprezentacijo operativne spremembe spola, ki se je izkazala za precej uniformno. Operativna sprememba spola se v znanstvenih tekstih in v biografijah v glavnem pojavlja kot ključni trenutek spremembe spolne identifikacije. Nedvomno operacija zaznamuje veliko življenjsko prelomnico, vendar pa se pogosto preveč idealizira in precenjuje. Marina in Ana sta preko lastnih izkušenj spoznali, kako visoko socialno vrednost ima operativna feminizacija obraza, saj operacija genitalij transseksualni ženski ne zagotavlja asimilacije v spolno obeležen svet, če navzven izgleda kot moški (ali obratno če transseksualni moški izgleda kot ženska). Marinina formulacija zelo jasno izpostavi vlogo obeh operacij: operativna sprememba spola je najpomembnejša za spolnost, občutek samozavesti in zaznavanje samega sebe kot ženske (ali moškega), medtem ko je za vključevanje v družbeno okolje, vzpostavitev ženskega vsakdanjika in sproščenega življenja operacija obraza bolj pomembna.¹¹⁷ Navsezadnje tudi nekateri avtorji in avtorice opozarjajo na problematičnost učinkov družbenega spola, ki ni berljiv na prvi pogled (Newman 2002; Halberstam 2004; Wilchins 2007).

Iz osebnih pripovedovanj in medsebojnih pogovorov sem razbrala, da so vse 4 intervjuvane osebe seznanjene s pomenom družbeno in kulturno specifičnih konstruktov kot so biološki spol, družbeni spol, spolna vloga, spolna identiteta in spolnost. Zavedajo se, v kakšnem telesu

---

¹¹⁶ Kakor sem ugotovila, gre za prevladujoče mnenje, ki se na impliciten ali ekspliciten način pojavi v več tekstih in pripovedovanjih transseksualnih oseb. Običajno je spisek operativnih posegov pri transseksualnih ženskah bolj obsežen, saj proces feminizacije kljub spremembam, ki jih povzroči jemanje hormonov, zajema področje genitalij, prsi in obraza.

¹¹⁷ Na njeno izjavo bi lahko aplicirali delitev na osebno in socialno identiteto, pri čemer operativna sprememba spola predstavlja osebno identiteto, operacija obraza pa socialno identiteto.

in s katerimi genitalijami¹¹⁸ so se rodili in nikakor ne živijo v iluziji, kakor so trdile nekatere radikalne feministke. Toda njihovo telo ni nikoli odražalo njihove spolne identitete, temveč je vzbujalo občutke nelagodja in odtujenosti (pri Ani in Marini bolj zgodaj in intenzivno v primerjavi z Maxom in s Thomasom). Transseksualnost je utelešena (Prosser 1998; Connell 2012) in dokazuje, da spolna identiteta ni nujno skladna z biološkim spolom. Torej, transseksualno izkustvo problematizira razmerje med biološkim in družbenim spolom, kakor je zapovedano v binarnem spolnem sistemu.

Medtem ko se njihove življenjske zgodbe razlikujejo, se njihova stališča glede temeljnega raziskovalnega vprašanja ujemajo, saj so vsi bolj ali manj pritrdili, da transseksualne osebe načeloma reproducirajo binarni spolni sistem. Vendar v kolikšni meri in iz kakšnih razlogov je odvisno od posamezne osebe. Nihče ni podal popolnoma enoznačnega odgovora. Že ob upoštevanju njihovih pripovedi, osebnih izkušenj in razmišljanj je moč ugotoviti, da v določenih pogledih intervjuvane osebe binarizem tudi presegajo. Marina in Thomas sta oba trdila, da transseksualne osebe na prvi pogled utrujejo binarni spolni sistem in to misel podprla z nekaj argumenti. Marina je izpostavila psihološko in socialno komponento: npr. transseksualna ženska želi biti sprejeta kot ženska in se vključiti v družbo, zaradi česar je primorana poudariti določene vedenjske vzorce in zunanji videz na načine, ki ustrezajo spolni dihotomiji. Poleg tega se definira v odnosu do nasprotnega, torej moškega spola. Ampak pri tem opozarja, da sama svoje preteklosti ne zanika, jo sprejema in v določenih situacijah s pridom črpa vedenjske vzorce, ki jih je pridobila tekom socializacije in življenja v moški vlogi. Konec koncev se vsakdo sam odloči, v kolikšni meri se bo prilagajal stereotipom. Thomas ohranjanje binarnega sistema opredeli bolj na osnovi medicinskega in upravnega aparata. Toda samega sebe ne definira kot tipičnega moškega in se oddaljuje od binarne miselnosti, saj se mu trenutni spolni sistem tudi zaradi lastnih opažanj in izkušenj zdi preveč redukcionističen. Iz stališča, ki ga zavzema Ana je ravno tako razvidno, da so transseksualne osebe vendarle del binarnega sistema, ampak to še ne pomeni, da ga zagovarjajo. Po njenem mnenju se transseksualne osebe slučajno prilegajo spolni ureditvi. Čeprav odobrava spolno raznolikost in binarni sistem označi za napačnega, samo sebe označi za žensko, ki ne želi biti umeščena v neko vmesno ali zunaj binarnega sistema nahajajočo se kategorijo. Edini, čigar odgovor na vprašanje je bil precej dvoumen, je bil Max. Sprva je sicer rekel, da

---

¹¹⁸ Ko se je Ana razgovorila o problematičnosti falocentričnega in genitalnega pripisovanja spola, je zvenela kot avtorici Kessler in McKenna. V izražanju nezadovoljstva z androcetrično naravnanim medicinskim aparatom pa sem zasledila vzporednice s feminističnimi teoretskimi tokovi.

transseksualne osebe predstavijo o obstoju zgolj moškega in ženskega spola odpravljajo. Malo zatem pa ravno nasprotno. V nadaljevanju postane jasno, da je za trenutek pravzaprav pomešal transseksualnost in transspolnost. S tem je izpostavil pomen in vlogo definicije, oziroma kako je utemeljevanje določenega pogleda neizogibno povezano s posameznikovim ali posamezničinim razumevanjem fenomena. Torej, postopoma je mogoče ugotoviti, da z njegovega aspekta transseksualne osebe binarni spolni sistem vendarle reproducirajo, transspolne pa ga izpodbijajo. Tako kot vsak človek ima tudi vsaka izmed intervjuvanih oseb določene subjektivne predstave o moškosti in ženskosti, ki so v posameznih segmentih stereotipne, vendar pa nobena izmed njih v celoti in čezmerno ne posebej konvencionalne ženskosti ali moškosti. Nobena ne predstavlja »klasičnega« primera fenomena transseksualnosti, kakor je bil definiran v prvotnih znanstvenih tekstih, kaj šele, da bi namerno podpirali binarni spolni sistem, čigar omejenosti in problematičnih učinkov se dobro zavedajo. Želijo si bolj tolerantne družbe in bolj pluralistično naravnane spolne paradigme, ki bi dopuščali spolno raznolikost in vsem ljudem omogočali enakopravne možnosti ne glede na spol in spolno usmerjenost.

Vprašanje o značaju spolne identitete je bilo vsaj na videz očitno manj kompleksno, saj so vsi odgovorili kratko in jedrnato. Medtem ko Marina, Ana in Thomas spolno identiteto razumejo kot določeno in nespremenljivo, jo Max vidi hkrati kot variabilno in fiksno, odvisno od človeka. Predvsem Thomasov odgovor nekoliko preseneča, saj se je njegova spolna identiteta s spolno usmerjenostjo vred v začetku 30-ih let pravzaprav spremenila iz ženske lezbične v moško homoseksualno, kar implicira na možnost variabilnosti spolne identitete. Ravno tako kot so si raznolika teoretiziranja strokovnjakov o formiranju in naravi spolne identitete (Stoller 1968, 1985; Money in dr. v Stoller 1985; Kessler in McKenna 1985; Štular 1998; Newman 2002), kjer ena stran zagovarja fiksno in druga spreminljivost, si tudi mišljenja intervjuvanih oseb niso enotna.

Marina, Ana, Max in Thomas so se izkazali za zelo razgledane, družbeno kritične in samoreflektirane osebe. Predvsem pa so preko svojih življenjskih zgodb in osebnih stališč razkrili, da spolnih stereotipov in binarnega spolnega sistema ne reproducirajo samo zato, ker imajo izkušnje transseksualnosti. Resda je pri vseh štirih intervjuvanih oseb na določenih

mestih moč zaslediti izjave s stereotipnimi konotacijami¹¹⁹, toda gre za način izražanja, ki se ga na zavesten ali nezaveden način poslužujemo vsi, saj je naše osmišljanje družbene realnosti ujeto v okvir binarnega razmišljanja. Čeprav štiri biografske pripovedi ne predstavljajo velikega vzorca, vendarle pokažejo, da je vsaka transseksualna oseba individuum. Doživljanje transseksualnosti, življenjske izkušnje in osebnosti transseksualnih oseb se medsebojno razlikujejo, zato se je potrebno izogibati posploševanju in reduciranju kompleksnosti transseksualnih oseb na nekaj poenostavljenih ali pretiranih karakteristik. Transseksualne osebe so del binarnega spolnega sistema, saj se identificirajo bodisi kot moški ali kot ženske in v tem smislu spolne dihotomije ne presegajo. Toda zgolj na osnovi načina identifikacije ni mogoče trditi, da intervjuvane osebe binarni spolni sistem podpirajo in reproducirajo, saj se njegovih negativnih učinkov dobro zavedajo. Njihovi vedenjski vzorci in načini samoreprezentacije niso nič bolj ali nič manj stereotipni od vedenj cisseksualnih oseb. Vendar pa njihovo izkustvo kljubuje eni izmed ključnih komponent spolnega režima, ki predpostavlja skladnost med biološkim spolom, družbenim spolom in spolno identiteto. Samo zato, ker ima oseba primarne in sekundarne karakteristike moškega (ali ženskega) spola, še ne pomeni, da je njena spolna identiteta avtomatično moška (ali ženska), kar je razvidno iz fenomena transseksualnosti. Tako transseksualnost vsaj deloma presega eno izmed glavnih zapovedi binarnega spolnega sistema.

---

¹¹⁹ Npr. v opisovanju posameznih fantovskih/moških in dekliških/ženskih vedenj, aktivnosti, preferenc, delovanja hormonov, itd. Njihovi opisi vedenj in preferenc iz otroštva in mladosti se v večji ali manjši meri ujemajo z značilnostmi (motnje spolne identitete), ki so opisane v priročniku DSM-IV. Njihove percepcije o učinkovanju hormonov pa imajo celo biološko deterministični prizvok.

9 ZAKLJUČEK

Kategorije spola, spolne identitete in spolnosti so družbeno in kulturno specifični konstrukti, kateri imajo v zahodni družbi realne posledice, v kolikor posamezna oseba ne ustreza definicijam kategorij, ki izhajajo iz dihotomne delitve na moški in ženski spol. Binarna spolna ureditev je v naši družbeni konstrukciji realnosti močno zasidrana in vpliva na mnoge aspekte življenja, toda počasi izgublja svoj zatiralni značaj in predaja mesto bolj pluralistično naravnemu modelu spola in spolnosti. Številni pozivi po odpravi binarnega spolnega sistema, podprti s konkretnimi primeri oseb iz različnih družb, kultur in zgodovinskih obdobj, oziroma oseb, ki se bodisi ne morejo ali ne želijo uvrstiti vanj, povečujejo dvom v obstoječi spolni red. Vedno bolj postaja jasno, da več stoletij prevladujoča paradigma ni naravna, medkulturno univerzalna in nespremenljiva. Ni nujno, da je osmišljanje družbene realnosti, samih sebe in naših interakcij ujeta v okvir binarnega razmišljanja.

Transseksualnim osebam se je predvsem v prejšnjem stoletju očitalo, da na zelo stereotipne načine reproducirajo binarni spolni sistem. Ob analiziranju prvotnih transseksualnih avtobiografij in raziskav v znanstveni literaturi, ki vsebujejo življenjske zgodbe transseksualnih oseb, postane razvidno, da očitek ni povsem neutemeljen. Večina transseksualnih žensk se je namreč pri opisovanju svojih življenjskih izkušenj in interpretaciji spolne identitete posluževala določenih spolnih stereotipov, oziroma se je izkazala za zelo konformistično v odnosu do kulturne definicije ženskosti in družbenih pričakovanj vezanih na spolno vlogo. V poznejših kritikah, proti koncu stoletja in na začetku 21. stoletja, pa se kot mehanizme, preko katerih transseksualne osebe krepijo binarni spolni sistem, izpostavlja zlasti problematičnost medicinske konstrukcije transseksualnosti, prikrievanje transseksualne identitete in popolna integracija v družbeno okolje. Čeprav so številni avtorji in avtorice dokaj neposredno in neusmiljeno napadli še posebej transseksualne ženske, saj transseksualni moški splošno niso bili deležni medicinske in medijske pozornosti, so se obenem zavedali vloge klinik v ohranjanju stereotipne reprezentacije spola. Če je transseksualna oseba želela dostop do hormonov in operativne spremembe spola, je morala ustrezati precej stereotipnim kriterijem. S spoznanjem, da (pretirano) prikazovanje konvencionalne ženskosti ali moškosti skupaj s specifičnim pripovedovanjem osebne preteklosti vodi v potrditev diagnoze, so se transseksualne osebe temu prilagodile in se izogibale razkrivanju informacij, ki bi lahko zmanjšale možnosti za operacijo. Torej drži, da so transseksualne osebe reproducirale binarno spolno paradigmo, ampak v nasprotnem primeru njihova potreba po uskladitvi telesne podobe

s spolno identiteto ne bi bila zadovoljena. Ob upoštevanju rigidnosti takratnih kriterijev in dejstva, da je bila stopnja samomorilnosti v primerih, kadar prošnjam po medicinski intervenciji ni bilo ugodeno zelo visoka, bi strategiji skrajno stereotipne spolne reprezentacije lahko rekli tudi nagon po preživetju. Sčasoma so se kriteriji spremenili, k čemur je pripomoglo tudi množično zapiranje ter prestrukturiranje klinik in dandanes transseksualnim osebam ni treba posegati po sredstvih, s katerimi bi na skrajno ekspliciten in konformističen način dokazovale pripadnost občutenemu spolu. Poleg tega sta koncepta moškosti in ženskosti v procesu redefinicije, ki poudarek namenja heterogenosti namesto homogenosti. Obstoj množice različnih predstav o moškosti in ženskosti namreč povzroča destabilizacijo hegemonskega diskurza, ki zapoveduje kakšna naj bi bila ženska in kakšen naj bi bil moški. Ker reprezentacija družbenega spola ni več tako strogo razmejena na moški in ženski pol, imajo tudi transseksualne osebe nekoliko več svobode v izražanju svoje moškosti ali ženskosti. Medtem ko nekatere del svoje preteklosti prikrivajo ali zanikajo, jo druge sprejmejo in s pridom uporabijo. Seveda še vedno obstajajo transseksualne osebe, katerih vedenje ustreza spolnim stereotipom in medicinsko osebje, ki od transseksualnih oseb takšno vedenje zahteva, v kolikor želijo dobiti zeleno luč za telesno transformacijo. Vendar transseksualnosti ni mogoče zreducirati zgolj na fenomen, ki reproducira binarni spolni sistem, saj znotraj transseksualne skupnosti ne najdemo le podobnosti, ampak hkrati tudi raznolikost, kar se odraža v zgodbah intervjuvanih oseb. Resda si transseksualne osebe prizadevajo za spremembo telesne podobe iz moške v žensko ali obratno, toda to samo po sebi še ne pomeni, da zavestno in namerno podpirajo spolno dihotomijo. Razen transseksualnih oseb samih, trpljenja izhajajočega iz občutka razkola med spolno identiteto in telesno podobo nihče ne more resnično razumeti. In česar ne moremo do potankosti razumeti, ne bi smeli obsojati. Ne nazadnje transseksualne osebe niso glavni ali edini akterji v reproduciranju spolnih stereotipov, temveč to v večji ali manjši meri, na zavesten ali nezaveden način počnemo vsi. Žal so variacije spola, spolne identitete in spolnosti še vedno in prepogosto predmet fizičnega in verbalnega nasilja, diskriminiranja, stigmatiziranja in patologizacije. Spol, spolna identiteta in spolnost so intimne sfere človekovega življenja, zato bi bil že skrajni čas, da bi enkrat za vselej odpravili represijo, ki je posledica binarnega spolnega modela.

10 LITERATURA

Archer, John in Barbara Lloyd. 2002. *Sex and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press.

Beauvoir, Simone de. 1949/2013. *Drugi spol*. Ljubljana: Krtina.

Benjamin, Harry. 1966. *The Transsexual Phenomenon*. New York: Julian Press.

Besnier, Niko. 1996. Polinesian Gender Liminality Through Time and Space. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 285–328. New York: Zone Books.

Bockting, Walter O. 1997. Transgender Coming Out: Implications for the Clinical Management of Gender Dysphoria. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 48–52. Amherst, New York: Prometheus Books.

Bolin, Anne. 1996a. Transcending and Transgendering: Male-to-Female Transsexuals, Dichotomy and Diversity. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 447–486. New York: Zone Books.

--- 1996b. Traversing gender: cultural context and gender practices. V *Gender Reversals & Gender Cultures: Anthropological and Historical Perspectives*, ur. Sabrina Petra Ramet, 22–51. London: Routledge.

Bornstein, Kate. 1998. *My gender workbook: how to become a real man, a real woman, the real you, or something else entirely*. New York: Routledge.

--- 1999. *Spolni izobčenci: o moških, ženskah in nas ostalih*. Ljubljana: ŠKUC.

Bourdieu, Pierre. 1998/2010. *Moška dominacija*. Ljubljana: Sophia.

Brown, George R. 2006. Transsexuals in the Military: Flight into Hypermasculinity. V *The Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 537–544. New York: Routledge.

Bundesamt für Justiz. 2015. *Zusammenstellung der Geschäftsübersichten der Amtsgerichte für die Jahre 1995 bis 2013*. Dostopno prek: https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Geschaeftsentwicklung_Amtsgerichte.pdf?__blob=publicationFile&v=7 (3. marec 2015).

Butler, Judith. 1990/2001. *Težave s spolom: feminizem in subverzija identitete*. Ljubljana: ŠKUC.

--- 2004. *Undoing Gender*. New York: Routledge.

Carothers, Bobbi J. in Reis, Harry T. 2013. Men and Women Are From Earth: Examining the Latent Structure of Gender. *Journal of Personality and Social Psychology* 104 (2): 385–407.

Clarke, Victoria, Sonja J. Ellis, Elizabeth Peel in Damien W. Riggs. 2010. *Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Queer Psychology: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cohen–Kettenis, Peggy T., Henriette A. Delamarre-van de Waal in Louis J. G. Gooren. 2008. The Treatment of Adolescent Transsexuals: Changing Insights. *The Journal of Sexual Medicine* 5 (8): 1892–1897.

Conkey, Margaret W. in Janet D. Spector. 1984. Archaeology in the Study of Gender. *Advances in Archaeological Method and Theory* 7 (1984): 1–38.

Connell, Raewyn. 2012. Transsexual Women and Feminist Thought: Toward New Understanding and New Politics. *Journal of Women in Culture and Society* 37 (4): 858–881.

Cromwell, Jason. 1999. Passing Women and Female-bodied Men: (Re)claiming FTM History. V *Reclaiming Genders: transsexual grammars at the Fin de Siecle*, ur. Kate Moore in Stephen Whittle, 34–61. London: Cassell.

Davidmann, Sara. 2010. Beyond Borders: Lived Experiences of Atypically Gendered Transsexual People. V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 186–204. New York: Routledge.

Davy, Zowie. 2010. Transsexual Agents: Negotiating Authenticity and Embodiment within the UK's Medicolegal System. V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 106–126. New York: Routledge.

Denny, Dallas. 1997. Transgender: Some Historical, Cross-Cultural, and Contemporary Models and Methods of Coping and Treatment. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 33–47. Amherst, New York: Prometheus Books.

Denzin, Norman K. 1989. *Interpretative biography*. London: SAGE.

Deutsche Gesellschaft für Transidentität und Intersexualität. 2015. *Zahlenspiele, oder: Wo sind sie denn hin?* Dostopno prek: <http://www.dgti.org/4-dgtihomepage/leitartikel/166-zahlenspiele.html> (3. marec 2015).

Diamond, Milton. 1997. Self-testing: A Check on Sexual Identity and Other Levels of Sexuality. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 103–125. Amherst, New York: Prometheus Books.

--- 2002. Sex and Gender are Different: Sexual Identity and Gender Identity are Different. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 7 (3): 320–334.

Dickemann, Mildred. 1997. The Balkan Sworn Virgin: A Traditional European Transperson. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 248–255. Amherst, New York: Prometheus Books.

Dragoin, William. The Gynemimetic Shaman: Evolutionary Origins of Male Sexual Inversion and Associated Talent. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 227–247. Amherst, New York: Prometheus Books.

Ekins, Richard. 1997. *Male femaling: a grounded theory approach to cross-dressing and sex-changing*. London: Routledge.

--- 2006. *The transgender phenomenon*. London: SAGE.

Ekins, Richard in Dave King. 2010. The Emergence of New Transgendering Identities in the Age of the Internet. V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 25–42. New York: Routledge.

Epstein, Julia in Kristina Straub. 1991. Introduction: The Guarded Body. V *Body Guards: The Cultural Politics of Gender Ambiguity*, ur. Julia Epstein in Kristina Straub, 1–28. New York: Routledge.

Etscovitz, Lee. 1997. The Inner Dimensions of Gender Transformation. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 485–489. Amherst, New York: Prometheus Books.

Fee, Anne. 2010. Who Put the ‘Hetero’ in Sexuality? V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 207–223. New York: Routledge.

Foucault, Michel. 1976–79/2010. *Zgodovina seksualnosti*. Ljubljana: ŠKUC.

Garber, Marjorie. 1992. *Vested Interests: Cross-Dressing and Cultural Anxiety*. New York: Routledge.

Garfinkel, Harold. 1987. *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.

Gesetz über die Vornamen und die Feststellung der Geschlechtszugehörigkeit in besonderen Fällen (Transsexuellengesetz – TSG). Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. Dostopno prek: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/tsg/gesamt.pdf> (3. marec 2015).

Green, Jamison. Look! No, Don't! The Visibility Dilemma for Transsexual Men. V *Reclaiming Genders: transsexual grammars at the Fin de Siecle*, ur. Kate Moore in Stephen Whittle, 117–131. London: Cassell.

Grémaux, René. 1996. Woman Becomes Man in the Balkans. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 241–283. New York: Zone Books.

Halberstam, Judith. 2004. *Female Masculinity*. Durham: Duke University Press.

--- 2005. *In a Queer Time and Place: transgender bodies, subcultural lives*. New York: New York University Press.

Hausman, Bernice. 1995. *Changing Sex: Transsexualism, Technology and the Idea of Gender*. Durham: Duke University Press.

Heidenreich, Linda. A Historical Perspective of Christine Jorgensen and the Development of an Identity. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 267–277. Amherst, New York: Prometheus Books.

Herdt, Gilbert. 1996a. Third Sexes and Third Genders. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 21–82. New York: Zone Books.

--- 1996b. Mistaken Sex: Culture, Biology and the Third Sex in New Guinea. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 419–446. New York: Zone Books

Hines, Sally. 2010a. Introduction: Setting the Stage. V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 1–23. New York: Routledge.

--- 2010b. Recognising Diversity? The Gender Recognition Act and Transgender Citizenship. V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 87–105. New York: Routledge.

Ingraham, Chrys. 2003. The Heterosexual Imaginary: Feminist Sociology and Theories of Gender. V *Queer Theory/Sociology*, ur. Steven Seidman, 168–193. Cambridge, MA: Blackwell.

Irigaray, Luce. 1985. *This sex which is not one*. Ithaca: Cornell University Press.

Katz, Jonathan Ned. 2007. The Invention of Heterosexuality. V *Sexualities and Communication in Everyday Life: A Reader*, ur. Karen E. Lovaas in Mercilee M. Jenkins, 21–40. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Kessler, Suzane J. in Wendy McKenna. 1978/1985. *Gender: An Ethnomethodological Approach*. Chicago: The University of Chicago Press.

Kuper, Laura E., Robin Nussbaum in Brian Mustanski. 2012. Exploring the Diversity of Gender and Sexual Orientation Identities in an Online Sample of Transgender Individuals. *Journal of Sex Research* 49 (2–3): 244–254.

Lang, Sabine. 1996. There is More Than Just Women and Men: Gender Variance in North American Indian Cultures. V *Gender Reversals & Gender Cultures: Anthropological and Historical Perspectives*, ur. Sabrina Petra Ramet, 183–196. London: Routledge.

Lovaas, Karen E. in Mercilee M Jenkins. 2007. Introduction: Setting the Stage. V *Sexualities and Communication in Everyday Life: A Reader*, ur. Karen E. Lovaas in Mercilee M. Jenkins, 1–17. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Merrill, Barbara in Linden West. 2009. *Using Biographical Methods in Social Research*. London: Sage Publications.

Meyerowitz, Joanne. 2002. *How Sex Has Changed*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Millot, Catherine. 1990. *Horsexe: Essay on Transsexuality*. Brooklyn: Autonomedia.

Money, John in Anke A. Ehrhardt. 1972. *Man & Woman, Boy & Girl: the differentiation and dimorphism of gender identity from conception to maturity*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Muehlenhard, Charlene L. in Zoe D. Peterson. 2011. Distinguishing Between Sex and Gender: History, Current Conceptualizations, and Implications. *Sex Roles* 64 (11–12): 791–803.

Nagoshi, Julie L., Stephanie Brzuzy in Heather K. Terrell. 2012. Deconstructing the complex perceptions of gender roles, gender identity, and sexual orientation among transgender individuals. *Feminism & Psychology* 22 (4): 405–422.

Nakamura, Karen. 1997. Narrating Ourselves: Duped or Duplicitous? V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 47–86. Amherst, New York: Prometheus Books.

Namaste, Vivian K. 2000. *Invisible Lives: The Erasure of Transsexual and Transgendered People*. Chicago: The University of Chicago Press.

Nanda, Serena. 1996. Hijras: An Alternative Sex and Gender Role in India. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 373–418. New York: Zone Books.

--- 1999. *Neither Man nor Woman: The Hijras of India*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company

Nangeroni Reynolds, Nancy. 1997. SRS Tommorrow: The Physical Continuum. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 344–351. Amherst, New York: Prometheus Books.

Newman, Louise K. 2002. Sex, Gender and Culture: Issues in the Definition, Assessment and Treatment of Gender Identity Disorder. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 7 (3): 352–359.

Norton, Aaron T. in Gregory M. Herek. 2013. Heterosexuals' Attitudes Toward Transgender People: Findings from a National Probability Sample of U.S. Adults. *Sex Roles* 68 (11–12): 738–753.

Olson, Johanna, Catherine Forbes in Marvin Belzer. 2011. Management of the Transgender Adolescent. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine* 165 (2): 171–176.

Prince, Virginia. 1997. Seventy Years in the Trenches of the Gender Wars. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 469–476. Amherst, New York: Prometheus Books.

Prosser, Jay. 1998. *Second skins: the body narratives of transsexuality*. New York: Columbia University Press.

Ramet, Sabrina Petra. 1996. Gender reversals and gender cultures: An introduction. V *Gender Reversals & Gender Cultures: Anthropological and Historical Perspectives*, ur. Sabrina Petra Ramet, 1–21. London: Routledge.

Raymond, Janice. 1979. *The Transsexual Empire*. Boston: Beacon Press.

Riddell, Carol. 2006. Divided Sisterhood: A Critical Review of Janice Raymond's *The Transsexual Empire*. V *The Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 144–158. New York: Routledge.

Ringrose, Kathryn M. 1996. Living in the Shadows: Eunuchs and Gender in Byzantium. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 85–110. New York: Zone Books.

Rosario, Vernon A. 1996. Trans (Homo) Sexuality? Double Inversion, Psychiatric Confusion, and Hetero–Hegemony. V *Queer Studies: A Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender anthology*, ur. Breet Beemyn in Mickey Eliason. New York: New York University Press.

Roscoe, Will. 1996. How to Become a Berdache: Toward a Unified Analysis of Gender Diversity. V *Third sex, third gender: beyond sexual dimorphism in culture and history*, ur. Gilbert H. Herdt, 329–372. New York: Zone Books.

Rubin, Gayle. 2011. *Deviations: a Gayle Rubin Reader*. Durham: Duke University Press.

Rubin, Henry. 2006. The Logic of Treatment. V *The Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 471–481. New York: Routledge.

Sanger, Tam. 2010. Beyond Gender and Sexuality Binaries in Sociological Theory: The Case for Transgender Inclusion. V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 259–276. New York: Routledge.

Shapiro, Judith. 1991. Transsexualism: Reflections on the Persistence of Gender and the Mutability of Sex. V *Body Guards: The Cultural Politics of Gender Ambiguity*, ur. Julia Epstein in Kristina Straub, 248–279. New York: Routledge.

Sørensen, Marie Louise Stig. 2005. *Gender Archaeology*. Cambridge: Polity Press.

Spanier, Bonnie B. 1991. “Lessons” from “Nature”: Gender Ideology and Sexual Ambiguity in Biology. V *Body Guards: The Cultural Politics of Gender Ambiguity*, ur. Julia Epstein in Kristina Straub, 329–350. New York: Routledge.

Stoller, Robert Jesse. 1968. *Sex and Gender Vol I: the Development of Masculinity and Femininity*. London: Karnac.

--- 1976. *Sex and Gender Vol II: the Transsexual Experiment*. New York: Aronson.

--- 1985. *Presentations of Gender*. New Haven: Yale University

Stone, Sandy. 2006. The Empire Strikes Back: A Posttranssexual Manifesto. V *The Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 221–235. New York: Routledge.

Stryker, Susan. 1994. My words to Victor Frankenstein above the village of Chamounix: Performing transgender rage. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 1 (3): 237–254.

--- 1999. Portrait of a Transfag Drag Hag as a Young Man: The Activist Career of Louis G. Sullivan. V *Reclaiming Genders: transsexual grammars at the Fin de Siecle*, ur. Kate Moore in Stephen Whittle, 62–82. London: Cassell.

--- 2006. (De)subjugated Knowledges: An Introduction to Transgender Studies. V *The Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 1–18. New York: Routledge.

Štular, Suzana. 1998. Družbena konstrukcija spolne identitete. *Teorija in praksa* 35 (3): 441–454.

Švab, Alenka. 2002. »Divided We Stand« – teme in dileme študij spolov. V *Cooltura – uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 195–210. Ljubljana: Študentska založba.

Tebbe, Esther N. in Bonnie Moradi. 2012. Anti-transgender Prejudice: A Structural Equation Model of Associated Constructs. *Journal of Counseling Psychology* 59 (2): 251–261.

Towle, Ewan B. in Lynn M. Morgan. 2006. V *The Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 666–684. New York: Routledge.

Walworth, Janis R. 1997. Sex Reassignment Surgery in Male-to-Female Transsexuals: Client Satisfaction in Relation to Selection Criteria. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 352–372. Amherst, New York: Prometheus Books.

Weeks, Jeffrey. 2007. Necessary Fictions: Sexual Identities and the Politics of Diversity. V *Sexualities and Communication in Everyday Life: A Reader*, ur. Karen E. Lovaas in Mercilee M. Jenkins, 41–54. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Westbrook, Laurel. 2010. Becoming Knowably Gendered: The Production of Transgender Possibilities and Constraints in the Mass and Alternative Press from 1190–2005 in the United States. V *Transgender Identities: Towards a Social Analysis of Gender Diversity*, ur. Sally Hines in Tam Sanger, 43–63. New York: Routledge.

Whitam, Frederick L. 1997. Male Homosexual Transvestites and Transsexuals. V *Gender Blending*, ur. Bonnie Bullough, Vern Bullough in James Elias, 189–203. Amherst, New York: Prometheus Books.

Whittle, Stephen. 1999. Introduction 2. V *Reclaiming Genders: transsexual grammars at the Fin de Siecle*, ur. Kate Moore in Stephen Whittle, 6–13. London: Cassell.

--- 2006. Where did we go Wrong? Feminism and Trans Theory – Two Teams on the Same Side? V *The Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 194–202. New York: Routledge

Wikan, Unni. 1997. Man Becomes Woman: Transsexualism in Oman as a Kex to Gender Roles. *Man, New Series* 12 (2): 304–319.

Wilchins, Riki Anne. 1997. *Read my Lips: Sexual Subversion and the End of Gender*. Ithaca, New York: Firebrand Books.

--- 2004. *Queer Theory, Gender Theory: An Instant Primer*. Los Angeles: Alyson Books

Wiseman, Mel in Davidson, Sarah. 2011. Problems with binary gender discourse: Using context to promote flexibility and connection in gender identity. *Clinical Child Psychology and Psychiatry* 17 (4): 528–537.

Wittig, Monique. 2000. *Eseji*. Ljubljana: ŠKUC.